

Jonna Mattila

**INTEGROITU KIRJALLISUUSKATSAUS
SEKSUAALISTA VÄKIVALTAAN KOKENEISTA
PAKOLAISNAISISTA SOSIAALITYÖN
ASIAKKAINA**

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2021

TIIVISTELMÄ

Jonna Mattila: Integroitu kirjallisuuskatsaus seksuaalista väkivaltaa kokeneista pakolaisnaisista sosiaalityön asiakkaina
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Sosiaalityö
Syyskuu 2021

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan seksuaalista väkivaltaa kokeneita pakolaisnaisia kansainvälisessä kontekstissa ja Suomessa sosiaalityön asiakkaina. Pakolaisuus on ajankohtainen, yhteiskunnallisesti keskustelua herättävä aihe, mutta seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset marginaalisena ryhmänä ovat jääneet vähälle huomiolle. Koetun seksuaalisen väkivallan ja naissukupuolen lisäksi haavoittuvuutta lisää epävarmuus nykytilanteesta sekä tulevaisuudesta. Sosiaalityön rooli heidän auttamisessaan on merkittävä, mutta se on jäänyt osittain hahmottomaksi.

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millainen kuva seksuaalista väkivaltaa kokevista pakolaisnaisista muodostuu kansainvälisissä tieteellisissä tutkimuksissa ja millainen rooli sosiaalityölle rajautuu heidän kanssaan tehtävässä työssä. Tämän laadullisen tutkimuksen menetelmänä käytetään soveltaen systemoitua ja integroitua kirjallisuuskatsausta. Aineisto on kerätty Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA)-tietokannasta ja se koostuu 28 vertaisarvioidusta, vuosien 2000–2021 aikana julkaistusta kansainvälisestä tutkimuksesta. Aineiston tulokset on jaoteltu keskeisiin teemoihin ja ne analysoidaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin menetelmällä. Tuloksista on koottu synteesi, jossa yhdistyy tutkimuksesta saatu tieto aiheen teoriapohjaan sekä yhteiskunnalliseen tarkasteluun. Tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ja näkökulmia tarkasteltavasta aiheesta.

Tutkimustulokset osoittavat, että seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset tuntevat voimakasta häpeää kokemuksistaan johtuen. Tämän vuoksi he eivät herkästi kerro kärsimästään seksuaalisesta väkivallasta. Tulosten mukaan puhumatta jättäminen johtuu myös tiedon puutteesta. Henkilöhistoriansa takia pakolaisnaiset ovat hyvin traumatisoituneita ja kokevat voimakasta stressiä, mikä näyttäytyy psykosomaattisena oireiluna. Sosiaalityöntekijöiden tehtävänä on tunnistaa seksuaalista väkivaltaa kokeneet asiakkaat, kertoa heidän oikeuksistaan, tukea heitä puhumaan kokemuksistaan ja ohjata oikean tuen piiriin.

Aineistosta havaitaan, että seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat heterogeeninen ryhmä. Naisilla on yksilöllisiä ominaisuuksia voimavarojen suhteen. Heidän välillään on eroavuuksia myös kyvyissä hakea apua ja tukea. Neutraalin tiedon antaminen vallitsevan yhteiskunnan käytänteistä, lainsäädännöstä ja seksuaalisesta väkivallasta on tutkimusten mukaan olennaista. Tutkimustulokset osoittavat sosiaalityön rooliksi luoda asiakkaille arjen raameja, tehdä tiivistä verkostoyhteistyötä muiden viranomaisten kanssa ja tukea integroitumisessa täysivaltaiseksi jäseneksi vallitsevaan yhteiskuntaan. Tutkimustuloksista muodostuu synteesi, joka jakautuu teemoittain traumatisoitumiseen ja koettuun epävarmuuden tunteeseen, häpeään, tunnistamiseen ja integraatiotukeen.

Avainsanat: Pakolaisnaiset, seksuaalinen väkivalta, trauma, sosiaalityön rooli, integraatio, integroitu kirjallisuuskatsaus

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Jonna Mattila: An Integrated Literary Review of Sexually Abused Female Refugees
as Customers of Social Work
Master's Thesis
Tampere University
Social Work
September 2021

This master's thesis centres on sexually abused female refugees as customers of social work both in an international context and in Finland. Refugees are an actual theme that raises social discussion, but as a marginal group, sexually abused female refugees have not received much attention. Their vulnerability is increased by their gender and the sexual violence they have suffered, as well as by uncertainty of their present situation and future. Social work plays an important role in helping them, but that role has remained partly shapeless.

The aim of this paper is to find out what kind of picture international research gives of sexually abused female refugees and what is the role of social work in helping them. This qualitative study is a systematic and integrated literary review. The material has been collected from the Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA) database and consists of 28 peer-reviewed international studies published between 2000 and 2021. The results are divided into central themes and analysed by data driven content analysis. The result is a synthesis that combines the results of the analysis with the theoretical background and an analysis of the subject on the level of the society. The aim is to produce new information and new perspectives on the chosen subject.

The results of this paper show that sexual violence causes a strong feeling of shame in its victims, which is why the victims do not easily talk about their experiences. Choosing not to talk may also be attributed to lack of information. Because of their personal history, female refugees are very traumatised and stressed, which also causes psychosomatic symptoms. The role of social workers is to recognise which of their customers have been sexually abused, inform them of their rights, encourage them to talk about their experiences, and to help them to get further aid.

The material shows that sexually abused female refugees are a heterogenous group who have different assets. They also differ in their ability to seek help and support. It is essential to give them neutral information about the customs and legislation in the society, as well as about sexual violence. Studies show that the role of social work is to create for their customers a framework for everyday life, to closely cooperate with other authorities, and to support their customers' integration into society. The results of this paper take the form of a synthesis that includes the following themes: traumatising and feeling of uncertainty, shame, recognition, and support in integration.

Keywords: Refugees women, sexual violence, trauma, social work's role, integration, integrative literature review

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 NAISIIN KOHDISTUVA SEKSUAALINEN VÄKIVALTA.....	5
2.1 Yhteiskunnallisten kriisien myötä syntynyt pakolaisuus ja seksuaalinen väkivalta	8
2.2 Pakolaisnaisten psyykkinen trauma	10
2.3 Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset Suomessa sosiaalityön asiakkaina.....	12
3 TUNNUSTUSTEORIA MERKITYKSEN TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMASTA	15
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
4.1 Tutkimustehtävä.....	20
4.2 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja kuvaileva lähestymistapa.....	21
4.3 Aineiston hankinta ja kuvailu	24
4.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat	31
5 SEKSUAALISTA VÄKIVALTAAN KOKENEET PAKOLAISNAISET KANSAINVÄLISESSÄ TUTKIMUKSESSA	32
5.1 Koetun seksuaalisen väkivallan ilmeneminen pakolaisasiakkaissa ja tunnistaminen sosiaalityössä.....	32
5.2 Traumatisoituminen ja sen huomioon ottaminen sosiaalityössä.....	35
5.3 Pakolaisnaisten voimavarat ja niiden hyödyntäminen sosiaalityössä	39
5.4 Kokonaisvaltaisen tuen tarve ja arjen käytäntöjen hahmottaminen sosiaalityössä	42
5.5 Integraatiotuki kohti täysivaltaista osallisuutta kaltoinkohtelukokemusten jälkeen	43
6 SYNTEESI JA AINEISTON SUHTEUTTAMINEN TEORIATAUSTAAN	47
6.1 Traumatisoituminen ja tunne epävarmuudesta.....	47
6.2 Häpeä	49
6.3 Tunnistaminen.....	51
6.4 Integraatiotuki	52
7 JOHTOPÄÄTÖKSET.....	60
8 LOPUKSI.....	68
Lähteet	71

KUVIO- JA TAULUKKOLUETTELO

KUVIO 1. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus.....	23
TAULUKKO 1. Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit	26
TAULUKKO 2. Tutkimukseen valitut artikkelit	27
TAULUKKO 3. Sosiaalityön positio pakolaisnaisten kanssa tehtävässä työssä	63

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan seksuaalista väkivaltaa kokeneita pakolaisnaisia kansainvälisessä kontekstissa ja Suomessa sosiaalityön asiakkaina. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen kuva seksuaalista väkivaltaa koneista pakolaisnaisista muodostuu kansainvälisissä tieteellisissä tutkimuksissa ja millainen rooli sosiaalityölle rajautuu heidän kanssaan tehtävässä työssä. Monilla pakolaisilla, erityisesti naisilla ja tytöillä, on lähihistoriassaan kauhistuttavia kokemuksia seksuaalisesta väkivallasta ja erilaisista väärinkäytöistä sodan, vainojen tai ihmiskaupan uhreina ja niiden jälkimainingeissa pakolaisleireille, matkalla kohdemaahan tai vastaanotokeskuksissa. Kaikissa näissä yhteyksissä naisten kehot ovat hallinnan ja alistamisen paikkoja. Useat trauman kokemukset ovat vakavia ja ne voivat kumuloitua vaikuttaen eriasteisesti pakolaisten mielenterveyteen, minäkuvaan ja resilienssiin. He ovat myös alttiimpia uusille väärinkäytöksille maissa, joissa turvapaikka- ja uudelleensijoittamiskysymyksiä ratkotaan. (Lilja 2019, 24–26, 30–32.)

Seksuaalinen väkivalta aiheuttaa uhrille voimakkaita fyysisiä psyykkisiä ja sosiaalisia haasteita. Se voi aiheuttaa vahvaa häpeää ja syyllisyyttä, turvattomuuden tunnetta sekä muokata uhrin käsitystä sekä itsestään että toisista ihmisistä. Seksuaalisen väkivallan kokemukseen ja vaikutuksiin vaikuttavat uhrin aikaisemmat traumakokemukset. Toipumisessa keskeistä on tukiverkoston laatu ja laajuus sekä saatu apu. (Nipuli 2016.) Pakolaisnaisten kohdalla taustalla olla usein vahvasti traumatisoivat kokemukset sekä kotimaassa, pakomatalla että vielä Suomessa traumatisoituneina epävarmassa turvapaikkaprosessissa oleminen. Verkosto voi olla suomalaisia vähäisempi, ja keskeiseksi nouseekin ammattilaisten tarjoama ja järjestämä tuki. Turvapaikanhakijat eivät kuulu kuntalaisten tavoin yleisten palvelujen piiriin, joten heille on oma valtion rahoittama palvelujärjestelmä. Järjestelmällä heille taataan turvapaikkaprosessin ajaksi perustoimeentulo ja perusterveydenhuolto. Pakolaisten tullessa Suomeen he pääsevät kattavaan terveystarkastukseen. (Räty 2002, 143–144; Maahanmuuttovirasto 2019.) Terveystarkastuksen läpikäytyä asiakkaat ohjataan sosiaalityöntekijän luo ja jopa vuosia kestävä asiakassuhde alkaa. Sosiaalityössä seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisten kanssa työskentelyä on kuitenkin tutkittu vähän, vaikka aihe on erittäin ajankohtainen.

Aihe on yhteiskunnallisesti relevantti, sillä maahanmuutto Suomeen on lisääntynyt viime vuosina merkittävästi (TEM 2020). Maahanmuuttoa on kutsuttu yhdeksi tämän vuosisadan polttavimmaksi kysymykseksi, mikä nousi etenkin vuoden 2015 globaalin pakolaiskriisin myötä yhteiskunnallisesti huomion alle, ja pakolaisten kanssa tehtävän työn merkitys alkoi korostua. (Hellwig & Sinno 2016, 339.) Pakolaisiin liittyvä keskustelu painottuu herkästi taloudellisista lähtökohdista käytävään kunnalliseen keskusteluun. Myös tämän näkökulman kannalta pakolaisille annettava tuki on keskeisen tärkeää, mutta pakolaisten yksilöllisen hyvinvoinnin ja yhteiskunnallisen tasa-arvon näkökulmasta pakolaistyö on merkittävää. Työ- ja elinkeinoministeriön (2020) mukaan pakolaisten omista tarpeista nouseva sosiaalityön tarve tukee asiakkaan integraatiota. Uuteen yhteiskuntaan kotoutuminen on kaksisuuntainen prosessi, jossa yhteiskunta muuttuu väestön monimuotoistuesssa ja yksilö hankkii yhteiskunnassa tarvittavia edellytyksiä, tietoa ja taitoa. Turvapaikanhakijoiden määrät ovat Suomessa vaihdelleet 2000-luvulla 1500 ja 6000 välillä ja pakolaisasemaa hakevia tai sen lähivuosina saaneita on kunnissa kasvava määrä (Kuosma 2016, 6).

Amnesty International on tehnyt selvityksiä ja tutkimuksia pakolaisten kohtaamasta seksuaalisesta häirinnästä ja ahdistelusta. Heidän tekemänsä selvitystyön pohjalta on kohdennettu avustuksia ympäri maailman. Vuonna 2014 valmistui FRA:n (European Union Agency For Fundamental Rights) selvitys EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Selvitys koskee kaikkia naisia erottelematta pakolaisnaisia muista väkivaltaa kokeneista naisista. Tutkimus osoittaa, että noin joka kolmas nainen on kokenut fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa täytettyään 15-vuotta (FRA 2014). Tässä tutkimuksessani pakolaisnaiset ovat saattaneet kohdata seksuaalista väkivaltaa jo lapsuudessaan, ja mahdollisesti kokea sitä läpi elämänsä eri muodoissaan, vaikka tutkimukseni käsittelee täysi-ikäisiä naisia asiakkaina sosiaalityössä. Sosiaali- ja työterveysministeriö (STM), Kotouttamisen osaamiskeskus (TEM) ja Maahanmuuttovirasto ovat selvittäneet pakolaiskysymyksiä myös seksuaalisen väkivallan näkökulmasta. Tehtyjen selvitysten perusteella Eija Kyllönen-Saarnio ja Reet Nurmi ovat julkaisseet oppaan Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta sosiaali- ja terveysministeriön, työministeriön ja Monikanaiset liiton alaisuudessa vuonna 2005.

Oikeusministeriön alaisuudessa toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti Heuni (The European Institute for Crime Prevention and Control, affiliated with the United Nations) perustettiin vuonna 1981. Heuni tekee yhteistyötä Suomessa ja kansainvälisesti eri viranomaisten ja kansalaisjärjestöjen kanssa, tutkii ja tuottaa tietoa rationaalisen kriminaalipolitiikan tueksi.

Maahanmuuton lisääntyttyä viime vuosikymmeninä se on lisännyt tutkimusta myös naisiin kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan ja sen eri muotoihin. Heuni on viimeisen reilun kymmenen vuoden ajan tutkinut erityisesti ihmiskauppaa sen eri muodoissaan. Se on kehittänyt erilaisia ihmiskaupan vastaisia toimintamalleja ja ennaltaehkäiseviä työkaluja (Heuni 2018.) Heunin tutkimuksissa väkivallan eri muodoista yhtenä selvitystyön kohteena on kunniaväkivalta. Siitä on Hong (2020) tehnyt väitöstutkimuksen. Tutkimus käsittelee yhtenä osionaan sitä, miten väkivaltaa työssä kohtaavat ammattilaiset ymmärtävät ja tunnistavat kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudet. Kansainvälisessä viitekehityksessä tutkimuksissa on usein terveydenhoidollinen, lääketieteellinen tai medikalisoitunut näkökulma. Posttraumaattisesta stressistä ja sen vaikutuksista puhutaan paljon. Sosiaalityö saatetaan mainita kurssiivisesti, mutta sen mahdollisuuksia näinkin merkittävän ongelman tukimuotona ei ole riittävästi tutkittu.

Käsittelenkin työssäni seksuaalista väkivaltaa kokeneita pakolaisnaisia sosiaalityön asiakkaina. Toimin sosiaalityöntekijänä vastaanottokeskuksessa ja kokemukseen peilaamalla näen, miten marginaalinen ja haavoittuvassa asemassa oleva asiakasryhmä he ovat ja miten moninaista tukea he sosiaalityöltä tarvitsevat. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset voivat olla kokeneet seksuaalista väkivaltaa kotimaassaan, pakomatalla ja usein myös vielä Suomessa turvapaikkaprosessin aikana. Väkivalta on mitä moninaisempaa ja moniulotteisempaa pakkoavoliitoista vainoamiseen ja kunnianloukkauksella kiristämiseen. Haluan selvittää, miten sosiaalityössä voidaan vastata asiakkaiden tarpeisiin nämä erityispiirteet huomioiden ja mitä kaikkea sosiaalityön tuki seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten kanssa työskentelyssä tarkoittaa.

Vaikka toimin turvapaikanhakijoiden sosiaalityöntekijänä, tämän tutkimuksen kannalta ei kuitenkaan ole keskeistä se, onko asiakas turvapaikanhakijana vastaanottokeskuksessa tai jo pakolaisaseman saaneena kuntalaisena sosiaalityön kotouttamistyön asiakkaana. Jotkut asiakkaat joutuvat odottamaan myönteistä oleskelulupaa esimerkiksi epäselvästä taustasta tai matkustusasiakirjojen hukkumisesta johtuen, ja heidän turvapaikkaprosessinsa voi kestää useamman vuoden. Toiset voi saada myönteisen oleskeluluvan muutaman kuukauden päästä turvapaikkahakemuksen jättämisen jälkeen. Oleellisempaa työni kannalta on keskittyä tarkastelemaan pakolaisasemalla Suomeen saapuneita, seksuaalista väkivaltaa koskeneita asiakasnaisia sosiaalityön asiakkaina ensimmäisten viiden vuoden aikana riippumatta siitä, ovatko se sosiaalityön asiakkaina vastaanottokeskuksessa vai maahanmuuttoyksikössä. Tutkimuksesta on rajattuna pois maahanmuuttajat, jotka ovat saapuneet Suomeen muun syyn kuin pakolaisuuden vuoksi.

Huomattavaa on, että vain pieni osa Suomen maahanmuuttajista on pakolaisia. Maahanmuuttoviraston (2019) kiintiöpakolaistilaston mukaan Suomeen otetaan vuosittain noin 750 turvapaikanhakijaa pakolaiskiintiön kautta, joiden valinta perustuu usein pakolaisleireillä tehtyihin haastatteluihin. Vuonna 2019 750 kiintiöpakolaisesta 100 oli ns. hätätapauksia, jotka otettiin kiireellisinä joko humanitaarisen suojelun tai lääketieteellisten syiden perusteella.

Tutkimuksessani haluan selventää sosiaalityön keinoja seksuaalista väkivaltaa kokeneiden täysi-ikäisten pakolaisnaisten kanssa tehtävässä työssä asiakasryhmään liittyvien erityispiirteiden näkökulmasta. Käytän aineistona kirjallisuuskatsausta. Tutkimukseni pohjaa kansainvälisiin tieteellisiin julkaisuihin. Tarkastelen, millaisena seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset sekä sosiaalityön rooli heidän kanssaan työskentelyssä näyttäytyy tieteellisten julkaisujen valossa. Tutkimukseni asemoituu aiemmin tehtyjen selvitysten jatkoksi kohdennetusti pakolaisnaisten kokemasta väkivallasta aiheutuviin haasteiden ja sosiaalityön roolin tarkasteluun.

Tutkielmani seuraavassa luvussa käsittelen naisiin kohdistuvaa seksuaalista väkivaltaa ilmiönä ja alaluvuissa avaan muita tutkimukseni keskeisiä käsitteitä. Käsittelen teoriaa pakolaisnaisiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta ja pakolaisnaisista sosiaalityön asiakkaina. Kolmas luku käsittelee Honnethin tunnustusteoriaa, johon pohjaan analysoidessani tutkimustuloksia. Luvussa neljä kerron tutkimukseni toteuttamisesta esittelemällä tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmän ja aineistonkeruumenetelmän. Viimeisenä tässä luvussa kerron tutkimukseni analysointitavasta ja -vaiheista. Tutkimustulosluvun olen jakanut viiteen eri alaosiioon analyysimenetelmää käyttäen ja luvussa kuusi muodostan synteesisin kootuista tuloksista. Tutkin tuloksia taustateoriaani ja lähdemateriaaliini pohjaten. Johtopäätöksissä ja viimeisessä kappaleessa pohdin tutkimustani kokonaisuutena, tutkimuksesta ja tuloksista heränneitä ajatuksia ja näkökulmia mahdollisiin jatkotutkimuksiin.

2 NAISIIN KOHDISTUVA SEKSUAALINEN VÄKIVALTA

Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy kaikissa kulttuureissa ja se on vanha, yleismaailmallinen ongelma. Naisiin kohdistuvan väkivallan ääripäät ovat julkiset, usein sotaoloissa tapahtuneet joukkoraiskaukset ja muut väkivallanteot, joissa seksuaalisella teolla pyritään loukkaamaan paitsi yksilöitä, myös laajemmin yhteisöjä ja yhteiskunnan jäseniä vallan ja nöyryyttämisen keinoin. (Lehtonen & Perttu 1999, 7.) Seksuaalinen väkivalta voi olla perheväkivaltaa, psykologista alistamista, parisuhteessa tapahtuvaa raiskausta, avioliittoon pakottamista, tyttöjen sukupuolielinten silpomista, lapsiavioliittoja tai ns. kunniaväkivaltaa. Se voi kohdistua yhteen henkilöön tai laajempaan joukkoon. (STM 2019.) Kunniaväkivalta-nimitystä käytetään, kun henkilöön on kohdistettu fyysistä tai henkilöstä väkivaltaa tilanteessa, jossa häntä syytetään yhteisöllisten siveysperiaatteiden loukkaamisesta. Sitä esiintyy erityisesti patriakaalisissa, hierakkisissa ja yhteisöllisissä kulttuureissa ja perustuu suvun tai yhteisön pelkoon, että nainen tahraa perheen ja suvun maineen epäsideellisellä käytöksellä ja se aiheuttaa julkista häpeää perheelle patriarkaalisesta arvomaailman näkökulmasta. (Allinen-Calderon 2019, 13.)

Naisiin kohdistuva äärimmäinen väkivalta ei johdu konfliktiooloissakaan vain sotaolosuhteista, vaan sillä on suora yhteys siihen väkivaltaan, jota naisiin kohdistetaan myös rauhan aikana. Monissa maissa naisilla ei ole miesten kanssa samanlaisia oikeuksia eikä itsemääräämisoikeutta. Koska suuri osa naisiin kohdistettavasta väkivallasta jää vaille seurauksia, siitä tulee ikään kuin yleisesti hyväksytty ilmiö. Konfliktitilanteessa tällainen väkivalta laajenee yleisen väkivallan ja sorron lisääntymisen seurauksena. (Allinen-Calderon ym. 2011, 80–81.) Presidentti Tarja Halonen on nimittänyt järjestelmällisen raiskauksen sota-aseeksi, sillä se tuhoaa paitsi yksilön elämän, myös kokonaisia yhteisöjä ja voi vaikuttaa monen sukupolven päähän (Halonen 2009.)

Allinen-Calderon ym. (2011, 82–83) muistuttavat, että seksuaalinen väkivalta on sodankäynnin väline, jossa naisia raiskataan vastapuolen nöyryyttämiseksi. Pakolaisleireillä toivotonmuus, kilpailu varusteista ja ryhmien väliset vihamielisyydet lisäävät väkivaltaa, kun taas pakomatalla naiset voivat joutua seksiorjiksi salakuljettajille. Salakuljettajien naisiin kohdistama kiristys ja uhkailu lisäävät naisten riskiä joutua ihmiskaupan uhreiksi. Työssäni kohtaan naisia, jotka ovat saattaneet tulla Euroopassa kiertoreittien kautta Suomeen ja ovat kokeneet seksuaalista väkivaltaa lapsesta alkaen kotimaassaan ensin lapsiavioliittoihin painostettuina,

synnyttäneet tiuhaan lapsia ja joutuneet avioliitoissaan raiskatuiksi, kokeneet pakomatkan aikana seksiin pakottamista ja yhä kohdevaltiossa kokevat uhkaa ja vainoamista oman kulttuurinsa edustajien taholta.

Monet asiakkaat joutuvat kokemaan väkivaltaa sukupuolensa johdosta. Sukupuolittuneessa väkivallassa keskeisimpänä motiivina on uhrin sukupuoli. Naisiin kohdistuvan sukupuolittuneen väkivallan motiivit, jotka kohdistuvat naissukupuoleen ja sukupuolten oletettuihin eroihin. Naisiin kohdistuva sukupuolittunut väkivalta lisää epätasa-arvoa ja asettaa naiset miehiä alarvoisempaan asemaan yhteiskunnassa (Istanbulin sopimus 53/2015). Yhdistyneet kansakunnat määrittelevät naisiin kohdistuvan väkivallan seuraavasti: *kaikenlainen naisiin kohdistunut väkivalta, joka aiheuttaa tai voi aiheuttaa fyysistä, seksuaalista tai psykologista vahinkoa tai kärsimystä naisille, mukaan lukien tällaisilla teoilla uhkailu tai pakottaminen taikka mielivaltaisen vapaudenriisto, tapahtuipa se julkisessa tai yksityisessä elämässä.* (Declaration on the Elimination of Violence against Women 1993.) Pakolaisnaisiin kohdistetaan erityisesti psyykkistä väkivaltaa, uhkailua, vainoamista ja liikkumisen rajoittamista sekä kotimaassa että kohdevaltiossa. Pakolaisnaiset kokevat usein vahvaa uhkaamista ja vainoamista sukunsa miesten taholta etenkin sosiaalisen median välityksellä kotimaasta käsin. Usein myös turvapaikanhakijoilla tai oleskeluluvan saaneilla on samalta asuinalueelta ja samasta yhteisöstä lähtöisin olevia muissa vastaanottokeskuksissa Suomessa, ja nämä kohdistavat vainoamista pakolaisnaisia kohtaan.

Ihmiskauppa on monitahoinen ilmiö, joka on yleistynyt 1990-luvulta lähtien. Siinä on kyse ihmisen kokonaisvaltaisesta hyväksikäytöstä taloudellisen hyödyn tavoittelun välineenä. Syynä ihmiskaupan uhriksi joutumiselle on usein epätasa-arvo, köyhyys ja koulutuksen sekä työllistymismahdollisuuksien puute. Se pitää sisällään henkilön vapauden ja perusoikeuksien loukkaamisen. Erityinen piirre ihmiskaupassa on köyhyyden naisistuminen. Suurin osa ihmiskaupan uhreiksi joutuneista pakolaisista on nuoria, aikuisia naisia. (Allinen-Calderon ym. 2011, 19.) Asiakkaina on kuitenkin myös useita keski-ikäisiä ihmiskaupan uhreja, myös vanhuksia, joilla saman kokoneita aikuisia tyttäriä mukanaan turvapaikanhakijoina sekä nuoria äitejä jotka ovat kotimaassaan pakotettu naimisiin ja synnyttämään alaikäisinä lapsia puolison suvulle. Ihmiskaupan uhrien järjestelmä, terveydenhuolto ja sosiaalityö tekevät moniammatillista yhteistyötä ihmiskaupan uhriksi joutuneiden asiakkaiden kanssa. Kuitenkin kuten olen todennut, jo ihmiskaupan uhrien tunnistaminen on haastavaa, joten monet sitä tarvitsevat jäävät

myös tuen ulkopuolelle. Haasteita on myös mm. pakolaisten aktiivinen liikkuminen joko omaehtoisesti tai vastaanottojärjestelmästä johtuvista käytännön syistä eri vastaanottokeskusten ja paikkakuntien välissä. Tukien kohdentaminen ja palvelujen, kuten psykoterapian, pitkäjänteinen toteuttaminen voi olla haastavaa.

Allinen-Calderonin ym. (2011, 20) mukaan Suomi on vuosittain satojen ihmiskaupan uhrien kohdamaa. Ihmiskauppaa harjoittavat sekä suomalaista että ulkomaalaista syntyperää olevat ihmiset ja sen se on pitkälti piilorikollisuutta, jonka paljastaminen on usein haasteellista. Ihmiskauppaan liittyvän rikollisuuden selviämistä vaikeuttaa kulttuuriset tekijät, asiakkaiden ja todistajien pelko sekä kieliongelmat. Pakolaiset paitsi pelkäävät kertoa työntekijöille kokemuksestaan, myös sen tutkinta on haastavaa koska sitä joudutaan suorittamaan osittain Suomen ulkopuolella eikä tekijöitä voida käytännössä asettaa vastuuseen teoistaan.

Keskeistä seksuaalisen väkivallan ymmärtämisessä ilmiönä on tiedostaa, että seksuaalinen väkivalta on ennen kaikkea väkivaltaa, ei seksiä. Siihen liittyy vahvasti vallan ja vihan motiivit, joiden vuoksi uhria alistetaan ja nöyrytetään seksuaalisin keinoin. Seksuaalisuutta loukkaavassa väkivallassa on kyse uhrin integriteetin eli moraalin ja sitoutumisen sekä itsemääräämisoikeuden loukkaamisesta. (Nipuli 2016.) Tällainen väkivalta käsittää kaikki puheet ja teot, jotka uhri kokee epämiellyttäväksi ja loukkaavaksi. Vilkan (2011, 51) mukaan seksuaalinen väkivalta sisältää kaikki seksuaalisen itsemääräämisoikeuden loukkaukset, myös ne, jotka eivät täytä rikoksen määritelmiä.

Seksuaalisella väkivallalla on laajakantoiset seuraukset. Se järkyttää persoonallisuuden rajoja ja aiheuttaa uhkaa yksilön turvallisuuden tunteelle. Ihmisellä on luonnostaan tarve luottaa ympäröivään maailmaan ja kokea olonsa fyysisesti sekä psyykkisesti turvalliseksi. Seksuaalisen väkivallan kohteeksi jouduttuaan turvallisuudentunne rikkoutuu ja tilalle tulee kokemus siitä, että mitä vaan voi tapahtua milloin vaan. (Lehtonen & Perttu 1999, 51.) Tämä vaikuttaa yksilön jokapäiväiseen selviytymiseen yhteiskunnassa, kokemukseen itsestään arvokkaana yksilönä ja tunteeseen kuulua joukkoon tasavertaisena jäsenenä muiden toimijoiden kanssa.

2.1 Yhteiskunnallisten kriisien myötä syntynyt pakolaisuus ja seksuaalinen väkivalta

Tässä tutkimuksessa käsitellään seksuaalista väkivaltaa osana yhteiskunnallisia kriisejä, joissa perheet päätyvät pakolaisiksi hakemaan turvapaikkaa vieraasta valtiosta ja kantavat väkivaltaista aiheutunutta traumaa mukanaan tullessaan asiakkaisiksi suomalaiseen sosiaalityöhön. Pakolaiseksi määritellään henkilö, joka on saanut turvapaikan Suomesta tai joka on otettu maahan pakolaiskiintiössä, ulkomaalainen henkilö, jolle on myönnetty pakolaisuuden perusteella oleskelulupa tai perhesiteen perusteella oleskeluluvan saanut ulkomaalainen. Pakolaiseksi määritellään myös edellä mainitun ulkomaalaisen pakolaiseksi katsottava perheenjäsen (Kuosma 2016, 62). Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen (1948) mukaan ”jokaisella vainon kohteeksi joutuneella on oikeus hakea ja nauttia turvapaikkaa muissa maissa” (14/1) sekä ”ketään ei saa käännättää, karkottaa tai pääsyn epäämisen seurauksena palauttaa alueelle, jolla hän voi joutua kuolemanrangaistuksen, kidutuksen, vainon tai muun ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kohteeksi, eikä alueelle, jolta hänet voitaisiin lähettää sellaiselle alueelle.” (UL 2004/147) Turvapaikkajärjestelmän tarkoituksena on suojella vainolta ja turvapaikkaa hakevat naiset hakevat suojelua kotimaassaan tapahtuvalta vainolta sekä Euroopan Unionin alueella tapahtuvalta väkivallalta. Keskeisin huolenaihe heillä on turvata oma ja lastensa tulevaisuus varmistamalla, että he saavat oleskeluluvan turvalliseksi arvioimastaan maasta. Tässä vaiheessa heidän ensisijainen huolenaiheensa ei ole koetut väkivallanteot, vaan epävarmuus ja tarve saada suojelua tämänhetkisessä tilanteessa ja tulevaisuudessaan. (Lilja 2019, 36.)

Vastaanottolaki (2011/746) määrittää erityisen haavoittuvassa asemassa olevan henkilön sellaiseksi, jolla on erityistä haavoittuvuutta asemassaan johtuen iästä tai fyysisestä tai psyykkisestä tilasta. Seksuaalista väkivaltaa kohdanneet pakolaisnaiset kuuluvat yleensä tähän ryhmään. Naiset kohtaavat pakolaisina paljon väkivaltaa. Naisiin kohdistuvalla väkivallalla tarkoitetaan sukupuolten eriarvoisuuteen liittyvää väkivaltaa ja sen perustana on epätasa-arvoinen näkemys naisen asemasta alempiarvoisena kuin miehen. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa esiintyy kaikkialla maailmassa, eri kulttuureissa, uskonnoissa ja roduissa. Väkivallan uhrit ovat heterogeeninen ryhmä kaikista eri yhteiskuntaluokista, mutta riski joutua väkivallan uhriksi toisilla on toisilla korkeampi. Erityisen haavoittuvassa asemassa ovat erityisesti konfliktialueilla asuvat, kulttuurisiin-, etnisiin-, seksuaalisiin- tai sukupuolivähemmistöihin kuuluvat ja ikääntyneet naiset. (Krug ym. 2002.) Omista erityisen haavoittuvassa asemassa olevista asiakkaisistani valtaosa on naisia ja heistä suuri osa on ihmiskaupan uhreja.

Euroopan neuvoston Istanbulin sopimus tuli Suomessa voimaan vuonna 2015. Sen keskeinen teema on ehkäistä ja torjua perheväkivaltaa sekä naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Pakolaistyössä sopimuksen keskeinen merkitys on seksuaalirikoksen uhrien tehostettu tuki ja lisätä tasa-arvoa sekä uhrien oikeusturvan tietämystä. (STM 2019.) Pakolaisnaisten kohdalla seksuaalisen väkivallan kokemus henkilökohtaisena loukkauksena ja omien rajojen rikkomisena laajentuu kokemukseen oman maan turvattomuudesta, jonka he kokevat niin voimakkaana, että jättävät maansa ja lähtevät hakemaan turvapaikkaa vieraasta valtiosta. Pakolaisnaiset kantavat paitsi henkilökohtaista turvattomuutta, myös epävarmuutta koko elinoloistaan ja -tilastaan tulevaisuuden suhteen. Seksuaalisen väkivallan koettu trauma sekoittuu epävarmuuteen ja huoleen elämästä nyt ja tulevaisuudessa. Sosiaalityön asiakkaina pakolaisnaisten tarpeet ovat siis hyvin moninaiset ja perustavanlaatuiset. kun lähdetään vakauttamaan asiakkaan perusturvallisuuden tunnetta ja rakentamaan integraatiota uuteen yhteiskuntaan.

Pakolaisnaisiin kohdistuvaa väkivaltaa täytyy tarkastella erityiskysymyksenä, sillä sen tarkastelussa on otettava huomioon pakolaisnaisten monietnisyys ja heterogeenisyys. Jokaisen pakolaisnaisen tausta, kokemukset ja tarpeet ovat yksilöllisiä. Eri kulttuureista tulevien yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden suhde on myös omanlaisensa. Samasta maasta tulevilla voi myös olla erilaisia käsityksiä ja ajattelutapoja esimerkiksi yhteiskunnallisesta asemasta riippuen. Teollistuneissa länsimaissa korostetaan yksilöllisyyttä, mutta yhteisöllisistä kulttuureista tulevienkin kohdalla on vältettävä liiallista yleistämistä ja muistettava, että yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välisissä suhteissa on variaatioita. (Allinen-Calderon ym. 2011, 76–77.) Allinen-Calderon ym. (2011, 77–78) korostavat, että väkivalta ylittää kulttuuriset rajat, eikä sitä voida missään tilanteessa perustella kulttuurisilla tai uskonnollisilla tekijöillä. Koettu seksuaalinen väkivalta on pakolaisnaisille raskas ja traumaattinen kokemus, riippumatta missä ja miten he ovat joutuneet sen kohteiksi. Pakolaisnaiset ovat saattaneet kohdalla seksuaalista väkivaltaa kotimaassaan osana sotatoimenpiteitä armeijan, pakomatalla salakuljettajien tai pakolaisleirillä muiden majoittujien taholta. He ovat voineet joutua uhriksi kotimaassaan tai vasta turvapaikasta haettavassa valtiossa oman perheenjäsen osalta. Osa naisista on kokenut seksuaalista väkivaltaa läpi koko elämänsä eri muodoissa. (Lilja 2019, 29–33.)

2.2 Pakolaisnaisten psyykinen trauma

Käyn teoriaosuudessa läpi pakolaisnaisten traumatisoitumista ja pyrin lisäämään ymmärrystä pakolaisnaisten traumatisoituneisuuden erityispiirteistä liittyen sen voimakkuuteen, laajuuteen ja pitkäkestoisuuteen. Sen vuoksi pakolaisnaisten kohdalla ei voida varsinaisesti puhua posttraumaattisista oireista, sillä traumatisoituminen jatkuu vielä uudessa maassa turvapaikanhakijoina (Saraneva 2018, 70–71). Pakolaislainsaiset ovat joutuneet jättämään oman kotimaansa pakottavien syiden takia, ja pakomatka on voinut olla raskas. Sen aikana on voinut tapahtua monenlaista traumaattista. Pakolaisnaiset ovat joutuneet keskittymään hengissä selviämiseen ja mahdollisten mukana olevista perheenjäsenistä huolehtimiseen. (Allinen-Calderon ym. 2011, 80.) Joissain tapauksissa lapset ovat joutuneet todistamaan vanhemmalle tehtävää seksuaalista väkivaltaa, tai perheessä äiti ja tytär ovat molemmat joutuneet seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Allinen-Calderonin ym. (2011, 80) mukaan koetut kokemukset, tunteet ja reaktiot voivat nousta pintaan vasta maassa johon perhe on saapunut hakemaan turvapaikkaa.

Pakolaisnaisten kokema trauma luokitellaan yleensä massiiviseksi psyykkiseksi traumaksi (Davidson ym. 2015). Analysoin työssäni sen ilmenemismuotoja sosiaalityön pakolaisasiakkaissa. Sosiaalityöntekijöiden tulisi työssään kuitenkin tunnistaa asiakkaan tarvitsevuus, ja seksuaalista väkivaltaa kokeneiden asiakasnaisten kohdalla oikeanlainen kohtaaminen ja riittävä tuki ovat keskeistä. Väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset tarvitsevat monen eri ammattilaisen ja palveluntarjoajan tukea. Massiivisen trauman käsittelyyn ja väkivallan kokemuksista aiheutuneisiin oireisiin tarvitaan yleensä erikoissairaanhoidon tukea, turvapaikkahakemuksen jättämisessä, oleskeluluvan hakemisessa tai turvapaikkapäätöksestä valittamisessa tarvitaan oikeudellista asiantuntijaa, rikosasioiden hoitamisessa poliisia. Mitä vakavammin traumatisoitunut asiakas on, sitä keskeisempää on huolehtia, että asiakkaan kanssa tekemisissä olevat toimijat säilyttävät saman tuen tason kautta linjan. (Lilja 2019 59–62.)

Pakolaisuuden trauma on monien erilaisten traumojen sarjasta koostuva tekijä. Se on alkanut ihmisen kotimaassa ja yleensä jatkunut siellä jo pitkään. Pakolaisnaisten traumoihin liittyy kokemuksia fyysisestä ja henkisestä väkivallasta, sukupuolielinten silpomista, raiskauksia, kiduttamista, vainoamista ja lopulta niin vahvaa pelkoa, että se on pakottanut ihmisen luopumaan kotimaastaan ja ehkä koko suvustaan. Pakomatka itsessään ja saapuminen uuteen maahan, sopeutuminen vieraaseen kulttuuriin ja epävarmuus liittyen tulevaisuuteen tarkoittavat myös uusien traumaattisten kokemusten syntymistä.

Psyykkinen trauma syntyy, kun ihminen kokee jonkin hänen huomattavan voimakkaan tapahtuman tai elinolosuhteen muutoksen, mikä järkyttää hänen perusturvallisuuden tunnettaan ennen kokemattomalla ja perustavanlaatuisella tavalla (Hammarlund 2010, 95). Saranevan (2018, 17) mukaan psyykkisen trauman aiheuttajat voidaan kategorisoida fyysisen väkivallan uhkaan, kuoleman uhkaan ja separaatio- sekä menetyskokemuksiin. Kaikkein vaikeimpia posttraumaattisia kokemuksia aiheutuu ihmiselle tilanteista, joissa toinen ihminen tahallaan pyrkii vahingoittamaan tai tuhoamaan toista. Pakolaisnaisten kokema väkivalta kuuluu tähän kategoriaan.

Esimerkiksi vankeus, kidutus ja raiskaus aiheuttavat massiivista psyykkistä traumaa ja niistä seuraa voimakkaita oireita. Tyypillisiä oireita tällaisen trauman kokeneilla pakolaisnaisilla ovat somaattiset oireet ja erilaiset kiputilat, masennus, muistihäiriöt, vaikeudet keskittymisessä, painajaisunet ja unettomuus, alttius kriisireaktioon, erilaiset fobia -häiriöt sekä paniikkihäiriö, ilotomisuus ja äkilliset mielikuvat traumatapahtumista. (Davidson ym. 2015; Saraneva 2018, 72.) Kohtaan turvapaikanhakijanaisten kanssa työskennellessä näitä kaikkia. Hyvin yleistä väkivaltaa kokeneilla pakolaisnaisilla on myös vahva syyllisyyden ja häpeän tunne. He kantavat niin vahvaa häpeää tilanteestaan ja kokemuksistaan, että saattaa kestää pitkään rakentaa sellainen luottamus, jolloin asiakkaat uskaltavat kertoa kokemuksistaan sosiaalityöntekijälle. Tähän liittyy myös kulttuurisia tekijöitä. Maissa, joissa perhe ja koskemattomuus nähdään suvun sisälle kuuluviksi asioiksi, koetaan erityisen häpeällisenä myöntää ulkopuolisille siihen liittyvää tunteutuneisuutta väkivallan muodossa. Scoglion ym. (2015) mukaan itsemyötätunto on trauman kokeneilla ihmisillä vähäistä. Se lisää asiakkaiden vahvaa tuntemusta häpeästä ja lisää trauman voimakkuutta.

Menetykset ja erot aiheuttavat separaatio- ja deprivatiotraumoja. Niihin luetaan tilanteet, joissa pakolainen on menettänyt koko kulttuuriin ja tunteen samalla oman elämänsä menettämisestä. Hän on menettänyt kotimaansa myötä osan omaa identiteettiään ja äidinkieltään. Tällaisiin traumoihin kuuluvat myös ne kokemukset, joihin pakolainen joutuu yrittäessään sopeutua uuteen kulttuuriin. (Saraneva 2018, 72.) Turvapaikanhakijat elävät kahden todellisuuden välimaastossa: he ovat joutuneet jättämään kotimaansa, mutta he eivät ole saaneet myönteistä oleskelulupaa siitä valtiosta, jonka turvapaikanhakijoina he ovat. Vasta saatuaan myönteisen oleskeluluvan asiakkaat siirretään maahanmuuttoyksikköön ja kuntalaisiksi osaksi nykyisen kotimaan järjestelmää. Turvapaikanhakijoina he elävät keskellä epävarmaa prosessia, mikä tehostaa menneitä traumoja ja pitää yllä niiden aiheuttamia oireita. Turvapaikanhakijat ovat Suomessa vahvasti marginaaliasemassa. Jokinen ym. (2004, 9) määrittelevät marginaalit suhteessa

tilaan: reunalla, sivussa oleviksi. Tällaisen kokemuksen omaavilla trauman vahvuus on merkittävän voimakas.

Pakolaisnaisilla esiintyy paljon traumaperäistä stressireaktiota (*PTSD, Post-traumatic stress disorder*). Se tarkoittaa tilaa, jossa on havaittavissa traumaattisen tilanteen aiheuttamia oireita pitkittyneenä. Pakolaisnaisten kokeman, yhä jatkuvan epävarmuuden vuoksi PTSD on tärkeää ymmärtää luonnollisena reaktiona traumaattisiin kokemuksiin. Niitä ei tule korostaa patologisina oireina, vaan nähdä pyrkimyksenä psyykkiseen tasapainoon ja osana kriisin läpityöskentelyä. (Lehtonen & Perttu 1999, 61.) Sosiaalityössä pakolaisnaisten kanssa lähestymään posttraumaattisia stressireaktioita normaaliuden kautta, pyrkimällä vakauttamaan elämää ja normalisoimaan oireita. Keskeistä seksuaalisen väkivallan näkökulman esille tuomisessa on sen syvästi traumatisoiva vaikutus, ja kokemuksista syntyvät haasteet pakolaisnaisten elämässä. Lehtosen ja Pertun (1999, 51) mukaan seksuaalisen väkivallan vaikutukset ovat voimakkaat. Tyypillistä on, että sen kohteeksi joutuneen ulospäin näkyvät oireet ovat lievemmät kuin hänen kokemansa tuntuu henkisesti.

Väkivalta vaikuttaa syvästi uhrin persoonallisuuteen ja kokemukseen omasta olemassaolostaan. Seksuaalinen väkivalta aiheuttaa uhrille voimakkaita fyysisiä psyykkisiä ja sosiaalisia haasteita. Se voi aiheuttaa vahvaa häpeää ja syyllisyyttä, turvattomuuden tunnetta sekä muokata uhrin käsitystä sekä itsestään että toisista ihmisistä. Seksuaalisen väkivallan kokemukseen ja vaikutuksiin vaikuttavat uhrin aikaisemmat traumakokemukset. Toipumisessa keskeistä on tukiverkoston laatu ja laajuus sekä saatu riittävä ja ajantasainen apu. (Nipuli 2016.) Pakolaisnaisten kohdalla taustalla ovat usein vahvasti traumatisoivat kokemukset sekä kotimaassa ja pakomatalla sekä vielä Suomessa jatkuva epävarmuus turvapaikkaprosessin aikana. Pakolaisnaisten oma tukiverkosto voi olla suomalaisia vähäisempi, ja keskeiseksi nouseekin ammattilaisten tarjoama ja järjestämä tuki. Merkittävää on tukea asiakkaiden elämälle uutta perustaa ja suunnata huomiota arjen rakentamiseen.

2.3 Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset Suomessa sosiaalityön asiakkaina

Vastaanottokeskusten ja maahanmuuttoyksiköiden sosiaalityöntekijät ovat tahoja, jotka ovat velvoitettuja tukemaan pakolaisnaisia turvapaikanhaku- ja kotoutumisprosessin aikana. Vastaanottolain (2011/746) 25 § mukaan pakolaisilla, joilla ei ole kotikuntaa Suomessa, on oikeus

saada välttämättömät sosiaalihuoltolain (2014/1301) 17 § määrittämät sosiaalipalvelut ja niiden toteuttamisessa sosiaalityöntekijät ovat keskeisessä asemassa. Sosiaalityöllä tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön tekemää työtä sosiaalisten ongelmien selvittämiseksi ja tukitoimien järjestämiseksi, joilla ylläpidetään ja tuetaan yksilöiden toimintakykyä ja sen myötä yhteisöjen toimivuutta (sosiaalihuoltolaki 2014/1301 18 §).

Maahanmuuttoviraston mukaan sosiaalityöntekijöillä on Suomessa kaikissa vastaanottokeskuksissa tällä hetkellä 6799 asiakasta, joista keskusmajoituksessa 3423 ja yksityismajoituspalvelupisteessä 3024 turvapaikanhakijaa (Maahanmuuttovirasto 2020a.) Myönteisen oleskeluluvan pakolaisaseman perusteella saamisen jälkeen asiakas siirtyy kuntaan maahanmuuttajana. Se kunta, jossa asiakas asuu, järjestää tämän jälkeen asiakkaan peruspalvelut (Maahanmuuttovirasto 2020b.) Helsingissä myönteisen oleskeluluvan saaneet asiakkaat ohjataan maahanmuuttoyksikön asiakkaaksi, ja siellä asiakkaalle tuetaan kotoutumista tukevia sosiaalipalveluja kolmen vuoden ajan. (HEL 2020.) Pienemmillä paikkakunnilla maahanmuuttajatyö voi olla integroituna sosiaalihuollon muiden toimialojen kanssa ja kunnat ovat järjestäneet yksilöllisiä tukimuotoja maahanmuuttajatyön tueksi. Maahanmuuttovirasto ylläpitää Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmää, jonka kanssa sosiaalityö eri puolella Suomea tekee yhteistyötä. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmän asiakkaaksi voidaan ottaa henkilö, joka on joutunut jossain vaiheessa pakolaisuuttaan ihmiskaupan kohteeksi ja josta viranomaisen on tehnyt järjestölle hyväksytyt esityksen. Vastaanottokeskusten sosiaalityöntekijät tekevät asiakkaistaan näitä selvityksiä. Järjestelmään otetut asiakkaat voivat saada järjestön kautta mm. taloudellista tukea psykoterapiaan, lyhytaikaista turva-asumista sekä oikeudellista tukea ja ohjausta. Pääsääntöisesti ihmiskaupan uhrien järjestelmät piiriin kuuluvat saavat tuen sosiaalityöntekijöiden tapoimisten kautta järjestelmän ollessa taka-alalla mahdollistamassa esimerkiksi tukevampia terveyspalveluja. Vuonna 2018 auttamisjärjestelmän piirissä oli 455 ihmiskaupan uhria. (Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä 2018.)

Korkiamäen ja Wiron (2017) selvityksen mukaan maahanmuuttajaväestön kasvu tuottaa haasteita kunnille ja paikallisten sosiaalipalveluiden järjestäjille. Yhtä lailla valtio asettaa työn tekemiselle säännöksiä ja rajoituksia mahdollisimman taloudellisesta toiminnasta. Laki kotoutumisen edistämisestä (1326/2010) määrittää, että kuntien on tehtävä toimia, joilla tuetaan osallisuutta ja edistetään maahanmuuttajan kotoutumista suomalaiseen yhteiskuntaan. Kotoutumisprosessi alkaa heti pakolaisen saavuttua kohdevaltioon, ja siihen osallistuvat viranomaiset eri

tehtävänäloilta. Jokaisella toimijalla on omanlaisensa tehtävänk kuva, joka luo raameja pakolaisen kanssa toimiessa, mutta ne kaikki vaikuttavat osaltaan onnistuneeseen kotoutumiseen. (Castaneda & Kuusio 2019, 119–120.) Kotoutumisprosessi on kaksisuuntainen, jossa yhteiskunnan asettamien säädösten ja velvoitteiden ohella yksilö itse on vastuullinen toimimaan yhteiskunnan sääntöjen mukaan. Saapuville pakolaisille kohdevaltio käytäntöineen on vieras, ja sosiaalityön aktiivisella tuella vahvistetaan pakolaisten omaa toimijuutta. Kotoutuminen jatkuu yksilöstä riippuen kuitenkin vuosien ajan. (THL 2020.)

Kotoutumisprosessi alkaa heti pakolaisten saavuttua kohdevaltioon, ja kotouttamistyössä tulee olla mukana aina myös terveydenhuollon ammattilainen. Vastaanottokeskuksissa terveydenhoitaja tai sairaanhoitaja tekee kattavan terveystarkastuksen. (THL 2021) Huomattavaa kuitenkin on, että tällöin asiakkaat ovat juuri saapuneita erittäin kuormittavista olosuhteista ja terveystarkastus painottuu pääsääntöisesti fyysisiin oireisiin, rokotuksiin ja muuhun akuuttiin käytännön arviointiin. Tässä vaiheessa ei yleensä ole mahdollista tehdä syväluontoista kartoitusta asiakkaiden kokemuksista ja pidempiaikaisesta avun tarpeesta. Usein vasta sosiaalityöntekijän vastaanotolla on mahdollisuus kartoittaa asiakkaiden tilannetta kokonaisvaltaisemmin ja käydä läpi nykytilanteen lisäksi asiakkaiden menneisyyden kokemuksia. Sosiaalityöntekijä tekee asiakkaan kanssa yhdessä palvelutarpeen arvioinnin. Palvelutarpeen arvioinnin pohjalta suunnitellaan työstettäväksi pakolaisnaisten tuen kokonaistarve, jossa on otettu huomioon myös koetusta seksuaalisesta väkivallasta nousseet tukitarpeet sosiaalihuoltolain mukaisten välttämättömiä sosiaalipalveluiden osana (Allinen-Calderon 2011, 87–88; sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Erilaisilla indikaattoreilla mitattuna korkea terveydellinen hyvinvointi on systemaattisesti yhteydessä sosiaaliseen hyvinvointiin ja sosiaalinen hyvinvointi on systemaattisesti yhteydessä pakolaisten hyvään kotoutumiseen kohdevaltiossa. (Castaneda & Kuusio 2019, 130–132.)

3 TUNNUSTUSTEORIA MERKITYKSEN TUTKIMUKSEN NÄKÖKULMASTA

Viiteteorian tähän tutkimukseen soveltuu Frankfurtin koulukuntaan kuuluvan Axel Honnethin (1995) tunnustusteoria. Hänen yhteiskuntafilosofinen ja sosiaalipsykologinen tunnustusteoriaansa perustuu ihmisen kamppailuun olla ja tulla tunnustetuksi. Sen voidaan ajatella olevan pohjimmainen pyrkimys kaikilla ihmisillä, myös pakolaisilla. Turvapaikanhakijat ovat tulleet hakemaan suojelua uudesta valtiosta, hyväksyntää pakolaisina kohdemaalta ja sen yhteiskunnan jäseniltä. Tarkastelen tunnustusteorian viitekehityksessä sitä, miten sosiaalityössä tulisi kohdata seksuaalista väkivaltaa kohdanneet pakolaisnaiset: tunnustaa heidän arvonsa ja nostaa esille heidän tarpeensa, väheksymättä sitä epävarmuuden tilaa, jossa pakolaiset elävät.

Honneth (1995, 97–99) näkee tunnustusteoriassaan ihmisen olemassaolon ja identiteetin rakentuvan vastavuoroisten tunnustussuhteiden kautta ja yhteiskunnan toimintaa tarkastellaan suhteessa yksilöiden väliseen toimintaan. Teoria pohjautuu Hegelin filosofiaan ja Meadin sosiaalipsykologiseen tarkasteluun ihmisten välisten vuorovaikutussuhteiden merkityksestä identiteetin kehittymiseen Tunnustetuksi (*recognition*) tulemisen kautta ihmisen itsekunnioitus, itsetuottamus sekä itsearvostus säilyvät ja kehittyvät. Honnethin (1995, 9–51 19) teorian mukaan tunnustussuhteet ilmenevät ihmisten välisissä suhteissa kolmesta eri näkökulmasta. *Rakkauden näkökulmasta* ihminen tarvitsee pyyteetöntä huomiota ja hoivaa toisilta ihmisiltä, *oikeuksien tunnustamisen näkökulmasta* yksilö kokee tarpeen tulla tunnustetuksi autonomisena yhteisönsä jäsenenä ja saada oikeutensa toteutumaan, *sosiaalisen arvostuksen näkökulmasta*, ihmisen kokee tarvetta tulla arvostetuksi yhteisössään. Myös yhteiskunnassa vallitsevat instituutiot vaikuttavat ihmiseen. Instituutiot muokkaavat ihmisten toiminta- ja vuorovaikutustapoja, ne ylläpitävät yhteistoiminnan sääntöjä. Uuteen yhteiskuntaan saapuneet pakolaiset voivat teorian valossa pyrkiä asemoitumaan osaksi näitä instituutioita ja he hakevat täysivaltaista jäsenyyttä niiden ylläpitämisen ja uusintamisen suhteen samalla tavalla, kuin kantaväestö jo voi kokea olevansa oikeutettu asemastaan käsin.

Honnethin (2004) mukaan jatkuvasti muuttuvan yhteiskunnan myötä ihmiset tavoittelevat tunnustetuksi ja hyväksytyksi tulemistä. Pakolaisasiakkaiden keskuudessa kokemus tunnustetuksi tulemisesta on erityisen haastava saavuttaa, sillä he ovat vieraassa yhteiskunnassa, lähtöisin eri taustasta kuin enemmistö maassa, jossa he parhaillaan ovat. Onkin mielenkiintoista pohtia, mi-

ten tunnustetuksi tuleminen koetaan ja mahdollistuu tällaisessa tilanteessa, ja keneltä pakolaiset ensisijaisesti odottavat kokemusta hyväksytyksi ja tunnustetuksi tulemisesta. Odottavatko pakolaiset tulevana tunnustetuksi lähtövaltionsa kansalaisilta heidän tarjoamallaan ikään kuin hyväksynnällä pakomatulle lähtemiseen ja henkisiin juuriin lähtömaansa kansaan tämänkin jälkeen, kohdemaassa olevilta muilta pakolaisilta hyväksytyksi tulemisesta osaksi heidän joukkoaan, vai kohdemaan kansalaisilta hyväksyntänä uudeksi maahanmuuttajaksi yhteiskuntaan? Onko tällä merkitystä, vai onko tunnustetuksi tulemisen kokemus riippumaton siitä, keneltä ihminen kokee saavansa tunnustetuksi tulemisen tunteen, ikään kuin universaali kokemus merkittävyydestä?

Turtiaisen (2018, 186–190) mukaan on paljon näyttöä siitä, että suhteessa yhteiskuntaan integroitumiseen ja sosiaalistumisprosessiin kansakuntien uusliberalistiset politiikat eivät pidä turvapaikanhakijoita hyvän elämän ansaitsevina. Laitisen (2011) mukaan kokemus tunnustetuksi tulemattomuudesta ja siitä johtuva kärsimys vaikuttavat heikentävästi itsekunnioitukseemme, -luottamukseemme ja -arvostukseemme. Kun ihmiselle syntyy negatiivinen minäkuva, hänelle on haastavaa ylläpitää toimintakykyä sosiaalisessa maailmassa. Hyvinvointivaltioiden sosiaalityö liittyy vahvasti kansallisvaltioiden politiikkaan. Kokemukset motivoivat sosiaalisia liikkeitä ja valtasuhteet vaikuttavat kulttuurisista merkityksistä käydyissä taisteluissa. Instituutiot, jotka syntyvät näiden taisteluiden seurauksina ja kompromisseina, rakentuvat sosiaalisten suhteiden tyypeistä ja normeista. Kun ihminen kokee tulevana tunnustetuksi ja arvostetuksi yhteiskunnassa, hän on aktiivisempi luomaan sosiaalista integraatiota ja toimimaan moraalisesti yhteiskunnan normien mukaan.

Ihmiselle merkitykselliset normit siis motivoivat toimijuuteen. Tunnustuksen mukaan keskeistä on, että vuorovaikutussuhteessa olevista toimijoista molemmat osapuolet tiedostavat yhteisesti vallitsevat normit, ja näin ollen haluavat toimia tämän normiston mukaisesti. (Ikäheimo 2003, 132–135.) Honneth (1995) määrittelee, että tunnustuksen ilmiö vaikuttaa arjen moraaliin kielioppiin ja ihmisten toimijuuteen sosiaalisissa suhteissa, sekä arjen aktiivisessa rakentamisessa. Se vaikuttaa sosiaalisten liikkeiden syntyyn ja ilmenemiseen, konflikteihin kuin yhteiskunnan muutokseenkin (Laitinen 2011; Honneth 1995).

Honnethin (1995) tulkinnan mukaan asiakastyössä tehtävät hoitosuhteet edellyttävät toimiakseen, että asiakkaat kokevat saavansa oikeutensa toteutumaan ja tulevana arvostetuksi kohtaamisessa viranomaisten kanssa. Vastaavasti kokemus kunnioituksen puutteesta rikkoo positiivisten suhteiden ja identiteetin muodostumista. (Turtiainen 2018, 186–198.) Turtiaisen

(2018, 190–198) mukaan sosiaalityön asiakassuhteissa työntekijän osoittama kiinnostus asiakkaiden hyvinvoinnista ja oikeuksien toteutumisesta huolehtiminen lisäävät tuesta koettua hyötyä. Olennaista on, että työntekijä osoittaa kunnioittavansa asiakasta ihmisenä, eikä suhtaudu häneen vain palveluiden järjestämisen kohteena. Asiakkaalla on historia, josta ammattitaitoinen työntekijä on kiinnostunut, ja ottaa huomioon asiakkaalle merkitykselliset tekijät myös tämän menneisyydessä. Vain kokonaisvaltaisen lähestymisen myötä asiakas voi kokea tulevansa hyväksytyksi ja tunnustetuksi, ja näin hänen motivaationsa yhteistyötä kohtaan kasvaa.

Honnethin (1995) tunnustuksen etiikka ja politiikka tarjoavatkin teorian, joka voi auttaa sosiaalityöntekijöitä päivittäisissä kohtaamisissa sosiaalipalvelujen käyttäjien kanssa. Koska Honnethin (1995) mukaan ihmisen olemassaolo ja identiteetti rakentuvat erilaisten suhteiden kautta, se nostaa huomion arvoiseen asemaan myös työntekijän ja asiakkaan välisen suhteen ja sen kokonaisvaltaisuuden merkityksen yksilön terveen itsetunnon kehittymiseksi ja säilyttämiseksi sekä vallitsevaan yhteiskuntaan integroitumiseksi. Turtiaisen (2012) mukaan tunnustus toimii merkityksellisenä luottamuksen rakentajana viranomaisen ja pakolaisten välillä. Pakolaisten tulee saada kokea olevansa vakavasti otettavia ja kyvykkäitä arvioimaan omaa tilannettaan aktiivisina toimijoina.

Sosiaalisessa ja poliittisessa argumentoinnissa tunnustusta käsittelevä teoria on kerännyt myös paljon kritiikkiä, joka on sosiaalityöhön liitettävässä diskurssissa kuitenkin jätetty vähäiselle huomiolle (Garrett 2010, 1517–1530.) Canadayn (2003, 50–57) mukaan Honnethin teoriassa on ongelmallista mikrokohtaamisiin keskittyminen, jolloin uusliberaalit näkökulmat yhteiskunnasta saavat liian vähän painoarvoa. Honneth on kritiikin saattelemana jatkanut tunnustuksen teorian kehittämistä ja uudemmassa tuotannossaan ottaa huomioon myös kulttuuristen erojen merkittävyyden. Hoikkalan ja Roosin (2000, 159) mukaan tunnustamisen politiikan jalostetussa teoriassa otetaan kulttuuriset erot paremmin huomioon välttämällä radikaalia tapaa ymmärtää identiteettiä, jossa vähemmistöt asettavat itsensä jaetun areenan poliittisen ulkopuolelle.

Honneth on yhdessä feministisen teoreetikon Nancy Fraserin kanssa (Honneth & Fraser 2003) käsitellyt tunnustuksen ja yhteiskunnallisessa toteutuvan jako-oikeudenmukaisuuden suhdetta. Tässä teoriassa huomioidaan yhteiskuntien väliset erot sekä ihmisten väliset eriarvoiset asemat yhteiskuntien sisällä. Honnethin pidemmälle kehitetty tunnustuksen teoria on erityisen mielenkiintoinen pakolaisuutta käsittelevän sosiaalityön näkökulmasta, ja se toimii viitekehyksenä

selvittäessäni pakolaisnaisten kanssa tehtävän sosiaalityön positiota. Erityisesti sosiaalisen vapauden käsite (*social freedom*) on kiinnostava tutkittaessa, millaiseksi sosiaalityön rooli määritellään väkivaltaa kokeneiden kanssa tehtävässä työssä. Honnethin sosiaalisen vapauden käsite liittyy sosialistiseen ajatteluun yhteisen edun tavoittelussa, kun taas uusliberalistinen sosiaalinen vapaus liitetään oman edun tavoitteluun ja on ns. negatiivista vapautta (Havu 2019, 83). Uusliberalistista, negatiivista vapautta on kritisoitu, ja korostettu, että todellisuuden luonteeseen kuuluu sen raskas luonne. Todellisuus on sidoksissa historiaan, teologiaan, hyve-etiikkaan sekä taloudellisiin ja sosiaalisiin rajoitteisiin. Sidosten merkitys on selkeä. Ne pitävät yllä traditioita, hyveitä ja moraalia. (Hoikkala & Roos 2000, 166.) Ilman näitä ihmisten elämä olisi merkityksetöntä ja vailla tarttumapintaa. Haaste tällaisessa näkökulmassa on kuitenkin siinä, että painotettaessa historiaa ja traditioita käännetään selkä modernille yksilöllistymiselle ja reflektiiviselle muutosten mahdollisuudelle (Hoikkala & Roos 2000, 166). Tutkittaessa marginaaliryhmiä ja sorrettuja täytyy toisaalta huomioida menneisyys, sen mahdollistamat ja aiheuttamat lähtökohdat, mutta myös mahdollistaa riittävä irtautuminen, ilman että ajatellaan historian vuoksi valmiiksi rakennettu tietynlainen malli tulevaisuudelle.

Tunnustusteoria (Honneth 1995, 80–109) havainnoi siis ihmistä osana yhteiskuntaa ja lähiympäristöä, ja ihmisen hyvinvoinnin rakentumista vuorovaikutuksessa koetun merkityksellisyyden tunteen ja toimijuuden kautta. Tunnustusteorian näkökulmasta on merkittävää, että sosiaalityöntekijä on kyvykäs huomioimaan asiakkaan kokonaisvaltaisesti osana omaa kulttuuriaan, totuttuja tapojaan ja merkityksellisiä kokemuksiaan. Vain näiden huomioimisen ja ymmärtämisen kautta yhteistyö voi pohjata asiakkaan kokonaisvaltaiseen tunnustetuksi tulemisen kokemukseen, erityisesti Honnethin uudemman, kulttuurisia tekijöitä huomioivan teorian mukaisesti. Olennaista on ymmärtää asiakkaalle merkitykselliset asiat ja tukea niiden toteutumisessa. Seksuaalista väkivaltaa kokeneen pakolaisnaisen traumaattiset kokemukset kotimaassaan, mahdollisesti ihmiskaupan uhriksi joutuminen ja yhä pakolaisena koettava vainoaminen ja alistaminen vaikuttavat merkittävästi koko psyykeeseen, sekä kokemukseen omasta arvokkuudesta. Honneth viittaa kiintymyssuhdeteoriaan (*attachment theory*) todetessaan, että myös aikuinen ihminen kaipaa huolenpidon ja välittämisen tuomaa turvallisuuden tunnetta (1995, 96–97). Psykiatri ja psykoanalytikko John Bowlbyn 30-luvulta lähtien kehittämä teoria korostaa evoluution tuloksena kehittyneitä kiintymyssysteemiä, joka on merkityksellinen ihmisen hengissä säilymisen kannalta ihmisen hakiessa turvaa itseään vahvemiksi kokemuksiltaan suojautuakseen ympäristön vaaroilta (Bretherton 1992). Nostan teorian esille, sillä yleensä erittäin raskas väkivaltaa kohdanneet ja massiivisen trauman saaneet pakolaisnaiset tarvitsevat tiedollisen

tuen lisäksi tukea perusturvallisuuden tunteen lisäämiseksi. Heidän psyykeensä ja turvallisuuden tunteensa ovat joutuneet huomattavan suurelle koetukselle.

Jokaisella ihmisryhmällä on tarve tulla hyväksytyksi ja tunnustetuksi. Tunnustamisen politiikassa hyväksytään yhteisö, mikäli sen katsotaan olevan riittävän merkittävä suhteessa yhteiseen hyvään. Merkittävyys mitataan sillä, onko tämä ihmisryhmä riittävän hyödyllinen yhteiskunnallisesta näkökulmasta. Erityisyyteen jäävä rajoittuu ulkopuolelle. (Haatanen 2000, 162.) Ihmisryhmiä siis arvioidaan ja arvotetaan. Sosiaalityön näkökulmasta keskeistä on orientoitua tulevaisuuteen ja pohtia, miten tehokkaalla integraatiolla voidaan parantaa pakolaisnaisten asemaa myös yhteiskunnallisen arvostuksen ja tunnustetuksi tulemisen näkökulmasta. Sosiaalityön osalta voidaan pohtia, voivatko pakolaisnaiset kokea itsensä tunnustetuksi tuleviksi vasta kun he ovat taloudellisesti mahdollisimman tuottavia yhteiskunnan jäseniä ja miten tässä voidaan tukea asiakkaita. Varhainen integraatio, kielitaidon vahvistaminen, ammattiin opiskelu ja työn saanti tukevat asiakkaiden tunnustetuksi tulemistä tunnustamisen politiikan mukaan.

Marxin pääoman ajankohtaisuus -teoksessa Heinonen (2015, 145) puhuu yhteiskunnan rakennemuutoksen yhteydessä kolmesta teemasta, jotka ovat ihmisen hyvinvoinnille merkittäviä. Aineellinen toimeentulo, osallisuus sekä valta. *Taloudellinen huono-osaisuus* koskettaa pakolaisia uudessa valtiossa. Suurin osa pakolaisista kuuluu yhteiskunnassa heikosti toimeentuleviin. Turvapaikanhakijoiden saama vastaanottoraha on huomattavasti alle toimeentulotuen. *Osallisuudella* Heinonen (2015, 147) viittaa kiinnittymistä yhteiskuntaan, kokemusta sen jäsenyydestä sekä toimintaa ja vaikuttamista yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Pakolaisnaisilla on huomattavia haasteita osallisuuden kokemuksessa suhteessa muuhun väestöön, ja taustansa sekä nykyisen asemansa johdosta kokemus täysivaltaisesta jäsenyydestä on lähes mahdoton. Sen sijaan yksinäisyys, irtonaisuus ja tunne-elämän tyhjiys ovat seksuaalisen väkivallan uhriksi joutumisen kokemuksen myötä kokemuksellisesti oletettavampia tunteita. *Valtakysymyksen* Heinonen määrittää tunteeksi jonkin ulkopuolelle jäämisestä, kun tietty ryhmä syrjäytetään vallankäytöstä ja vaikuttamisesta. Kolmas teema liittyy politiikan ja vallan eriytymiseen. (Heinonen 2015, 148.) Pakolaiset eivät voi vaikuttaa samalla tavalla yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja omien etujensa toteutumiseen kuin valtaväestö.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1. Tutkimustehtävä

Tutkimukseni tarkoitus on lisätä tietoa erittäin marginaalisesta ryhmästä eli seksuaalista väkivaltaa kokeneista pakolaisnaisista sosiaalityön asiakkaina. Pyrin nostamaan esille heidän erityispiirteitään ja sosiaalityön työn roolia heidän kanssaan tehtävässä työssä. Sosiaalityö hahmottuu epäselvästi suhteessa esimerkiksi terveydenhuoltoon, vaikka sen merkitystä varhaisen tuen antajana korostetaan. Tarkoitukseni on selkiyttää sosiaalityön roolia lisäämällä ymmärrystä asiakkaiden moninaisista tarpeista ja sosiaalityön merkityksellisestä asemasta pakolaisuuden ensimmäisten vuosien aikana. Tuon tutkimuksellani tätä esille, jotta erityisen haavoittuvassa asemassa olevat asiakkaat saisivat riittävän vahvan tuen ja sosiaalityö selkeästi rajatun aseman. Sosiaalisen integraation kannalta pakolaisuuden ensimmäiset vuodet uudessa maassa ovat merkitykselliset, sillä heidän saama vastaanotto, varhainen tuki ja heihin kohdistetut asenteet luovat pohjaa yhteiskuntaan kotoutumisprosessille.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Millainen kuva seksuaalista väkivaltaa kokeneista pakolaisnaisista muodostuu kansainvälisissä tutkimuksissa?
2. Millaiseksi sosiaalityön rooli muodostuu seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisten kanssa tehtävässä sosiaalityössä?

Teen tutkimukseni kansainväliseen tutkimustietoon kohdistuvana kirjallisuuskatsauksena ja olen kerännyt aineiston elektronisesta tietokannasta. Olen toteuttanut tutkimuksen soveltamalla systemaattista ja integroitua eli kuvailevaa tutkimusmenetelmää. Olen jaotellut aineiston keskeisiin teemoihin ja analysoin sitä aineistolähtöisen sisällönanalyysillä. Tulkitsen lähdemateriaalia sosiaalisen konstruktionismin näkökulman mukaan, eli olen rakentanut tutkimuskysymykset, taustateorian ja näkökulmani kielellisten prosessien ja tutkimuskohteen välisen ymmärryksen mukaan. Jokisen (1999, 39, 41) mukaan tutkijan ja tutkimuskohteen välinen suhde on aina luonteeltaan konstruktiiivinen. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan tutkija kohtaa todellisuuden aina erilaisten näkökulmien ja merkityksellisyyden kautta, todellisuutta ei siis ole

mahdollista tutkia puhtaana. Tietyllä tavalla konstruoituna tutkija tarkastelee sosiaalista todellisuutta ja samalla osallistuu itse todellisuuden konstruoimiseen tulkitsemalla diskurssit aineistokseen.

4.2 Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja kuvaileva lähestymistapa

Kirjallisuuskatsaus (*review, literature review, research literature review*) on tutkimusmenetelmä, jolla yhdistetään koottua tietoa rajatusta aiheesta ja tunnistetaan aiemmin rakennettua tietoa, arvioidaan sen laatua ja yhdistellään tuloksia tietyistä ilmiöstä kattavaksi sisällölliseksi tiivistelmäksi. (Kääriäinen & Lahtinen 2006.) Sen tavoitteena on tuottaa jo olemassa olevista tutkimuksista yhteenveto ja kriittinen arviointi määrätystä aiheesta. (Salminen 2011.) Menetelmän käyttö perustuu tutkimuskysymykseen, johon pyritään löytämään laadullinen vastaus aineiston perusteella. Kirjallisuuskatsauksen avulla voidaan saada aiheesta kattava katsaus verrattuna yksittäisten julkaisujen tutkimiseen. Aineistojen yhtäläisyyksien tulkinnan ja vertailun kautta voidaan päästä kiinni pinnalla oleviin teemoihin tai havaita kattavammin myös tutkimukselliset vajeet (Kallio 2006, 19–21). Kirjallisuuskatsaus muodostuu aina tietyistä komponenteista eli siinä on kirjoittaja eli tekijä, teksti eli teos sekä lukija tai lukijat. Kirjallisuuskatsauksessa on erilaisia menetelmiä ja lähestymistapoja, mutta se on aina tietyssä kontekstissa tehtävää tulkintaa toisen tulkitsejan tekstistä. (Mäkikalli & Steinby 2013, 29.)

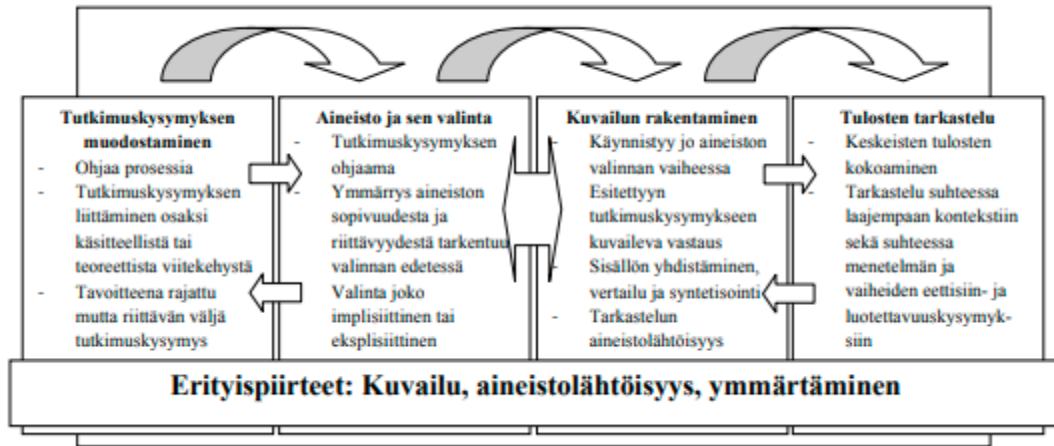
Järjestelmällinen eli systemaattinen kirjallisuuskatsaus (*systematic literature review*) on perusteltu menetelmävalinta, kun aihe on yhteiskunnallisessa keskustelussa verrattain uusi eikä siitä ole vielä runsaasti kohdennettua tutkimusdataa. (Jolkkonen 2007.) Kallion (2006) mukaan useiden eri tutkimusten keskinäisiä yhteneväisyyksiä on vaikea havaita ilman systemaattista lähestymistapaa. Systemaattisessa kirjallisuuskatsauksessa tutkija käy läpi runsaasti tutkimusmateriaalia oman tieteenalansa kontekstissa. Kallion (2006, 26) määrittelee systemaattisen kirjallisuuskatsauksen ”lähdeaineiston tarkasteluksi systemaattisuuden ideologian varaan rakentuvana yhteiskunnallisena lähestymistapana, jolla tavoitellaan yleiskatsauksellisuutta liittyen ongelmaan, aihepiiriin tai diskurssiin”. Tavoitteena on jäsentää ja selkeyttää teorian ajatuskonaisuutta saavuttaen syvempää ymmärrystä tutkittavasta kohteesta. Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on menetelmänä tehokas tapa testata paitsi hypoteeseja myös esittää tutkimusten tuloksia. Sen avulla voi löytää epäjohdonmukaisuuksia ja tutkimustarpeita. (Fink 2005, 3–5; Salminen 2011, 9.)

Systemaattinen kirjallisuuskatsaus on luonteeltaan joukko toisiinsa liittyviä tekstianalyttisiä menetelmiä, joissa voidaan erottaa ainakin seuraavat neljä tasoa: yksittäisten käsitteiden analyysissä pyritään paikallistamaan keskeisiä filosofisia käsitteitä muun muassa seuraavien kysymysten avulla: miten usein tietyt käsitteet esiintyvät tekstissä? Mikä on käsitteiden painotus? Millaisia käsittepareja esiintyy ja millainen on niiden suhde? Yksittäisten väitelauseiden analyysissä syvennetään suhdetta tarkasteltavan tekstin väittämiin. Väittämien merkityksistä tutkitaan erityisesti niiden sisältöä, vaikuttavuutta ja tekoa. Huomiota tulee kiinnittää erityisesti dikotomiaan eksplisiittisyys ja implisiittisyys, poleemisuuteen, rajauksiin sekä korostuksiin. Argumentaation analyysi rakentuu puolestaan väitteiden ja käsitteiden analyysin pohjalle pyrkien syventämään suhdetta perusteluihin. Päämääränä on selvittää argumentaation kokonaisuuksia dokumentaation, johdonmukaisuuden, loogisuuden ja premissien pohjalta. Edellytysten analyysissä etsitään väitteiden ja argumenttien lisäksi myös perustelujen taustaoletuksia. Taustaoletusten löytäminen mahdollistaa tekstin kantavan periaatteen tunnistamisen. Edellytysten analyysissä huomioidaan kirjoittajan suhde eri filosofisiin koulukuntiin, epistemologiaan ja ontologiaan. (Jolkkonen 2007.)

Kirjallisuuskatsauksia voidaan jaotella ja luokitella monella tavalla. Niiden keskinäinen rajanveto on häilyvää, ja niitä voidaan soveltaa tutkimuksen kannalta tarkoituksenmukaisella tavalla. Integroiva ja kuvaileva kirjallisuuskatsaus (*integrative literature review*) on tarkoituksenmukainen valinta, kun halutaan jäsentää tietoa tietystä näkökulmasta käsin ilman tiukkoja sääntöjä. Tutkittavasta ilmiöstä voidaan tämän menetelmän avulla kuitenkin luoda laaja-alainen tutkimus. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus on ymmärtämiseen tähtäävä metodi, jolla pyritään kuvailemaan tarkasteltavaa ilmiötä. Integroiva kirjallisuuskatsaus mahdollistaa informatiivisen tulkinnan, kun halutaan selvittää, miten aineistoissa luodaan kuvaa jostakin sosiaalisesta tai poliittisesta toiminnasta osallisuuden näkökulmasta. Valitsin integroivan kirjallisuuskatsauksen menetelmäksi, sillä lähtöolettamukseni tutkimusta aloittaessani on, että sosiaalityön rooli on jollain tavalla epäselvä ja hahmoton suhteessa mm. terveydenhuoltoon ja oikeudellisiin tahtiin. Integroivan kirjallisuuskatsauksen avulla jäsennetään tietoa ja tuotetaan merkitystä, ja tämä lähtökohta on hyvä tarkasteltaessa jonkin epäselvän asian käsittelyä lähdemateriaalissa.

Haluan tarkastella, millä tavalla aihetta kohtaan on tieteellisissä julkaisuissa lähestytty ja millaista tulkintaa sen perusteella on tarjottu sosiaalityön rooliksi pakolaisen kanssa tehtävään työhön ja sen tarpeellisuuteen. (Budd & Raber 1996.) Seuraavassa kuviossa (kuvio 1) havain-

nollistetaan kuvailevan kirjallisuuskatsauksen vaihteita. Menetelmän vaiheet ovat tutkimuskysymysten muodostaminen, aineiston valinta, kuvailun rakentaminen ja tulosten tarkasteleminen (Kangasniemi ym. 2013, 294.)

KUVIO 1. Kuvaileva kirjallisuuskatsaus (Kangasniemi ym. 2013, 294).

Kuvailevaa kirjallisuuskatsausta käytetään runsaasti, mutta sen menetelmällisen luotettavuuden kuvaus on ollut ristiriitaista. Menetelmän luotettavuuskysymysten pohtiminen onkin tärkeää. Kuvailevassa kirjallisuuskatsauksessa keskeistä on tutkimuskysymyksiin perustuen tuottaa laadullinen vastaus aineistosta.

Koska menetelmää on kritisoitu epäluotettavaksi, nousevat eettiset kysymykset keskiöön tutkimuskysymysten muotoilusta lähtien. Reliabiliteetin osalta on kyettävä perustelemaan valitun aineiston kuvailu ja käyttö, oltava argumentoinnissa vakuuttava ja noudatettava koko prosessin kaaren ajan johdonmukaista lähestymistapaa. (Kangasniemi ym. 2013, 291–292.) Tarkoituksena on selvittää mitä ilmiöstä tiedetään, mitkä ovat keskeisiä käsitteitä, millaista keskustelu ilmiön ympärillä on, mitä kehityssuuntia on havaittavissa ja millaista jatkotarkastelua ilmiö vaatii (Salminen 2011, 6–7; Kangasniemi ym. 2013, 294). Huomioitavaa on, että prosessille on luonteenomaista vaiheiden päällekkäisyys ja hermeneuttisuus. (Kangasniemi ym. 2013, 294.) Cooperin (1989, 15) tarkastelussa integroivan kirjallisuuskatsauksen vaiheet ovat tutkimusongelman asettelu, aineiston hankkiminen ja arvioiminen, analyysi sekä tuloksen esittäminen. Kyseinen kirjallisuuskatsauksen muoto on silta narratiivisen ja systemaattisen katsauksen välillä. Se soveltuu menetelmäksi, kun tarkastellaan jotakin ilmiötä kriittisesti ja monipuolisesti muodostaen tuloksista synteessin. (Torraco 2005, 355–357.) Valitsin integroivan kirjallisuuskatsauksen menetelmäksi, sillä lähtöolettamukseni tutkimusta aloittaessani on, että

sosiaalityön rooli on jollain tavalla epäselvä ja hahmoton suhteessa mm. terveydenhuoltoon ja oikeudellisiin tahoihin. Integroivan kirjallisuuskatsauksen avulla jäsennetään tietoa ja tuotetaan merkitystä, ja tämä lähtökohta on hyvä tarkasteltaessa jonkin epäselvän asian käsittelyä lähdemateriaalissa. Kansainvälisissä artikkeleissa keskustellaan tarpeista, ja pyrin kirjallisuuskatsauksen keinoin nostamaan niistä esille sosiaalityön roolia. Tutkimuksessani yhdistän systemaattisen kirjallisuuskatsauksen integroivaan tutkimusmenetelmään muodostamalla synteettisin tutkitusta aiheesta.

4.3 Aineiston hankinta ja kuvailu

Hakukriteerit

Tehtäessä tutkimuskatsausta aineiston hankintaprosessi tulee kuvata huolellisesti, jotta tutkimus on läpinäkyvä ja lukija voi varmistua sen luotettavuudesta. Tutkimusmateriaalin ja tutkimusprosessin kuvailu ovat tärkeitä laadukkaan tutkimuksen toteutumiseksi. Tässä tutkimuksessa tarkastelun kohteena ovat tutkimuskirjallisuuden artikkelien selonteot, jotka kuvaavat pakolaisnaisten tunnusomaisia piirteitä, sekä tuottavat käsitystä sosiaalityön käytännöistä tarvelähtökohdista käsin. Selonteot tarkoittavat tekstikappaleita, jotka tutkijat ovat tuottaneet kuvaillessaan aihetta ja joita tarkastelen, vaikka analyysillä ei tavoitella yksinkertaista ja tyhjentävää tulkintaa todellisuudesta. (Suoninen 2016, 233–234.) Nämä selonteot eli tieteellisten julkaisujen sisältämä aineisto voidaan varmentaa ristivalotuksella ja triangulaatiolla. Tutkija voi varmistua aineiston sisältämästä tiedosta käyttämällä useita samaan aiheeseen liittyviä tekstejä ja vertailemalla aineistoja toisiinsa (Alasuutari 2012, 96–97). Triangulaatiota eli useiden tutkijoiden ja lähteiden käyttämistä tutkimuksessani olen pitänyt tärkeänä, vaikka aineiston löytäminen näin spesifistä aiheesta tutkimusta suunnitellessani epäilytti. Triangulaatio on tärkeää, vaikka laadullisessa tutkimuksessa aineiston määrä ei ole muuten tulosten relevanssin kannalta keskeistä.

Tieteellisten julkaisujen sisältämän tiedon voidaan ajatella aineistomateriaalin lähdekriittisyyden näkökulmasta olevan luotettavampaa kuin esimerkiksi haastattelututkimusten. Toisaalta taas esimerkiksi kvantitatiivisten tutkimustulosten tekemiseen sisältyy aina mahdollisuus vinnouttaviin tekijöihin, kun taas haastattelut ovat aina lähtökohtaisesti ”oikeita”, sillä ne ovat haastateltavan henkilön subjektiivista tulkintaa (Alasuutari 2012, 100–102). Tämä kriittinen ymmärrys heijastuu tutkimukseni pohjalta, ja lähdekriittisyys on huomioitu läpi tutkimukseni

teon. Mm. Jolkkosen (2007, 6) mukaan tieteellisessä tutkimuksessa tulee kuitenkin tavoitella yleispätevää ja objektiivista tietoa, jonka tulisi ylittää tutkijan subjektiiviset käsitykset ja olla tutkijasta ja paikasta riippumatonta.

Aloitin alustavan tiedonhaun syksyllä 2020 tutkimalla aihepiiriä kartoittamalla tunnetuimpia elektronisilla tietokantoja käyttäen sekä kirjallisuutta. Tavoitteenani oli selvittää, minkä verran kaikkiaan aiheesta on saatavilla tietoa ja mistä sitä löytyy parhaiten. Luin teoriakirjallisuutta ja lukemani pohjalta kokeilin aihepiirin hakusanoja ja erilaisia hakuyhdistelmiä suomeksi ja englanniksi. Tein suurpiirteisiä huomio- ja yliviiivausmerkintöjä teksteihin ja erottelin niitä hyvin väljällä metodologialla erilaisiin aihepiireihin erilliseen tekstitiedostoon. Kypsyttelin mielesäni lukemaani ja tutkin teosten lähdeluetteloja. Systemaattisen tiedonhaun aloitin loppuvuodesta 2020. Ensimmäisenä määrittelin aiheeseen liittyen keskeisimmät avainsanat. Avainsanojen määrittely perustui tutkimuskysymyksiini, käyttämäni taustateoriaan sekä hakusanojen loogisuuteen. Koska tutkin sosiaalityön kannalta relevantteja tekijöitä seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisten kanssa tehtävässä työssä, kiinnitin erityistä huomiota siihen, että hakuyhdistelmät sisältävät siihen tiiviisti sidoksissa olevan termin. Tutkimushakuja tehdessä tein hakuja tyyllillä laajemmasta tarkempaan tutkimushakuun, eli käytin ensin yleisempiä hakutermejä ja väljempää hakuyhdistelmiä ja tarkensin hakuja pikkuhiljaa kohti suppeampaa sosiaalityön ja seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten tulosrajaamiseen. Näin sain laajan kuvan siitä, millaisia tuloksia kaikkienensa on saatavilla ja pystyin tarkentamaan tutkimusasetelmani kannalta mahdollisimman tarkkarajaiseen ja tutkimuskysymyksiini kannalta mielekkääseen lopputulokseen saakka.

Tutkimukseni koskee vain ammattinimikkeellä ”sosiaalityöntekijä” toimivia asiantuntijoita, joten hakutermit tuli muotoilla niin että tuloksista rajautuu mahdollisimman kattavasti pois selvästi muun alan työntekijät. Päätin kuitenkin jo ennen varsinaisia aineistohakuja, että materiaalista tulee todennäköisesti nousemaan suunnitelluista hakusanoista huolimatta esille myös muita pakolaisten kanssa työskenteleviä ammattiryhmiä. Läheisimmin heidän kanssaan sidoksissa oleviksi muiksi ammattiryhmiksi oletin työstä saadun kokemukseni perusteella olevan terveydenhuollon ammattilaiset sekä lakimiehet ja muut oikeudelliset avustajat. Oman tutkimukseni käsittelyssä rajasin nämä muut ammattiryhmät kuitenkin pois muuten kuin sosiaalityön rooliksi muodostuvan analyysin kannalta merkittävässä vertailukohdissa tai moniammatillisesta yhteistyöstä puhuttaessa. Tutkimuskatsausta tehtäessä onkin tärkeää suunnitella aineiston sisäänotto- sekä sulkukriteerit rajaamaan aineiston hankintaa (Johansson 2007).

Edellä kuvaamani ammattiryhmien määrittely tutkimukseen tai sen ulkopuolelle, julkaisun ikä, saatavuus ja läpinäkyvyys (julkaisijan/kirjoittajan taustojen selvittävyys) sekä kielivalinnat määrittivät myös oman aineistoni rajaamista. Valitsin tutkimukseeni tarkan pohdinnan ja aiheeseen syventymisen jälkeen tieteellisistä aikakauslehdistä vuoden 2000 aikana tai sen jälkeen julkaistuja vertaisarvioituja artikkeleja. Tein tämä valinnan perustuen siihen, että viime vuosina tehdyt julkaisut sisältävät uusinta tietoa ja myös yhteen koostettuja tutkimustuloksia aiemmin tehdyistä selvityksistä. Tämän suppeammaksi en aikaväliä kuitenkaan rajannut, sillä tutkimani kohderyhmä on niin marginaalinen, että luotettavan tutkimuksen toteutumiseksi tuli varmistaa riittävän kattava otanta tutkimusmateriaalia.

Alkulan ym. (1999, 52–53) mukaan valmiita aineistoja on erittäin paljon ja niitä tulee arvioida ja käsitellä samalla tavalla kuin itse kerättäviäkin aineistoja. Kiinnitin huomiota erityisesti julkaisu vuosien lisäksi tieteelliseen laatuun ja aiheen relevanssiin. Huomioin myös sen, missä artikkeli oli julkaistu. Huomioin merkittävänä erityisesti johtavat akateemiset julkaisut ja levi kiltään laajat tieteelliset aikakauslehdet. Tarkastelin aineistomateriaalissa myös sitä, nouseeko tietty kirjoittaja tekijäksi useissa julkaisuissa. Jos tietty kirjoittaja nousi esille eri julkaisuissa, on oletettavaa, että hän on tehnyt aiheesta syvällisempää tutkimusta ja tällöin hänen nimeensä kannattaa perehtyä tarkemmin. Sellainen henkilön nimen hain erikseen verkkohauulla, jotta pääsin tutkimaan ja arvioimaan hänen keskeisimmät julkaisunsa sekä yhteytensä akateemisiin instituutioihin.

Lopullinen, tässä tutkimuksessa käytetty haku (Taulukko 1) suoritettiin 14.2.2021 Applied Social Sciences Index & Abstracts (ASSIA) -tietokannan puitteissa. Haku rajattiin edellä kuvalla tavalla koskemaan vain vertaisarvioituja artikkelilähteitä vuosilta 2000–2021.

TAULUKKO 1. Tutkimuksen sisäänotto- ja poissulkukriteerit

Sisäänottokriteerit	Poissulkukriteerit
Vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin	Ei vastaa asetettuihin tutkimuskysymyksiin
Julkaistu vuonna 2000 tai sen jälkeen	Julkaistu ennen vuotta 2000
Tutkimuksen kohteena pakolaisnaiset ja sosiaalityö Käytettyjä hakusanoja:	Tutkimuksen kohteena muut kuin pakolaisnaiset ja sosiaalityö

asylum seeker, social work/social support, sexual violence/abuse, female	Poissulkevia hakusanoja: male, men, medical research, medical personnel, children / child
Suomenkielinen tai englanninkielinen	Ei suomeksi tai englanniksi
Maksuton julkaisu	Maksullinen julkaisu
Vertaisarvioitu julkaisu	Ei vertaisarvioitu julkaisu

Aineiston kuvaus ja käsittely

Huomattavaa on, että sosiaalisen tuen määritelmä yhdistettynä pakolaisiin on korostuneen vähäistä 2000-luvun kansainvälisissä tieteellisissä julkaisuissa, mikä kertoo määrällisellä tasolla tutkimusten kapea-alaisuudesta. Tuloksia tarkastelemalla nousee kuitenkin seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kanssa tehtävään sosiaalityöhön keskeisiä tekijöitä ja niistä johdettuja alaryhmiä, jotka määrittävät sosiaalityölle keskeisiä erityispiirteitä seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kanssa tehtävässä työssä. Tämän tutkimuksen kannalta käytetyn aineiston valinnassa keskeistä on valita tuloksista sosiaaliseen tukeen ja sosiaalityöhön sidoksissa olevat hakutulokset sekä seksuaalinen väkivalta ja pakolaisnaiset. Käyttämiäni hakusanoja olivat *asylum seeker, social work / social support, sexual violence/abuse, female* sekä hakutuloksia rajaavia *male, men, medical research, medical personnel, child / children*. Näiden tiukkojen rajausten myötä olen pystynyt karsimaan lukuisista hakutuloksista relevantteimmat (n28) työni tarkastelun alle, kuten taulukosta 2 havaitaan. Kaikki aineistona käytetyt lähteet ovat vertaisarvioituja ja tieteellisissä lehdissä julkaistuja maksuttomia julkaisuja. Niistä 25 on tutkimusartikkeleita, yksi systemaattinen kirjallisuuskatsaus, yksi integroiva katsaus nykyisiin tutkimuksiin ja yksi projektikatsaus.

TAULUKKO 2. Tutkimukseen valitut artikkelit

Näkökulma	<ul style="list-style-type: none"> • seksuaalivähemmistöt • kohtaaminen vastaanottokeskuksessa • mielenterveyden ongelmat • hyväksikäyttö ja seksuaalinen väkivalta • akkultturaatio • PTSD
------------------	---

	<ul style="list-style-type: none"> • terveyden ja hyvinvoinnin tukeminen • kokemukset • uskomusjärjestelmät
Metodi	<ul style="list-style-type: none"> • haastattelu • transkulttuurinen narraatio • narratiivinen tutkimus • tapaustutkimus • SCID vertaileva tutkimus • mixed method • temaattinen analyysi • survey • etnografinen tarkkailu
Artikkeleita	28
Sivumäärä	341
Implikaatio	<ul style="list-style-type: none"> • heteronormatiivinen byrokratia • epäluottamus • sosiaalinen etäisyys • häpeä • diagnoosin saamisen vaikeus • ennaltaehkäisevät toimenpiteet • kulttuurisen ymmärryksen lisääminen • rakenteellinen tuki • ennaltaehkäisevä interventio • kokonaishyvinvoinnin tukeminen • ongelmien tunnistaminen

Etenkin ulkomaisissa tutkimuksissa monet aiheeseen liittyvät termit sekoittuvat, ja puhutaan joustavasti turvapaikanhakijoista, pakolaisista ja maahanmuuttajista. Nämä eivät ole synonyymejä, vaikka niitä etenkin englanninkielisessä materiaalissa rinnastetaan toisiinsa. Haasteena teksteissä oli saada selvyys, mihin käytetyllä termillä todella viitataan. Oikean termin käyttäminen vaatii huolellista sisällön tulkintaa. Englanninkielisessä materiaalissa keskityin termien sisällön tulkintaan erityisen huolellisesti. Eri nimitykset mietityttivät erityisesti yhteiskunnallisesta asemasta käytävässä keskustelussa. Sosiaalityön toiminnan näkökulmasta nimityksillä ei ole niin suurta merkitystä, vaan käytännön työn näkökulmasta käydyssä keskustelussa merkittävää on kiinnittää huomiota asiakkaiden haavoittuvuuteen ja tuen eri muotoihin, ei asiakkaan nimikkeelliseen asemoitumiseen. Omassa tutkimuksessani avaan näiden kolmen termin

eroavuuksia. Korostan, ettei merkityksellistä ole odottaako asiakas turvapaikkapäätöstä turvapaikanhakijana vai onko hän maahanmuuttajana myönteisen turvapaikan saatua. Merkityksellistä on se, minkä aikaa pakolaiset ovat olleet kohdemaassa. Tutkimukseni rajautuu pakolaisuuden ensi vuosiin kohdevaltiossa. Keskeistä on käydä kartoittavaa teoriaa läpi mahdollisimman ennakkoluulottomasti tutkimuskysymysten avulla.

Kvalitatiivisessa analyysissä aineistoon suhtaudutaan kokonaisuutena, sillä tarkastelu kohdistuu johonkin sisällöllisesti loogisen kokonaisuuden tarkasteluun. Laadullisessa tutkimuksessa analyysi rakentuu kuitenkin kahdesta eri vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä sekä yhden tai useamman tutkimuskysymyksen ratkaisemista. Käytännössä nämäkin vaiheet nivoutuvat kvalitatiivisessa tutkimuksessa tiukasti toisiinsa. (Alasuutari 2012, 38–39.) Aineisto on kokonaisuus, jota pelkistetään tutkimuskysymysten kautta pienemmiksi, käsiteltäviksi osiksi. Alasuutari (2012, 40) korostaa, että aineistoa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen kannalta olennaisin näkökulmin, ja näitä näkökulmia voi olla useita. Omassa työssäni erityisesti tutkimuskysymykset ohjaavat aineiston käsittelyä. Pelkistämisen vaiheessa karsitaan havaintomäärää, ja yhdistetään havainnot joukoksi. Tämän joukon ajatellaan kertovan tietysti ilmiöstä tutkimuskysymysten kannalta oleellista informaatiota.

Toisessa vaiheessa tutkija pyrkii ratkaisemaan tutkimuskysymysten arvoitukset tulosten tulkinnalla. Tutkija pyrkii saamaan merkitystulkinnan tutkittavasta ilmiöstä. Tutkimuksen luotettavuus todennetaan siten, että samaan ratkaisumalliin pyritään löytämään useita sopivia johtolankoja. (Crabtree & Miller 1992; Alasuutari 2012, 44–49.) Lähdekriittisyys tutkimuksen kaikissa vaiheissa on tärkeää, ja varmistamalla useita löydettyjä johtolankoja tutkija lisää tutkimustulosten luotettavuutta.

Työssäni tutkimusteorian myötä syntyneitä ennako-oletuksia alkaessani käsitellä tutkimusaineistoa minulla on, että seksuaalista väkivaltaa kohdanneet naiset ovat marginaaliryhmä, joka on monella tavalla sorretussa asemassa suhteessa valtaväestöön, ja tämä tulee ilmi laajasti työkentelyssä heidän kanssaan. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset ovat traumatisoituneet ja posttraumaattinen stressi vaikuttaa heidän toimijuuteensa myös sosiaalityön asiakkaina. Ennako-oletuksena on myös, että sosiaalityölle ei ole määritelty rajattua positiota pakolaisnaisen keskuudessa tehtävän työn raameista. Vaikka tutkija pyrkii analysoimaan aineistomateriaalia mahdollisimman neutraaleista lähtökohdista, hänen ennako-oletuksensa vaikuttavat siihen, millaisia tuloksia tutkija aineistosta havaitsee. Siksi ennako-oletusten esille nostaminen

on tärkeää, ja tietoisuus niistä auttaa kyseenalaistamisessa ja laajanäköisyydessä suhteessa lähdemateriaalista poimittavaan tietoon. (Kallio 2006.)

Teemat

Koska materiaalia löytyi kuitenkin jonkin verran ennakko-oletuksia enemmän, tein ensin aiemmin kuvaamani valinnan käytettävästä materiaalista. Tämän jälkeen keskityin lukemaan niitä läpi vielä useaan otteeseen ja tein merkintöjä tutkimuskysymysten kannalta keskeisimmistä osioista. Koodasin aineistoa merkitsemällä tutkimusartikkeleista ja painetuista teoksista luomani teoreettisen viitekehyksen mukaiset kohdat. Teemoittelun avulla on oleellista jäsentää sitä, mikä on kunkin teeman ydinajatus. Aineistoa pilkkomalla ja teemoiksi jäsentämällä aihepiirit tulevat selkiytetyimmiksi. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 93.)

Tutkimukseni teemat rakentuivat tutkimuskysymysten perusteella niin, että jokainen teema sisälsi tuloksia kumpaakin esittämäni tutkimuskysymykseen ja kaikki teemat yhdessä sisälsivät keskeisimmät tutkimusmateriaalin tulokset. Teemoihin jaottelu selvensi tuloksia paremmin työstettäviksi ja analysoitaviksi tulosluvuiksi. Luin aineistoa läpi useita kertoja läpi, ja merkitin kaikki tutkimukseni kannalta keskeiset selonteot eli aineiston kannalta keskeiset tuotokset. Tuotokset ovat materiaalia, joka tekee aineiston ymmärrettäväksi (Suoninen 2016, 234–235.) Tämän jälkeen klusteroin eli ryhmittelin koodatut tekstit tarkasti käsiteltyjen aiheiden mukaisesti eri teemojen alle. Klusteroinnilla on Tuomin ja Sarajärven (2009, 92–93) mukaan keskeistä jäsentää sitä, mitkä tutkija arvioi tekstin käsittelyssä keskeiseksi ja ne toimivat ikään kuin kirjoitettuina muistiinpanoina. Erottelin teemoiksi pakolaisasiakkaiden pakolaisuuteen liittyviä näkökulmia ja taustaa, seksuaaliseen väkivaltaan ja traumatisoitumiseen liittyvää tematiikka, sosiaalityön käytettävissä olevaa metodologiaa, asiakkaiden omia voimavaroja ja keskinäisiä erottuvuustekijöitä sekä pakolaisten uuteen yhteiskuntaan integroitumisen näkökulmaa.

Aineistohakutuloksia tarkastelemalla löytyi pakolaisnaisten puheessa vahvimmin esille nousevat teemat:

- Traumatisoituminen ja tunne epävarmuudesta
  - Häpeä
- Sekä niistä aiheutunut tarve:
- Työntekijöiden herkkyyteen tunnistaa yllä olevia
  - Tuelle, jossa otetaan huomioon pakolaisnaisten tilanteen kokonaisvaltaisuus

Seuraavassa osiossa keskityn käsittelemään näitä tutkimusaineistosta nousseita tuloksia luokitellusti alaryhmiin. Jokainen luokka on nostettu asetettujen tutkimuskysymysten mukaan. Aineistossa saattaa esiintyä samasta asiakasta käytävää keskustelua useammassa eri luokassa. Jaottelu on tehty kuitenkin niin, että eri teemat tuovat esille oman näkökulmansa seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden pakolaisten erityistarpeista sosiaalityön näkökulmasta. Se, millaiseksi seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset tutkimusmateriaalissa määritellään, on sidoksissa sen kanssa, millaiseksi sosiaalityön rooli heidän kanssaan tehtävässä työssä määrittyy.

4.4 Tutkimuseettiset lähtökohdat

Tämä tutkimus noudattaa hyvän tieteellisen käytännön (TENK 2012) periaatteita tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Lopputyössä sovelletaan tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia menetelmiä ja tutkimus toteutetaan avoimesti. Aiemmille julkaisuille annetaan niille kuuluva arvo tekemällä asianmukaiset ja selkeät lähdeviittaukset.

Kyseessä on integroitu kirjallisuuskatsaus, joten erillisiä tutkimuslupia ei ole tarvinnut hakea eikä eettistä ennakoarviointia suorittaa. Tutkimus on silti suunniteltu, toteutettu ja raportoitu tieteellisten vaatimusten edellyttämällä tavalla. Kriittinen ymmärrys heijastuu tutkimukseni pohjalla ja läpi tutkimukseni teon. Tavoittelen synteisiä, objektiivista tietoa, joka olisi tutkijasta ja paikasta riippumatonta.

Koska alkuperäisenä aineistona toimivat tutkimusartikkelit, ei aineiston säilyttämisen suhteen ole tarpeen laatia erillistä tietosuojan mukaista suunnitelmaa. Tulokset ovat täysin anonymisoituja, eikä tutkimus ei ole saanut ulkopuolista rahoitusta.

5 SEKSUAALISTA VÄKIVALTAAN KOKENEET PAKOLAISNAISET KANSAINVÄLISESSÄ TUTKIMUKSESSA

5.1 Koetun seksuaalisen väkivallan ilmeneminen pakolaisasiakkaissa ja tunnistaminen sosiaalityössä

Tutkimuksista nousee esille seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kokema voimakas häpeän tunne, joka johtuu heidän raskaista kokemuksistaan. Yhtä lailla tuloksissa on näkyvissä pakolaisnaisten näkyvä oirehtiminen johtuen koetuista traumaattisista asioista. Tutkimusaineistossa onkin löydettävissä runsaasti väkivallan uhriksi joutumisen psyykkisiä ilmenemisperusteita. Tutkimuksissa mm. tutkijat Robertson ym. (2019), Williams ja Thompson (2011) sekä Bernades ym. (2011, 9–19) erittelevät psyykkisten oireiden ilmenemismuotoja. Aineiston perusteella psyykkisten oireiden näkyviä reaktioita voivat olla pakolaisnaisten näkyvä paniikin tunne, ahdistuneisuus, sekavuus, epätodellisuuden tunne tai heikentynyt kyky ajatella ja toimia. He toteavat, että asiakas voi olla kiihtynyt tai huomattavan levoton. Keyesin (2000) mukaan turvapaikanhakijoiden yleisimmät mielenterveysongelmat ovat masennus, ahdistuneisuushäiriöt ja traumaperäiset stressihäiriöt.

Pakolaisnaisiin kohdistuvista seksuaalisen väkivallan aiheuttamista oireista kuvataan monissa julkaisuissa laajoja ilmenemismuotoja, kuten että seksuaalisen väkivallan uhreiksi joutuneet välttelevät katsekontaktia, puhuvat katkonaisen hitaasti tai vastaavasti huomattavan kiihtyneesti ja nopeatempoisesti. Aineistossa on kuitenkin vähän esimerkkejä siitä, millä tavalla käytännön toiminnan tasolla traumaoireet ilmenevät. Tällainen voi olla esimerkiksi käytäntö, että psyykkisesti heikkovointiset asiakkaat voivat pyytää sosiaalityöntekijää kirjoittamaan tapaamisella käytävät asiat ylös ja antamaan kirjauksen heille mukaansa. Tämä johtuu siitä, että traumatisoituminen vaikuttaa muistiin. Asiakkaat eivät välttämättä jälkikäteen muista keskusteluja ja niissä sovittuja käytännön asioita. Pyrin löytämään aineistosta enemmänkin käytännön esimerkkejä, mutta niiden löytäminen oli vähäistä. Liitän esimerkkien vähäisyyden tutkimukseni lähtökohtaletukseen, että sosiaalityöhön liittyvää käytännön kokemusta ja sen myötä osaamista seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kanssa tehtävästä työstä on verrattain vähän.

Aineistosta on nostettavissa esille, että traumatisoituneille pakolaisasiakkaille ovat tyypillisiä myös säpsähtelyt ja selkeä varautuneisuus suhteessa työntekijään sekä keskusteltaviin asioihin.

Burnettin ja Peelin (2001, 544–547) mukaan pakolaisilla saattaa olla masennuksen ja ahdistuksen oireita, sekä paniikkikohtauksia ja agorafobiaa eli avaran paikan pelkoa. Jotkut saattavat olla hermostuneita tai he saattavat kehittää käyttäytymismalleja välttääkseen tilanteita, jotka muistuttavat asiakkaita aiemmista kokemuksista. Aineistossa kuvataan myös avun hakeminen erilaisiin epämääräisen oloisiin psykosomaattisiin oireisiin ja vaivoihin, joille ei löydy selitystä, kun sosiaalityöntekijä ohjaa asiakkaan terveydenhuollon piiriin. Pakolaisnaisten tunnetilat voivat myös vaihdella nopeasti hyvinkin voimakkaasti. Tyypillisiä oireita ovat erilaiset särkytilat, kuten krooninen päänsärky. Sosiaalityöntekijän kysyessä asiakkaiden kuulumisia ja vointia moni heistä toteaa, että he voivat huonosti ja koko kehoon koskee ja särkee.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneet asiakkaat kokevat tulosten perusteella monenlaisia kognitiivisia haasteita. Muistiongelmia kuvataan keskeisimpänä traumatisoitumisen merkkinä (mm. Shannon ym. 2014). Muistiongelmia voivat kuitenkin liittyä myös moneen muuhunkin pakolaisuuteen liittyvään tekijään, eikä niistä voi vetää johtopäätöstä asiakkaan joutumisesta seksuaalisesti kaltoin kohdelluksi. Sosiaalityön tutkijoiden USA:ssa (Shannon ym. 2014) tehdyssä tutkimuksesta vasta kohdemaahan asettuneista pakolaisista korostetaan muistiongelmien olevan voimakkaimmillaan pakolaisasiakkailta ensimmäisinä vuosina uudessa valtiossa. Sosiaalityön kannalta tämä on merkittävä havainto, sillä sosiaalityön merkitys korostuu juuri ensimmäisinä vuosina pakolaisten elämässä. Sosiaalityöntekijän vastuulle kuuluu käsitellä asiakkaan kanssa paljon informaatiota liittyen uudessa maassa toimimiseen, kun samaan aikaan nostetaan keskeiseksi diskurssiksi asiakkaiden traumatisoitumiseen liittyvät kognitiiviset haasteet, kuten haasteet käsitellä ja muistaa sosiaalityön näkökulmasta keskeisiä asioita. Shannonin ym. (2014) tutkimuksessa nostetaan tämä haasteellisuus esille, mikä linkittyy todennäköisesti tutkijoiden asemaan sosiaalityön ammattilaisina.

Seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden, haavoittuvassa asemassa olevien naisten tunnistaminen pakolaisten joukosta on teema, joka näyttäytyy sekä työntekijän ammattitaitona kuin kuin asiakkaan kokemuksellisuutena ja osittain kulttuuriin, sukupuolirooleihin ja seksuaaliseen väkivaltaan liittyvinä tekijöinä. Seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutuneen tunnistaminen nousee tuloissa keskeiseksi sosiaalityöntekijän tehtäväksi. Tunnistamisen haastavuus näkyy eri tyypisinä viittauksina kuten, että tunnistamisessa tärkeintä työntekijän *oma-aloitteisuus* (Renner ym. 2012, 130–134), *aktiivinen havainnointi* (Renner ym. 2012, 130–134; Bernades 2011, 5–12) ja niinkin vahvasti kuin mm. Lay ym. (2009, 732–739) toteavat, että tiettyjen ehtojen täyt-

tyessä työntekijän tulisi *olettaa*, että asiakas on voinut joutua kokemaan seksuaalista väkivaltaa. Puheeksi ottaminen nostetaan sosiaalityöntekijän vastuulle. Sosiaalityöntekijän rooliin hahmottuu herkkyyks havainnoida paitsi asiakkaan psyykkistä oirekuvaa, myös taito löytää sopivat puheeksi ottamisen käytännöt ja oikea-ajallisuus.

Asiakkaan tilanne ja koetut erityisesti väkivaltaan liittyvät kokemukset täytyy voida käydä läpi mahdollisimman varhaisessa vaiheessa jo asiakkaan kannalta oikeudenmukaisen turvapaikkaprosessin todentamiseksi. Toisaalta tulee olla tilannetajua ja herkkyyttä sille, minkä verran ja missä vaiheessa asiakas on kykenevä puhumaan ja käsittelemään traumaattisia kokemuksia. Oikea-aikaisuuteen viitataan esimerkiksi termeillä *tilannetaju*, *empaattisuus ja herkkyyks* (Bögner ym. 2007; Kaneoka ym. 2019) ja *ajallisuus* (Kaneoka ym. 2019), mutta käytännön kantaa ottavia ohjeistuksia aineistossa ei ole löydettävissä. Tunnistaminen ja puheeksi ottaminen kuvaavat sosiaalityön asemalle tyypillistä hieman häilyvärajaista hahmottumista: sosiaalityöntekijällä tulee olla ammattitaitoa, herkkyyttä ja laaja-alaista osaamista ilman osoitettuja selvärajaisia käytäntöjä tai aikarajoja. Bögnerin ym. (2007) tutkimuksessa seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaiset kokevat puhumisen hyvin ahdistavana, sillä kokemuksista puhuminen nostaa muistot menneistä kokemuksista tai ahdistus nousee pintaan, sillä asioiden muistaminen on niin tuskallista. Ahdistuneisuus näkyy pakolaisnaisten psyykkisenä oirehdintana: he saattavat itkeä ja käydessään puheen tasolla läpi kokemuksiaan myös uudestaan järkyttyä kokemistaan kauheuksista. Puhuminen nostaa esille traumoja, tavallaan todentaa sitä, että koetut asiat ovat todella tapahtuneet heille. Asiakkaan voi olla vaikea itse tuoda esille kokemaansa väkivaltaa, mutta koska väkivaltakokemukset vaikuttavat laajasti asiakkaan psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen tilanteeseen, niistä puheeksi ottaminen määritellään ammattilaisen vastuulle.

Häpeä nostetaan aineistossa yhdeksi syyksi, miksi asiakkaat eivät puhu kohtaamastaan seksuaalisesta väkivallasta. Seksuaalista väkivaltaa kokenut ei välttämättä kerro kokemuksistaan johtuen kotimaansa käytänteistä tai kokemastaan häpeästä (Kaneoka ym. 2019, 46–60). Bögner ym. (2007, 75–81) selvittivät, että Yhdistyneisiin kuningaskuntiin saapuneista 27 pakolaisesta 20 kertoi, että he puhuivat ensimmäistä kertaa heitä kohdanneesta traumaattisesta kokemuksesta vasta saavuttuaan kohdemaahan ja sielläkin vasta oltuaan jo jonkin aikaa. Aineiston perusteella seksuaalista väkivaltaa kokeneiden oli vaikea puhua kokemuksistaan, sillä he kokivat kysymykset tunkeilevinä ja häpeällisinä. Häpeän tunne nimenomaan seksuaaliseen väkivallan kokemuksiin liittyen nousi esille monessa eri aineistossa, kuten asiakkailla Bögnerin ym.

(2007) tutkimuksessa. Tutkimusaineistossa nostetaan siis monella puhumisen monella tavalla haastavaksi sekä seksuaalisen väkivallan kokijalle, että sosiaalityöntekijälle.

Kizilhanin ym. (2020) vertaileva tutkimus on osoittanut merkittävän yhteyden traumatisoituneiden, ISIS:n vankeina olleiden raiskattujen jezidiläisnaisten ja elimellisten häiriöiden, häpeän ja dissosiattiivisen kohtausten välillä. Tutkimuksessa käytettiin strukturoituja, kliinispsykologisia haastatteluja ja vakiintuneita psykometrisiä kyselylomakkeita. PTSD ja erityisesti seksuaalinen hyväksikäyttö (raiskaus) voivat johtaa dissosiattiivisiin ilmiöihin. Prosessille on ominaista emotionaalisen stressin luoma somaattinen kärsimys yhdistettynä kulttuurisesti muotoiltuun syvään häpeän kokemukseen, 'kasvojen menetykseen' ja pelkoon yhteisöstä syrjäytymiseen.

5.2 Traumatisoituminen ja sen huomioon ottaminen sosiaalityössä

Tuloksista nousee yhtenä keskeisenä teemana esille seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten näyttäytyminen voimakkaasti traumatisoituneina ja sen myötä sosiaalityölle kohdentuu merkittäväksi huomioida asiakkaiden erityinen haavoittuvuus osana työskentelyä. Tulosten perusteella sosiaalityölle nousee tehtäväksi traumatisoituneiden asiakkaiden oikeanlainen, traumataustan huomioiva, kokonaisvaltainen tuki. Aineiston perusteella sosiaalityölle kohdennetaan tietynlaista roolia kyetä kohdata ja tukea psyykkisesti huonovointisia pakolaisnaisia niin, ettei traumatisoitumisen anneta liiaksi määrittää asiakkaan arkea elämän rakentamiseen kohdevaltiossa. Asiakkaiden traumatisoituminen tulee ottaa huomioon osana työskentelyä, mutta sosiaalityön käytänteissä tulee kannustaa seksuaalista väkivaltaa kokeneista pakolaisnaisia liikkumaan kodin ulkopuolella ja hoitamaan arjen asioita psykofyysisistä oireista huolimatta. (Mm. Bögner ym. 2007; Lever ym. 2019.)

Tulokset osoittavat, että seksuaalisen väkivallan ja pakolaisuuden kokemukset ovat kiistatta valtavia stressitekijöitä ihmisen elämässä (Pavlish 2005; Bögner ym. 2007; Lever 2009; Williams & Thompson 2011). Kokemukset näkyvät asiakkaiden voinnissa ja traumatisoituminen lisää tarvitsevuuksia suhteessa ammattilaisen tukeen. Sosiaalityöntekijä saattaa olla uudessa maassa ensimmäisiä tahoja, joiden kanssa pakolaisnaiset ovat tekemisissä ja siksi yksi keskeisimmistä ammattiryhmistä asiakkaiden elämässä. Sosiaalityöntekijän tulee kyetä ottamaan huomioon asiakkaan traumatisoituminen osana työskentelyä. Sosiaalityön rooli näyttää tärkeänä, vaikka asiakkaalla olisi vahva tuki terveydenhuollon puolelta.

Traumatisoitumista kuvataan aineistossa eri tavoin. Tuloksissa nousee esille, että pakolainen saattaa olla niin huonovointinen ja kokea elämäntilanteensa niin stressaavana, että pienikin lisärasite tai -vaade voi saada hänet jopa psykoottiseen tilaan Koettu seksuaalinen väkivalta voi laukaista pakolaisissa tällaisen tilan, vaikka he olisivat sillä hetkellä fyysisesti turvassa. Sosiaalityöntekijän esittämät kysymykset, asiakkaan omat tapaamiseen liittyvät odotukset ja esille nousevat muistot voivat toimia laukaisevina tekijöinä. Pakolaisnaisten voi myös olla vaikea keskittyä haastatteluun ja vastata kysymyksiin, huolimatta siitä, että he olisivat olleet halukkaita käsittelemään tapahtuneita työntekijän kanssa (Bögner ym. 2007; Lever ym. 2019.)

Traumatisoituneisuus vaikuttaa pakolaisnaisten sopeutumiseen vieraaseen kulttuuriin. Tutkimusaineiston perusteella traumatisoituneisuus ja itsessään pakolaisuuteen liittyvät stressitekijät ovat sidoksissa toisiinsa ja näkyvät seksuaalista väkivaltaa kokeneissa asiakkaissa heidän tuen tarpeessa suhteessa työntekijöihin. Tutkimuksissa kuvataan akkulturatiivista stressiä, joka yhdessä traumatisoituneisuuden kanssa vaikeuttaa asiakkaan sopeutumista psyykkisesti sekä sosiokulttuurisesti (Renner ym. 2012). Akkulturatiivisuudella tarkoitetaan yksilön sopeutumista vieraaseen kulttuuriin ja siitä aiheutuvia haasteita (Schwartz ym. 2013, 237–238; Renner ym. 2012). Tulokset osoittavat, että menneisyyden traumaattisten kokemusten lisäksi työskentelyssä tulee huomioida asiakkaiden sosiodemografiset muuttujat, kuten ikä, sukupuoli, uskonto ja koulutustaso ja yksilölliset tekijät vaikuttavat myös siihen, miten asiakkaat pystyvät käsittelemään traumatisoituneisuuttaan (Renner ym. 2012; Lever ym. 2019).

Leverin ym. vuonna 2019 (483–489) tehdyn tutkimuksen mukaan pakolaisnaisten kokema stressi aiheutuu paitsi menneistä kokemuksista, myös meneillään olevasta epävakasta tilanteesta liittyen käynnissä olevaan turvapaikkaprosessiin, tai sopeutumisesta uuteen yhteiskuntaan vasta oleskeluluvan saaneena maahanmuuttajana. Turvapaikanhakuprosessilla on oma dynamiikkansa, ja sen on osoitettu itsessään aiheuttavan stressiä ja vaikuttavan terveyteen negatiivisesti. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat haavoittuvassa asemassa pakolaisina kohdevaltiossa traumaoireiden haastaessa nykytilanteen vaatimien asioiden hoitamisessa. Tutkimukset osoittavat, että dynaamiset tekijät akkulturaation aikana voivat edistää tai estää yksilön sopeutumista, ja että keskeistä sopeutumisprosessin kannalta on sosiaalisen tuen saaminen. Koska seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat traumatisoituneista ja heillä on paljon pakolaisuuteen liittyviä stressitekijöitä, nousee sosiaalityöntyössä annettava vastuu ja samalla valta suureksi. (Lever ym. 2019.)

Esimerkiksi kongolaiset naiset kuvailivat pakolaisleirien tilannetta hyvin vaikeiksi. Monet naisten kuvaamista tarinoista liittyivät päivittäisiin haasteisiin, kuten äärimmäisessä köyhyydessä elämiseen ja riittävien ruokien, veden, vaatteiden, suojan ja koulutarvikkeiden tarjoamiseen lapsilleen. Naiset kertoivat myös tarinoita seksuaalisesta hyväksikäytöstä ja väkivallasta sekä kertomuksia yksinäisyydestä, joka seurasi rakkaiden menettämistä sodassa. Vaikeista olosuhteista ja ahdistavasta sosiaalisesta paineesta huolimatta tämän tutkimuksen osallistujat reagoivat aktiivisesti kokemiinsa vaikeuksiin. Yhteisömuutokseen osallistuvien lähestymistapojen hyödyntäminen voisi antaa mahdollisuuden osallistua sosiaalisten käytäntöjen analysointiin, jotta voitaisiin löytää sortoa ylläpitäviä käytänteitä, mutta myös tunnistaa positiivisen muutoksen mahdollistavia rakenteita. (Pavlish 2005.) Tämä ei kuitenkaan ole mahdollista, jos vastaanottavassa maassa on runsaasti pakolaisiin kohdistuvia pelkoja ja väärinkäsityksiä, kuten Shedlin ym. (2014) kuvaavat. Ecuadoriin saapuneita kolumbialaisia pakolaisia syrjittiin järjestelmällisesti, naisia pidettiin seksuaalisesti helppoina kohteina ja heihin kohdistettiin seksuaalisia odotuksia esimerkiksi työpaikan saamiseksi. Leimautuminen ja syrjintä vaikuttavat ruoka- ja asumisturvallisuuteen, työllisyyteen ja terveyspalveluihin sekä muokkaavat haavoittuvuutta ja terveysriskejä uudessa vastaanottavassa ympäristössä. Pakolaisiin kohdistuvat pelot, väärinkäsitykset ja stereotyyppit synnyttävät merkittäviä rakenteellisia ongelmia. Väkivallan ja syrjinnän vaikutusten ymmärtäminen on ratkaisevan tärkeää tehokkaiden rakenteellisen tason toimien, kuten poliittisten toimien, yhteisön koulutuksen ja järjestäytymisen edistämisen kannalta. (Shedlin 2014.)

Traumatisoituneen, reaktiivisia reaktioita kokevan asiakkaan tulee hoitaa monia käytännön asioita arjessa, huolehtia taloudellisista, sosiaalisista ja oikeudellisista tekijöistä. Tuloksissa nousee esille, että sosiaalityöntekijän tulisi tukea asiakasta tämän vointi huomioiden. Psykykkistä tukea ei tulisi jättää yhden ammattiryhmän vastuulle. Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisten kanssa tehtävässä työssä tarvitaan erityisosaamista, jonka vuoksi esimerkiksi terveydenhuollollinen ymmärtäminen on tarpeellista myös sosiaalityöntekijälle. Terveydelliset haasteet ja sosiaalityö ovat sidoksissa toisiinsa. Mm. Leverin ym. (2019, 483–489) tutkimuksessa todetaan, että noin 200 miljoonaa naista maailmanlaajuisesti on joutunut läpikäymään sukuelinten silpomisen. Toimenpide aiheuttaa lukuisia terveydellisiä ongelmia, joiden hoito kuuluu terveydenhuollon piiriin, mutta psykologiset vaikutukset heijastuvat sosiaalityöhön. Traumatisoituneisuus näkyy tutkimusten mukaan masennuksena ja ahdistuneisuutena sekä posttraumaattisina stressihäiriöinä (*Post Traumatic Stress Disorder*). Tutkimustulosten mukaan koke-

mukset seksuaalisesta väkivallasta jättävät ovat pahimmillaan jättäneet asiakkaan mieleen elinikäisen väkivallan kokemuksen tilan, joka ulottuu kykyyn hallita arkielämän käytäntöjä (mm. Williams ja Thompson 2011, 880–794).

Williamsin ja Thompsonin (2011, 780–794) mukaan raiskaukset, etniset puhdistukset, fyysinen väkivalta ja kidutus aiheuttavat vahvoja stressireaktioita jälkikäteen ja pakolaisilla esiintyy usein masennusta ja ahdistuneisuutta. Tutkijoiden mukaan pitkäaikainen huono ravitsemus on edesauttanut ja ylläpitänyt psyykkisten traumojen syntymistä. Leverin ym. (2019) ja Kaneokan ym. (2019, 46–54) aineistossa taas korostetaan, että vaikka uudemmat tutkimukset viittaavat siihen, että mielenterveysongelmat ovat jopa yleisempiä kuin fyysiset seuraukset, on niihin saatu tuki riittämätöntä. Tämä nostaa sosiaalityölle osoitettavaa tehtävää keskeiseksi. Leverin ym. (2019) mukaan mielenterveyskysymyksiin on kiinnitettävä enemmän huomiota kulttuurisesti herkän ja kielellisesti haastavan asian, eli seksuaalisuuden koskemattomuuden ja itsemääräämisoikeuden ymmärtämiseksi. Aineistossa tuotetaan puhetta, että sosiaalityöntekijän pitäisi pystyä seuloa kyseisiä kokemuksia ja tarjota riittävää hoitoa, tukea ja ymmärrystä.

Mielenterveyden ongelmat häviävät turhan usein vahvan kulttuurisen häpeän kokemuksen taakse. Bögnerin ym. (2007) tutkimuskin osoittaa, että seksuaalisesta väkivallasta johtuva häpeän tunne on suorassa yhteydessä posttraumaattisen stressireaktion kehittymiseen. Asian käsittelyä vaikeuttaa kulttuuriset tekijät, sillä seksuaalisista asioista puhuminen on monessa maassa lähes tabu ja niin henkilökohtainen asia, ettei sitä haluta käydä läpi ulkopuolisten kanssa. Tämä voi johtaa niin sanottuihin lukkotiloihin, joiden takia kokemusten käsittely eikä toipuminen pääse edes käynnistymään. Aineistosta voidaan päätellä, että rajanveto terveydenhuollon ja sosiaalityön välillä ei siksi ole selkeää eikä kaikessa edes tarpeenmukaista.

Dransfield ja Clark (2018, 44–46) nostavat ihmiskaupan ja raiskausten lisäksi pakolaisnaisten kotitalouksiin kohdistuvan hyväksikäytön tekijäksi, joka luo pohjaa masennukselle ja muille mielenterveyshäiriöille. Seksuaaliseen hyväksikäyttöön ja siihen liittyvän hallinnan ja vallankäytön vuoksi naisilla voi olla pelkoja harjoittaa heidän elämäänsä aiemmin kuuluvia taloudellisia toimia. Monissa maissa pakolaisnaiset ovat harjoittaneet pienimuotoista liiketoimintaa myymällä esimerkiksi itse valmistamiaan koruja ja kodin tarve-esineistöä, eivätkä he uskalla jatkaa elinkeinoaan kokemuksista heikentyneen omanarvontunteen vuoksi. Tämä osaltaan heikentää naisten asemaa ja mahdollisuuksia myös kohdevaltiossa. Heillä voi olla pitkä ajanjakso, jonka aikana he eivät ole voineet tai uskaltaneet hankkia elantoa. Satinskyn ym. (2016) aineis-

tossa todetaan, että köyhyys, huono koulutus ja niiden tekijänä myös madaltunut fyysinen terveys heikentävät naisten itsetuntoa, mikä heijastuu myös naisten tilanteeseen kohdevaltiossa. Sosiaalityössä tulisi huomioida asiakkaiden väkivallan kokemuksesta ja pakolaisuudesta aiheutuvaa heikko-osaisuutta ja niiden laaja-alaisia vaikutuksia. Haasteet heijastuvat paitsi psyykkiseen vointiin, myös fyysiseen terveyteen ja talouteen.

5.3 Pakolaisnaisten voimavarat ja niiden hyödyntäminen sosiaalityössä

Tulokset osoittavat pakolaisnaisten olevaan keskenään heterogeeninen joukko, he eroavat toisistaan aivan kuten muidenkin sosiaalityön asiakasryhmien sisällä asiakkaissa on keskinäisiä eroavaisuuksia. Kolmanneksi teemaksi aineistosta onkin nostettavissa asiakkaiden keskinäisten erojen ja huomioon ottaminen ja henkilökohtaisten voimavarojen hyödyksi ottaminen asiakkaiden tukemisessa. Koettu seksuaalinen väkivalta ja sen myötä traumatisoituminen eivät peittoa asiakkaiden henkilökohtaisia ominaisuuksia tai keskinäisiä eroavaisuuksia käytössä olevien voimavarojen suhteen. Niillä on vaikutusta siihen, millaisia mahdollisuuksia asiakkailla näyttäytyy ja millaisia tukitarpeita kohdentuu sosiaalityölle.

Myös avun hakijoina ja tuen vastaanottajina pakolaisnaiset eroavat keskenään. Esimerkiksi koulutus nähdään vaikuttavana tekijänä siihen, miten aktiivista roolia pakolaisnaiset ottavat mm. avun hakemisen suhteen (Satinsky ym. 2016; Lever ym. 2019). Osa asiakkaista tulee maista ja tilanteista, joissa heillä ei ole ollut mahdollisuutta käydä peruskoulua. Asiakkaat saattavat olla luku- ja kirjoitustaidottomia. Osalla taas voi olla pitkä koulutus- ja uratausta kotimaassaan. Tulokset osoittavat, että näin suurella taustavariaatiolla asiakkaiden keskinäinen kyky hankkia ja vastaanottaa tietoa sekä toimia kohdemaassa eroaa suuresti keskenään. Myös seksuaalisen väkivallan kokemukset voivat juontaa perheen sisäisestä väkivallasta, kotimaan sotatoimien osana tehdyistä väkivallanteoista tai pakomatkan aikana tapahtuneista kokemuksista. Seksuaalisen väkivallan taustatekijät vaikuttavat siihen, millä tavalla asiakas toimii ja on kykenevä toimimaan sosiaalityön asiakkaana. (Lever ym. 2019; Renner ym. 2012.)

Britannian turvapaikanhakuprosessi koetaan erittäin ahdistavana ja keskustelut maahanmuuttoviraston turvapaikkapuhutteluissa turhauttavina ja tungettelevina. Koko prosessi itsessään aiheuttaa kielteisiä emotionaalisia vaikutuksia. Turvapaikanhakijat kertoivat myös tuntevansa olonsa eristäytyneiksi. He myös ymmärtävät huonosti järjestelmää, joten olisi tärkeää antaa turvapaikanhakijoille selkeämpää ja yksityiskohtaisempaa tietoa turvapaikkajärjestelmästä

yleensä sekä siitä, missä vaiheessa heidän turvapaikkaprosessinsa käsittely on. Tämä auttaisi vähentämään osaa ahdistuksesta, jota turvapaikanhakijat kokevat epävarman tilanteensa vuoksi. (Liebling ym. 2014.) Monilla turvapaikanhakijoilla on myös suomalaisesta järjestelmästä verrattain vähän tietoa, eivätkä he tiedä esimerkiksi heidän kotimaassaan koettujen tekojen olevan Suomessa rikoksia. Monet pakolaisnaiset tulevat alueilta, joissa perheväkivalta ja raiskaukset avioliitossa ovat sallittuja. Sosiaalityön positioon voidaankin tulkita keskeiseksi tiedon antaminen ja jakaminen pakolaisnaisille suhteessa heidän oikeuksistaan, suomalaisesta palvelujärjestelmästä sekä lainopillista neuvoa ja ohjausta. Sosiaalityöntekijän tulee myös ohjata asiakas esimerkiksi oikeudellisen neuvonnan piiriin niiltä osin, mitkä ovat keskeisiä esimerkiksi rikosuhriasioihin liittyen tai turvapaikkaprosessin etenemisen vuoksi (Lay ym. 2009, 728–735).

Sosiaalityöntekijän tehtäväkuvaan kuuluu antaa tietoa pakolaisnaisten oikeuksista. Rennerin, Laiterin ja Maierin (2012, 132–148) tutkimuksessa sosiaalisesta tuesta akkulturaatiivisen stressin suhteen todetaan pelkkä kuunteleminen ja sen tuoma tuki riittämättömäksi ja teholtaan myös heikoksi ilman relevantin tiedon antamista asiakkaille. Tähän olennaisesti kuuluu sekä oikeudellinen neuvonta ja ohjaus sekä tiedon välittäminen vallitsevan yhteiskunnan muista toimintakäytänteistä. Sosiaalityössä viranomaisen pakolaisasiakkaaseen kohdistama asenne, herkkyys asiakkaan kertomaa ja toisaalta myös kertomatta jättäminen vaikuttavat asiakkaaseen ja kokemukseen tuen merkittävydestä.

Suhteessa asiakkaan uskonnolliseen taustaan ammattilaisen olisi hyvä käsitellä omia arvojaan, näkemyksiään ja oletuksiaan. Uskonnolliset näkemykset ja eri uskoissa harjoitettavat rituaaliset herättävät yhteiskunnassa aina vahvoja tulkintoja ja näkemyseroja. Viranomaisen tulisi varoa kannanottoja uskonnollisiin seikkoihin, vaikka sosiaalityössä pakolaisasiakkaiden kanssa uskontoa ei voida kokonaan sivuuttaa. Kuten tutkielmassa on jo todettu, väkivaltaa ei tule selittää tai oikeuttaa uskonnolla, ja asiaperusteinen tiedon jakaminen kuuluu sosiaalityöhön. Monet perinteet tuotetaan puheissa osaksi uskonnollisia käytänteitä: silpominen, moniavioisuus tai kunniaväkivalta. Keskeistä työn kannalta on neutraali tiedon jakaminen suomalaisesta lainsäädännöstä, vaikka sosiaalityöntekijän tehtävässä vain neutraali tiedon välittäminen voidaan nähdä verrattain ohueksi suhteessa kokonaisvaltaiseen, vastavuoroiseen asiakastyöhön. Sosiaalityön roolin asemoitumiselle onkin merkityksellistä erota esimerkiksi terveydenhuollosta siinä, että asiakas otetaan aktiivisena ja kokonaisvaltaisena asiakkaana kuullen hänen kertomansa kulttuurisista, opituista ja asiakkaan omalle arvopohjalle merkityksellisistä käytänteistä.

Keskeistä sosiaalityöntekijä on osoittaa ymmärrystä sille, että asiakas kohdataan kokonaisvaltaisena ja aktiivisena toimijana.

Bögnerin ym. (2007) tutkimus selvittää, että turvapaikanhakijat tulevat usein maista, joissa he ovat kokeneet tai nähneet kidutusta ja järjestäytyntä väkivaltaa, mikä tarkoittaa, että he ovat haavoittuvassa asemassa saapuessaan kohdemaahan. Aineistossa nousee esille, että vaikka heillä onkin yksiköllisiä vahvuuksia, kuten pitkä koulutus, ammatti hankittuna kotimaassaan tai läheisverkostoa kohdemaassa, haavoittuvuus ei poistu. Tutkimuksen mukaan suurin osa turvapaikanhakijoista koki maahanmuuttoprosessin stressaavaksi ja ahdistusta herättäväksi. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet asiakkaat tarvitsevat aikaa aikaisempien traumaattisten tapahtumien käsittelemiseksi ja riittävän luottamustason luomiseksi, jotta he kykenevät käsittelemään tuskallisia ja häpeän tunteita aiheuttavia tapahtumia. Henkilökohtaiset voimavarot antavat lähtökohdat eivät poista asiakkaalta seksuaalisen väkivallan aiheuttamaa kärsimystä.

Bögnerin ym. (2007) aineistossa painotetaan, että tämä on otettava huomioon myös maahanmuuttojärjestelmässä, järjestelmä vaatii turvapaikanhakijoita tekemään turvapaikkahakemus nopeasti kohdemaahan saapumisen jälkeen. Siksi sosiaalityön tehtäväkuvaan liitetään kyky herkkyyteen ja tiedolliseen osaamiseen turvapaikanhakijoiden tarpeista, jotta asiakkaille ei aiheutuisi lisää ahdistusta heidän ollessaan jo valmiiksi traumatisoituneita. Henkilökohtaiset voimavarot, kuten perhe, voimaa antava uskonto tai yhteisö, kiinnostus opiskeluun tai ammatin harjoittamiseen tulee hyödyntää mahdollisuuksien mukaan osana suunnitelmallista asiakastyötä. Hockingin (2018) mukaan työllistyminen, opiskelu ja sosiaalinen tuki voivat auttaa turvapaikanhakijoita selviytymään paremmin stressistä ja kielteisistä kokemuksista, joita pitkittynyt pakolaisaseman määrittelyprosessi tuottaa. Siten kohennetaan myös pakolaisten resilienssiä (Keyes 2000).

Sosiaalityöntekijän tehtäväksi voidaan nähdä luottamuksellisen asiakassuhteen uudelleen rakentaminen ja luottamuksen lisääminen vallitsevaa yhteiskuntaa ja siinä toimivia tahoja kohtaan. Tässä ei kuitenkaan tule sokaistua vallitsevan kulttuurin suhteen, seksuaalista väkivaltaa kohdanneet pakolaiset ovat haavoittuvassa asemassa myös uudessa yhteiskunnassa. Seksuaalisen väkivallan kokemus altistaa ihmistä uusille kaltoinkohtelun kokemuksille. Esimerkiksi turvapaikanhakijat saattavat päätyä hyväksikäytetyiksi majoittajien taholta, koska he eivät kykene suojaamaan itseään yhtä vahvasti kuten seksuaalisesti eheämmän menneisyyden omaavat. (Lay ym. 2009, 728–292.) Sosiaalityön rooliin liitetään mahdollisimman realistinen tiedon välittäminen, tuen antaminen ja oikeuksista kertominen.

5.4 Kokonaisvaltaisen tuen tarve ja arjen käytäntöjen hahmottaminen sosiaalityössä

Tutkimuksen mukaan pakolaiset luovat erilaisia selviytymisstrategioita pärjätäkseen traumaoireiden ja psykologisten haasteiden kanssa. Pakolaiset ovat kuvanneet keskittyneensä päivittäisiin rutiineihin ja tehtäviin, jotka suojasivat heitä jäämästä suurempien huolenaiheiden tai epävarman tulevaisuuden pohdinnan osalta. Pakolaiset korostavat myös hengellisyyttä ja yhteisöllisyyden merkitystä. Saavutettu resilienssi edistää sopeutumiskykyä ja yleistä hyvinvointia. (Keyes 2000; Kuttikat, Vaillancourt & Massey 2018, 250–251.)

Tekstissä mainitut päivittäiset rutiinit ja tehtävät ovat niitä asioita, jotka voidaan neljäntenä teemana nostaa aineistosta sosiaalityön keskeiseksi tehtäväksi seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden asiakkaiden kanssa työskentelyssä. Vaikka merkittävää on käsitellä häpeän kokemuksia, traumatisoitumista ja asiakkaan olemassa olevia resursseja, nousee sosiaalityön näkyvimmäksi tehtäväksi kuitenkin tietynlainen kokonaisvaltainen arjen ja käytäntöjen raamittaminen erittäin kuormittavien ja usein kaottistenkin kokemusten jälkeen. Asiakkaan tulee selviytyä uudessa yhteiskunnassa kantaen mukanaan menneitä kokemuksia, toimia uudessa yhteiskunnassa ja selvittää monista arjen toimista turvapaikka- tai kotoutumisprosessin keskellä vieraassa kulttuurissa. Sosiaalityöntekijä voi antaa asiakkaalle psykososiaalista tukea, jossa päivittäisten rutiinien merkitys ja käytännön toimet ovat merkittävässä roolissa asiakkaan voinnin tukena.

Seksuaalisen väkivallan kokemusten vuoksi sosiaalityössä keskeistä on kartoittaa asiakkaan oikeusturva, tukea mahdollisessa rikostutkinnassa ja ohjata tarvittavien verkostojen luo. Yhteistyö terveydenhuollon kanssa ohjaa myös asiakaskäytäntöjä. Sosiaalityössä on tutkimusten mukaan tärkeää kartoittaa asiakkaan arjen puitteet, kuten asuminen, taloudellinen tilanne sekä läheisverkosto (mm. Bernades ym. 2011; Lay ym. 2009). Kansainvälisessä tutkimuksessa on löydettävissä moninaisia haasteita asumisen suhteen pakolaisnaisten kohdalla. Bangan ja Gillin (2008) tutkimus kartoittaa, että lähisuhteissaan väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kokemukset asunnon saannista Britannian alueella ovat erityisen negatiivisia. Naiset ovat kokeneet, että he ovat joutuneet jopa palaamaan väkivaltaiseen suhteeseen, koska ilman puolisoa heille tarjottu tuki ja asunto ovat olleet niin sosioekologisesti diskriminoivaa, että se on kuormittanut enemmän, kuin väkivaltaisen puolison kanssa eläminen tai muut pakolaisuuden haasteet. Tutkimustulokset osoittavat, että sosiaalityössä tulisi tiedostaa vallitsevat epätasa-arvoa lisäävät rakenteet, ja huomioida niiden mahdollinen vaikutus asiakkaan elämään.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset voivat kokea vainoamista ja uhkailua yhä kohdemaahan saapumisen jälkeen. Uhka ja vainoaminen voivat tapahtua kotimaasta käsin tai Suomessa muilta asiakkaan kanssa samaa kulttuuria olevilta tai esimerkiksi entiseltä puolisoilta. Turvallisen asumisen järjestäminen on siis hyvin merkittävä asia asiakkaan elämässä. (Bernades ym. 2011; Lay ym. 2009.) Ilman vakautettua asumista pakolaisnaisen on hyvin vaikeaa kiinnittyä sosiaalityön järjestämiin tukitoimiin. Heikolla kielitaidolla varustettu ja taloudellisesti vastaanottorahan tai toimeentulotuen varassa elävällä ei ole välttämättä mahdollisuuksia hankkia oma-toimisesti turvallista ja vakaata asumista. Mm. Bernadesin ym. (2011) ja Layn ym. (2009) tutkimukset osoittavat, että sosiaalityöntekijän tulee kartoittaa ja paikantaa asiakkaan uhkien todellisuus ja tukea asiakkaalle asuminen, joka osaltaan suojaa asiakasta uusilta väkivallan kokemuksilta. Tällaiset tulokset aiheuttavat paljon vaateita sosiaalityön käytännöille. Käytännössä sosiaalityössä käytössä olevat järjestelmät eivät välttämättä mahdollista asumisen järjestämistä, mutta tulokset osoittavat, että se on yksi keskeinen, asiakkaan kokemaan turvallisuuden tunteeseen sekä psyykkisesti että fyysisesti vaikuttava tekijä.

Häpeä-trauma-somaattiseen -tietoisuuteen keskittyvät lähestymistavat voivat olla tehokas keino käsitellä näitä näkökohtia. Se, missä määrin menettelytavat ovat mahdollisia ja hyödyllisiä, riippuu siitä, miten yhteiskunnat käsittelevät seksuaalisuutta, seksuaalista väkivaltaa, raiskauksia ja traumoja. Sosiokulttuuriset rajat ja asenne 'kunnian loukkaamisen' kysymyksiin voivat estää potilaiden kohtaamisen. Tältä osin häpeän roolia ei pidä aliarvioida etenkin perinteisissä kulttuureissa. Erityisen tärkeitä ovat kohtaamiset, joissa ammattilaiset tietävät riittävästi sosiokulttuurisista vaikutuksista asiakkaan yksilöllisyyteen ja osaavat ottaa kyseiset seikat huomioon. (Kizilhan ym. 2020.)

5.5 Integraatituki kohti täysivaltaista osallisuutta kaltoinkohtelukokemusten jälkeen

Aineistossa korostuu, että sosiaalityöntekijän tulee käytössä olevien keinojen avulla tukea asiakkaan kielitaidon vahvistamista. Pakolaisnaiset jäävät herkästi syrjään yhteiskunnan toimijuudesta ja heikko kohdemaan kielen osaaminen on siinä merkittävä tekijä. Kehittyvän kielitaidon myötä asiakkaiden olisi helpompi liikkua ja toimia uudessa valtiossa. Jo vastaanottokeskuksissa annetaan suomen kielen opetusta. Kuten todettua, traumatisoitumisella on monia kognitiivisia vaikutuksia. Gordon (2011) on tutkinut latinalaisamerikkalaisten pakolaisten uu-

den kielen oppimista traumataustan näkökulmasta. Hänen aineistostaan on löydettävissä pakolaisiin kohdistuvat moninaiset haasteet, kuten *depressiivisyys*, *aggressiotuntemukset* sekä *posttraumaattisen stressin* tuoma kuormitus. Ne heikentävät mahdollisuuksia omaksua uusi kieli. Voimakas traumatisoituminen vaikuttaa keskittymiseen, muistiin ja motivaatioon. Sosiaalityöntekijä voi tehdä asiakkaan kanssa keskittymis- ja rentoutusharjoituksia tai käyttää erilaisia muistin apuvälineitä työskennellessään traumatisoituneiden pakolaisnaisten kanssa. Tällaisia apuvälineitä on mm. kulttuurivapaat kuvakortit.

Aineistossa nostetaan verrattain vähän esille sitä, että monilla pakolaisnaisilla lapset ovat jääneet kotimaahan, ja tästä aiheutuvan stressin voidaan ajatella näyttäytyvän elämässä voimakkaana psyykkisenä kuormituksena. Sosiaalityön näkökulmasta tämä on hyvin merkittävää, sillä asiakkaita pyritään tukemaan kokonaisvaltaisesti, ja kokemus lapsista mahdollisesti hyvin epävakaisissa oloissa kotimaassa on sosiaalityön ja asiakkaan keskinäisessä työskentelyssä huomattava tekijä. Seksuaalista väkivaltaa kokeneilla naisilla voi olla myös huolta lasten joutumisesta samalla tavalla seksuaalisesti kaltoin kohdelluiksi kuin he itse ovat joutuneet. Pakolaisnaiset ovat saattaneet joutua jättämään jälkikasvunsa suvun hoitoon, ja heillä saattaa olla huoli esimerkiksi lapsiin kohdistuvasta silpomisen uhasta. (Bernades ym. 2011, 7–15.)

Voidaan ajatella, että sosiaalityöntekijän tulisi kysyä aina asiakkaalta, onko hänellä jäänyt lapsia kotimaahan, ja onko asiallaan huolta heidän hyvinvoinnistaan. Myös asiakkaan luona olevista lapsista huolehtiminen voi olla traumatisoituneelle naiselle haastavaa. Seksuaalista väkivaltaa kokenut nainen saattaa olla minuudeltaan niin hauras, että hän kyseenalaistaa oman vanhemmuutensa. Toisaalta lapset voivat olla suojaava tekijä ja motivaatio sosiaalityön avun hakemiselle. Tämä voidaan tulkita niin, että nainen ei välttämättä koe itseään *apua ansaitsevana* mutta lapset ovat syy miksi pakolaisnainen uskaltautuu kertomaan tilanteestaan ja hakemaan tukea sosiaalityöstä. Kaiken kaikkiaan aineistossa nousee esille seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten haavoittuvuus ja minuuteen kehittynyt vaurio, ja lapset ja naisten hyvinvointi ovat vahvasti sidoksissa toisiinsa.

Kun sosiaalityöntekijä antaa asiakkaille tietoa suomalaisista käytänteistä, yksilön oikeuksista ja tuo länsimaisen näkökulman esimerkiksi sukuelinten silpomiseen liittyviin kysymyksiin, asiakkaiden tietämyksen kasvaessa ja näkökulmien ehkä muuttuessa voi voimistua huoli kotimaassa, suomalaisista käytänteistä, eroavista toimintatavoista. Tämä sosiaalityöntekijän tulisi huomioida asiakkaiden kanssa työskennellessä. Asiakkaiden mielessä saattaa olla monia te-

kijöitä, joita sosiaalityöntekijä ei välttämättä tapaamisessa huomioi. Lapsiavioliittoon aikoinaan pakotella pakolaisasiakkaalla voi herätä huoli kotimaassa olevista tyttäristä ja heidän tilanteestaan. Sosiaalityöntekijän tulee huomioida, että asiakas käsittelee tietoa oman kontekstinsa valossa ja uuteen tietoon saattaa liittyä myös puolia, joita työntekijä ei automaattisesti havaitse. Kysyminen sekä tilan antaminen asiakkaan puheelle voidaan ajatella sosiaalityön käytäntöihin tärkeäksi.

Livholtsin ja Bryantin (2017, 42–56) mukaan asiakkaat kaipaavat linkittymistä muihin vertaisiin. Yhteisöllistä työtapaa korostavat järjestöt voivat siis toimia tukena sosiaalityölle. Niissä asiakkaat saavat kokemuksen ryhmään kuulumisesta, jaetuista kokemuksista, säännöllisyydestä ja yhteisön voimasta tukena usein yksinäisessä ja moniongelmaisessa arjessaan. Pakolaisasiakkaat ja seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset tuntevat häpeää ja huonommuutta suhteessa yhteiskunnan parempiosaisiin. Sosiaalityön näkökulmasta on tärkeää luoda asiakkaille mahdollisuus käsitellä tilannettaan sellaisten kanssa, jotka ymmärtävät paitsi tämän hetkisen elämän ahtauden, kuten myös menneiden traumojen aiheuttaman painolastin. Vaikka sosiaalityöntekijä tapaa asiakkaita säännöllisesti, kuuntelee ja pyrkii tukemaan tiedollisin keinoin, hän toimii viranomaisasemassa etäisenä asiakkaan omasta vertaisryhmästä. Vertaisryhmissä pakolaisasiakkaat voivat jakaa kokemuksia heidän kanssaan yhteisiä merkityksiä jakavien ihmisten kanssa.

Yhteistyö eri verkostotahojen kanssa on keskeistä laadukkaana työn ja monipuolisen tuen takaamiseksi. Aineistossa on löydettävissä kolmannen sektorin toimijoiden tarjoaman tuen suuri merkitys pakolaisasiakkaiden hyvinvoinnin ja sosiaalityön tueksi. Kansainvälisessä materiaalissa nostetaan esille erityisesti yksityisten toimijoiden sosiaalisen tuen merkitys pakolaisten kanssa tehtävässä työssä. Laireiterin (2011) mukaan asenteet, tiedon puute ja aiemmat huonot kokemukset vaikuttavat jossain määrin heikentävästi pakolaisten viranomaisten tarjoaman tuen vastaanottamiseen, ja kynnys hakeutua kolmannen sektorin toimijoiden tuottamien palvelujen pariin voi olla matalampi. Tämän vuoksi sosiaalityössä on tärkeää tehdä yhteistyötä näiden palveluntuottajien kanssa (Hernandez-Plaza ym. 2006). Itävaltalaisessa tutkimuksessa (Alhasan ym. 2016, 29–40) huomioidaan mm. kirkkoon sidoksissa oleva hyväntekeväisyysjärjestö (Caritas), joka toimi myös kansainvälisellä tasolla Balkanin kriisin aikana.

Kokonaisvaltaisesta tuesta löytyy esimerkki Ruotsista, jossa sovelletaan Siloven (1999) teoreettista mallia yksilöiden tukemisesta heidän henkilökohtaisesta kontekstistaan käsin. Kyseessä on ryhmätoiminta, joka on jäsennelty eri ulottuvuuksien mukaisesti. Ajallisesti ryhmä

on jäsenneilty niin, että se kokoontuu kolme tuntia viikossa seitsemästä kahdeksaan viikon ajan, paikkana toimii aina sama tila ja sisältö on jaettu seitsemään eri oppituntiin. Kurssia vetää yksi tai useampi henkilö, mutta jokaisella kerralla nämä samat vetäjät ovat paikalla. Lisäksi oppitunneilla on ammattitulkki. Ryhmään kuuluu kahdeksasta 14 osallistujaa ja tapaamisten sisältö koostuu erilaisista aiheista, kuten terveydenhuoltojärjestelmän rakenne, omahoito, ruokavalio ja ravitsemus, fyysinen ja psyykinen terveys, stressinhallinta, keskittyminen ja uni, yleiset sairaudet, oireet ja hoito, seksuaaliterveys ja hammasterveys. Lisäksi kurssilla on toiminnallisia harjoitteita keskittymiseen, rentoutumiseen ja uneen liittyen. Kurssilla saadut tulokset osoittavat, että terveydentilan kokemukset liittyvät merkittävästi häiriintyneeseen uneen.

Eriksson-Sjö ym. (2012) toteavatkin, että on tärkeää, että lääketieteen, terveydenhuollon ja sosiaalityön kontekstissa olisi kulttuurista osaamista. Vastaanottavan maan olisi sisällytettävä näyttöön perustuva tieto pakolaisten vastaanotto-ohjelmaan ja perustettava uudelleensijoittamisen ensimmäisessä vaiheessa terveyden edistämiskurssi ja tarjota varhaisessa vaiheessa yhteys terveydenhuoltoon. Lisäksi on välttämätöntä, että yhteiskunta tarjoaa tarvittaessa riittävästi koulutettuja ammattitulkkeja. Jos mainittuihin terveyttä edistäviin ja elämänlaatu parantaviin strategioihin ei kiinnitetä huomiota kotouttamisen ja sijoittautumisen perustana, on se syrjivää. Myös Woodwardin ym. (2016, 11, 14–15, 25) mukaan naissukupuoliset turvapaikanhakijat ovat erityisen haavoittuvassa asemassa, koska heillä saattaa olla mielenterveysongelmia seksuaalisen hyväksikäytön, raiskauksen, ihmiskaupan, hyväksikäytön ja laiminlyönnin vuoksi. Ennaltaehkäiseviksi ja kuntouttaviksi elementeiksi he puolestaan nostavat tietoisuuden lisäämisen ja turvallisen vuorovaikutuksen. Pakolaiset tarvitsevat tukea kriittisissä elämäntilanteissa erityisesti vertaisryhmältä. Siksi yhteisöjohtoisia palveluja on tarpeen tukea.

Tulosten perusteella sosiaalityön yhdeksi keskeiseksi tehtäväksi nousee integraatiotuki seksuaalista väkivaltaa kokeneille pakolaisnaisille. Yhdessä muiden yhteistyötahojen kanssa sosiaalityössä voidaan tukea asiakkaiden oman elinympäristön haltuunottoa ja laajentamista. Kun asiakkaita tuetaan siirtymään paikasta toiseen, eri verkostojen välillä, vahvistaa se heidän toimijuuttaan ja tuo rohkeutta häpeän kokemusten rinnalle. Samalla vahvistuu integroituminen yhteiskuntaan.

6 SYNTEESI JA AINEISTON SUHTEUTTAMINEN TEORIATAUSTAAN

6.1 Traumatisoituminen ja tunne epävarmuudesta

Allinen-Calderon ym. (2011, 84) käsittelevät väkivallan moninaisia vaikutuksia kokemuksellisuuden näkökulmasta. Väkiältä on kokijalleen erittäin uuvuttavaa, erityisesti jos se on alkanut jo kotimaassa ja siellä koettuja kokemuksia ovat vahvistaneet pakomatkan aikana vielä jatkuneet seksuaalisen väkivallan muodot kuten pakottaminen sukupuoliiseen kanssakäymiseen salakuljettajien toimesta. Aineistossa nostetaan lähes poikkeuksetta esille pakolaisnaisten laaja-alaiset haasteet, eli haasteiden esittäytyessä monella eri elämänalueella. Uhri tavanomaisesti pelkää väkivallan jatkumista ja saattaa olla huolissaan sen heijastevaikutuksista omiin lapsiin. Toisaalta väkiältä kokenut pelkää myös sitä, että avun hakemisesta aiheutuu negatiiviseksi kokemiaan seurauksia itselleen sekä perheelleen. Aineistossa voidaankin tulkita olevan paitsi uhriksi joutumisen, myös vastuunkantajan näkökulma. Seksuaalista väkiältä kokenut nainen voidaan nähdä paitsi avuttomana uhrina, myös kyvykkäänä kantamaan huolta läheisistään jopa siinä määrin, että hän välttelee omista kokemuksistaan puhumisen suojellakseen perhettään. Tämä on tietenkin subjektiivinen tulkinta, jonka asiakas pohjaa omaan kulttuuriseen taustaansa esimerkiksi kasvojen ja suvun kunnian säilyttämisestä. Se ei tarkoita johdonmukaisesti sitä, että väkivallasta kertomisesta aiheutuisi automaattisesti haasteita asiakkaan tai hänen lähipiirinsä elämään. Ammattilaisen tulee turvata asiakkaan terveyttä ja hyvinvointia erinäisin tukitoimin, kuten turvakotipaikan järjestämisellä silloin kun asiakas uskaltautuu kertoa väkivaltakokemuksistaan (Ewalds ym. 2019, 9.) Honnethin (1995, 132–134) teoria hyväksytyksi tulemisesta on vahvasti kulttuurisidonnainen kokemus, Vaikka väkiältä ei voida selittää kulttuurisin ominaispiirtein, pakolaisnaisten väkivaltakokemuksia käsiteltäessä työntekijän tulisi huomioida, että kokija voi tulkita tilannettaan eri tavalla kuin sosiaalityöntekijä omasta kulttuuristaan käsin. Siksi sosiaalityössä on tärkeää kohdata asiakas empaattisella tavalla, osata kuunnella ja uskaltaa kysyä mitä asiakkaalla on kerrottavana.

Väkivaltakokemukset synnyttävät epävarmuutta, joka kohdistuu paitsi itseen, myös vallitsevaan yhteiskuntaan ja viranomaisiin (Calderon–Allinen 2011, 84). Sosiaalityöntekijältä vaaditaan herkkyyttä kohdata asiakas ja sanoittaa näitä tekijöitä luottamuksellisen suhteen luomiseksi. Asiakkaiden tukeminen asumisessa, opiskelussa, työhön pääsystä ja vertaisryhmiin

osallistumisessa toimivat rakentavina tekijöinä kohti itsenäisempää ja osallistuvaa yhteiskuntaan integroitumista. Sosiaalityöntekijän tulee selvittää asiakkaiden turvallisuustilannetta ja mikäli keskusteluissa nousee esille, että ihminen kokee turvallisuusuhkaa, ohjata esimerkiksi turvakotiin. Puhumisen ja puheeksi ottamisen käänköpuolena asiakkaan turvallisuus voi heikentyä, jos esimerkiksi kotona oleva puoliso saa tietää asiakkaan kertovan perheväkivallasta työntekijälle. (Bernades ym. 2011; Lay ym. 2009.) Ammatillaisen vastuulla on huomioida tämä.

Sosiaalityöntekijä joutuu pohtimaan hyvin tarkasti, miten voi selvittää asiakkaan kokemaa väkivaltaa tai sen uhkaa, kun asiakas pelkää puhumisensa sosiaalityöntekijälle altistavan uusiin väkivallan kohteeksi joutumisen kokemuksiin. Sosiaalityöntekijän on kuitenkin hyvin tärkeää kysyä asiakkaan arjesta. Väkivallan kohteeksi joutunut asiakas kokee usein erilaisuutta ja leimautumista. Asiakasnaiset saattavat eristäytyä ja olla hyvin yksinäisiä, vaikka heillä olisikin sukulaisverkostoa Suomessa. He saattavat olla hyvin rajoittuneita sosiaaliselta elämältään tai heillä ei ole sitä juuri ollenkaan. Käytännön esimerkkinä tästä on esimerkiksi, että asiakas pyytää sosiaalityöntekijältä tukea matkakortin lataukseen tai maksusitoumusta kuntosalille, vaikka ei käytännössä poistukaan kotoa hyötyäkseen niistä toiminnan tasolla. Voidaan tulkita, että asiakas saa tällaisista kuitenkin kokemuksen tunteen olla osallinen johonkin, johon muutkin yhteiskunnan jäsenet osallistuvat, vaikka he eivät lopulta käyttäisikään tukia. Jos pelkkä *kokemus osallistumisen mahdollisuudesta* tuo toimijuuden kokemuksen ja tunteen tulla tunnustetuksi suhteessa muihin yksilöihin (Honneth 1996). Kriittisestä näkökulmasta voidaan myös kysyä, haluaako asiakas pyytää itselleen kaikki oikeudet, saada näin vahvistetuksi vallan tunnettaan. Mikäli tämä on edes osasy käyttämättä jätettävien etuuksien pyytämiseksi, voidaan vallan tarve tulkita ainakin jossain määrin merkittäväksi kokemukseksi ihmisen omalle toimijuudelle ja tarpeelle olla suhteessa toisten kaltainen.

Wellsin ym. (2013, 153–154, 158–159) tekemässä tutkimuksessa seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten haastatteluissa tämän kaltaisen väkivallan kokemusten syvästi ihmisen minuuteen vaikuttavan metodiikan. Haastatteluissa käy ilmi, miten naiset kuvaavat kokemansa väkivallan olevan prosessi, osa elämää. Se nähdään ikään kuin kaikkialle elämässä ulottuvana tekijänä. Näin kokija liittää sen osaksi omaa minuuttaan, osaksi oman elämänsä kontekstia. Tällaisessa puheessa naiset yhdistävät raa'at kokemukset osaksi omaa huonommuuden tunnettaan suhteessa muihin, ja ne ovat sidottuja heidän kotimaansa patriarkaarisen kulttuurin käy-

täntöihin, kuten naisten työttömyyteen ja elämän keskittyminen lasten hoitoon. Nämä etnokulttuuriset ja rakenteelliset tekijät ovat sidoksissa jopa kotiväkivallan kehittymisessä. Vastaavasti kodin ulkopuolinen elämä, kuten työ, koetaan omaksi, elämää suojaavaksi tekijäksi.

Traumatisoituneet pakolaisvanhemmat kohtaavat haasteita myös hoitaessaan lapsiaan, sillä he kärsivät usein takaumista, ahdistuksesta, uniongelmistä sekä fyysisestä ja emotionaalaisesta kivusta. Ne heijastuvat vanhemmuuteen ja altistavat lasten kaltoinkohtelulle. Väkivallan esiintymisen laajuus on epävarmaa, mutta mm. Dalgaardin ym. (2019, 77–78) tutkimusten perusteella näyttää, että trauma synnyttää perheväkivallan tiloja. Vaikka tutkimukset eivät ole yksiselitteisiä, sosiaalityöntekijän tulee tiedostaa tämä mahdollisuus. Jos pakolaistyössä selviää perheväkivallan uhkaa erityisesti myös kohdistuen lapseen, tarvitaan moniammatillista yhteistyötä. Sosiaalityöntekijän tulee ottaa asiakas aktiivisesti mukaan selvitystyöhön sekä jatkotuen järjestämiseen. Asiakkaan oman toimijuuden tukeminen on tässäkin erittäin keskeistä.

6.2 Häpeä

Aineistossa korostetaan toisaalta tarvetta ja vastuuta puuttua väkivaltaan, mutta myös tuotetaan ikään kuin hyväksyntä sille, että väkivaltakokemuksista puhuminen on monessa mielessä haastavaa eikä automaattisesti edes ammattilaiselle itsestään selvää. Aineistossa nousee esille, että maahanmuuttojärjestelmässä tulisi ottaa huomioon seksuaalisen väkivallan uhrien erityistarpeet, varsinkin kun seksuaalista väkivaltaa kokeneiden ryhmässä esiintyy paljon häpeää ja se vaikeuttaa kokemuksista puhumista. Kun otetaan huomioon häpeän, posttraumaattisen stressin oireiden ja kulttuurisen tiedon puutteeseen liittyvät yhteydet, voidaan tulkita, että painostaminen puhumaan traumaattisesta tapahtumasta voi aktivoida häpeäreaktioita. (Bögner ym. 2007, 75–81.)

Tulkittavissa on myös se, että asiakkaan kokemalla häpeän tunteella on vaikutuksia turvapaikkaprosessiin. Mitä enemmän häpeää ihminen kokee, sitä enemmän hän luo strategioita tämän tunteen välttämiseksi, kuten arkaluonteisten henkilökohtaisten tietojen paljastamatta jättämisen. Häpeän tunne koetaan niin epämiellyttävänä, että asiakas voi jättää kertomatta turvapaikkaprosessin kannalta olennaisia asioita suojatakseen itseään siltä. (Bögner ym. 2007, 80–82; Kaneoka ym. 2019, 46–60.) Häpeä voi näkyä fyysisenä, elimellisenä oireiluna ja johtaa jopa sivupersonallisuushäiriöihin (Kizilhan ym. 2020). Pakolaiset saattavat kokea kokevat häpeää

suhteessa oman kulttuurinsa edustajiin, muihin turvapaikanhakijoihin ja jo myönteisen oleskeluvan saaneisiin.

Häpeän teeman ymmärtämiseksi täytyy tiedostaa seksuaalisen väkivallan uhrin asemaan, kulttuurisiin tekijöihin sekä pakolaisuuteen liittyvää tematiikkaa. Seksuaalinen väkivalta aiheuttaa uhrille voimakkaita syyllisyyden ja häpeän kokemuksia. Pakolaisasiakkaat saattavat tulla kulttuurista, jossa yhä tehdään sukuelinten silpomista, sallitaan lapsiavioliitot eikä esimerkiksi raiskaus avioliitossa ole rikos. Asiakkaat ovat eläneet mahdollisesti lapsista asti toisten määräysten alla ilman omaa minuutta vahvistavia tekijöitä. Seksuaalisen väkivallan ja hallinnan dynamiikkaan myös kuuluu uhria syyllistävä luonne. Pakolaisten tullessa vieraaseen maahan ja kulttuuriin, syvästi traumatisoituneina ja ilman tietoa omista oikeuksista puhumaan uskaltautuminen on vaikeaa ja häpeän tunteet voimakkaita. Sosiaalityölle määrittykin erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden tunnistaminen ja puheeksi ottaminen. Nämä tapahtuvat havainnoimalla fyysisistä ja psyykkistä oirekuvaa sekä asiantuntijuustiedon rakentamisella mm. asiakkaiden taustoja kartoittamalla. (Kyllönen-Saari & Nurmi 2005, 57; Robertson ym. 2019; Williams & Thompson 2011; Bernades ym. 2011.) Diskurssissa hahmottuu sosiaalityöhön kohdistettava toisaalta vaade ja toisaalta luotto ammattilaisuuteen. Layn ym. (2009, 732–739) jopa toteavat, että ammattilaisena tulisi olettaa asiakkaiden mahdollisesti joutuneen kohtaamaan seksuaalista väkivaltaa tiettyjen tekijöiden toteutuessa. Jotta sosiaalityöntekijä voisi tehdä usein laajassa asiakasjoukossa tällaista räätälöintiä ja poimia asiakkaiden keskuudesta ne, keiden kanssa lähtee avaamaan mahdollisia seksuaalisen väkivallan kokemuksia, tulee sosiaalityöntekijän omata vahvaa osaamista pakolaisuudesta, kulttuuritekijöistä sekä herkkyyttä, asiakaslähtöistä ja tiedostavaa ammattilaisuutta.

Tässä korostuu sosiaalityöntekijän rooliin tärkeyteen tunnistaa asiakkaan häpeä ja pyrkiä kohtelevaan pakolaisnaista empaattisella tavalla. Empaattiseen kohteluun liittyy Honnethin (1995) teoria ihmisen tarpeesta kokea tulevansa arvostetuksi ja rakastetuksi omana itsenään. Ammattilais-asiakassuhteessa rakkauden voi johtaa empaattiseksi lähestymistavaksi, johon myös arvostuksen osoittaminen vahvasti linkittyy.

6.3 Tunnistaminen

Seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden asiakkaiden tunnistamisessa on tulosten perusteella löydettävissä fyysisiä, psyykkisiä sekä käytännön toiminnan kautta näkyviä merkkejä. Tuloksissa fyysisiä, ulkoisista eli kehossa näkyvistä väkivallan merkeistä puhutaan vähiten. Mm. Kyllönen-Saarnio ja Nurmi (2005, 57) nostavat esille tällaiset silmin havaittavat tekijät, fyysiset väkivallan merkit. He toteavat, että sosiaalityöntekijän tulee aina puuttua, jos asiakkaasta on merkkejä, jotka voivat olla seurausta väkivallan kohteeksi joutumisesta. Määrittelyssä ei erotella seksuaalisen väkivallan aiheuttamaa vamman luonnetta. Tässäkin tutkimuksessa puhutaan myös psyykkisistä ilmenemismuodoista. Tutkijat lisäävät, että sosiaalityöntekijän voi olla helpompi puuttua fyysisiin väkivallan merkkeihin ja kysyä niistä, mutta psyykkisen väkivallan jälkien havainnoiminen saattaa olla ammattilaisellekin hyvin haastavaa.

Aineistossa on tulkittavissa sosiaalityöntekijälle tuotettava tietynlainen tasa-arvokäytänteitä esille nostava odotusarvo asiakaskohtaamisiin. Esimerkiksi Alitolppa-Niitamo (1999, 97) toteaa, että naisasiakkaita tulisi tukea parempaan itsenäisyyteen *suhteessa puolisoon*, tukea omanarvon tunteen vahvistumista ja asiakkaan kykyä vaatia parempaa kohtelua itselleen. Sosiaalityöntekijän voidaan ajatella työskentelevän kriittisesti herkällä alueella siinä mielessä, että totuttujen perhe-elämän käytänteiden muuttaminen toisen perheenjäsen toimesta altistaa myös uusille väkivallan mahdollisuuksille. Liljan (2019, 33) teoksessa havainnollistetaan, että monissa Eurooppaan saapuvissa pakolaisperheissä vallitsee epätasa-arvo puolisoitten välillä ja sisäinen vallanjako. Saatavan tuen ja lisääntyvän tiedon myötä vaimon kasvava toimijuus voi johtaa jännitteisiin perheen sisällä. Jos pakolaisnainen ei asetukaan enää perinteiseen rooliinsa, tämä saattaa johtaa ristiriitoihin puolisoitten välillä, jopa avioeroon tai perheväkivaltaan (Alitolppa-Niitamo 1999, 97). Tämän tiedostaminen on tärkeää sosiaalityöntekijälle, jotta työskentelyssä kyetään ottamaan huomioon ja toimimaan myös näiden riskien parissa. Sosiaalityöntekijän toisaalta tulee kertoa asiakkaalle tämän oikeuksista ja tukea asiakasta niiden vaatimisessa, toisaalta toimia tietoisena niistä tekijöistä, joita asiakkaan vahvistuva itsetunto ja kokemus tunnustetuksi tulemisessa suhteessa yhteiskunnan toimijuuteen voivat perhesuhteiden näkökulmasta voi aiheuttaa.

Uskontoperusteisiin tiettyihin käytänteisiin tai toimintatapoihin vetoamisessa voidaan ottaa kommunikaatiossa asiakkaiden kanssa myös tietynlainen poliittisen legitimitetin näkökulma. Taylor (1994) on korostanut tiettyjen yhteisöjen tai traditionaalisen kulttuuriperimän argumen-

taation *luonnollisista toimintatavoista* tai jo *olemassa olevista käytänteistä* vetoamisessa (Haatanen 2000, 167). Asiakkaat voivat liittää nämä puheessaan uskoon. Asiakkaalle voi tuoda esille paitsi suomalaista lainsäädäntöä, korostaa arvostettavan asiakkaan lähtökulttuuria, mutta eroteltavan käytänteet uskonnosta. Taylor (1994) luo kuvaa kulttuurisesta erilaisuudesta, differentioituneesta järjestyksestä, jossa tunnustuksen politiikka edustaa hyvää tahtoa perimmäisten poliittisten kriteerien vallitessa. (Haatanen 2000, 168.) Haatanen (2000, 169) kuvaa aineistossa, että uskonnollisista käytänteistä keskusteltaessa sosiaalityöntekijä voi nostaa esille *yksilöllisen valinnan* käsitteen vastapainona uskonnolliselle argumentaatiolle. Pakolaisnaisten taitelu poliittiseksi subjektiksi tulemisesta ja arvostuksen saamisesta vaatii sen, että ihminen nähdään arvokkaan ja tunnustetuksi tulevana itsessään ilman uskontoa taustalla. Uskonto kuuluu asiakkaan elämään, mutta ei oikeuta poliittisen legitimitetin kannalta tuomittavaan toimintatapaan. Avoin, arvostava ja rakentava keskustelu voidaan tässäkin nähdä keskeiseksi työkaluksi. Asiakas voi saada tunnustetuksi tulemisen kokemusta suhteessa sosiaalityöntekijään, joka kertoo huomioivansa asiakkaan taustalla vaikuttavat muuttujat, kuten uskonnon, mutta tukevansa asiakasta suomalaisen lainsäädännön asettamista reunaehdoista. Näin asiakkaan oma minuus ja toimijuus tulee tunnustetuksi kokonaisuudessaan. Tämä toimii ehtona sille, että asiakas voi kokea saavansa vastavuoroista hyväksyntää suhteessa viranomaiseen, ja samalla rakennetaan tukea suomalaisista käytänteistä lähtöisin. Kulttuurierojen merkitystä ei kuitenkaan tule väheksyä, vaan huomioida ne vastavuoroisessa kommunikaatiossa. Alitolppa-Niitammo (1993, 170) korostaa, että kulttuurien välisessä kontaktissa sosiaalityöntekijällä tulee olla vahva ammattitaito, mutta sen lisäksi herkkyyttä kulttuurieroille. Siihen kuuluu tietämystä asiakkaan kulttuurista sekä joustavuutta omassa ajattelu- ja lähestymistavassa.

6.4 Integraatiotuki

Honnethin tunnustuksen teorian (1995) näkökulmasta alistetut pakolaisnaiset kohtaavat tunnustetuksi tulemattomuuden jo kotimaassaan, jos heiltä on viety yhteisön muiden jäsenten toimesta mahdollisuus harjoittaa elinkeinoaan. Arvostetuksi tulemisen puute heijastuu naisiin pakolaisina, ja heidän voi olla haasteellista tuoda esille osaamistaan, toiveitaan ja tarpeitaan, saati kokea itseään hyödyllisiksi myös taloudellisesta näkökulmasta. Tunnustusteorian (Honneth 1995, 133–135) mukainen ymmärrys yksilön oikeuksista liittyy myös yksilön ymmärrykseen itsestään ”yleistetyn toisen” näkökulmasta. Sen mukaan kaikilla on tarve ja pyrkimys omata

sekä oikeuksia että velvollisuuksia samoin kuin muut yhteisön jäsenet. Oikeudelliseen tunnustamiseen liittyy vastuullisuus, tasavertaisuus ja autonomia. Kun yksilö ei koe mahdollisena kantaa taloudellista vastuuta eikä hyödyttää yhteiskuntaa osallistumalla taloudellisesti tuottavaan toimintaan, yksilön itsearvostus heikkenee. Sen myötä ihminen kokee ihmisarvon heikentyneen suhteessa yhteiskunnan muihin toimijoihin.

Tutkimuksissa myös korostetaan, että seksuaalista väkivaltaa kokeneilla pakolaisilla on lukuisia henkilökohtaisia ominaisuuksia, joista mm. perhe-, koulutus- ja ammattitaustasta sekä uskonnollinen vakaumus ovat merkittäviä erottavuustekijöitä. Tulokset viittaavat, että pakolaisnaisia ei tule kohdella massana, eikä heitä pidä nähdä tietämättöminä uhreina. (Lilja 2019, 21.) Tulokset käsittelevät kuitenkin pakolaisnaisia pääosin uhriasetelmasta käsin: seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat heitä, joita kohdellaan väärin, alistetaan, hallitaan ja hyljennetään. Merkittävä tulos onkin, että aineistossa myös tuodaan esille uhriasetelman haasteellisuus ja se, että pakolaisnaiset voidaan nähdä myös vastakkaisesta näkökulmasta. (Lever 2019; Lilja 2019, 21.) Puhe pakolaisnaisten tietämättömyydestä sisältää tulkinnan avuttomuudesta, keinottomuudesta, tiedon ja ymmärryksen puutteesta. Tutkimukset kuvaavat pakolaisnaisia vahvuuden näkökulmasta: jo pakolaistermi sisältää toimijuuden. Pakolainen on tehnyt valinnan ja lähtenyt pois omasta kotimaastaan, mikä jo itsessään vaatii kyvykkyyttä ja vahvuutta. Pakolaisnaiset ovat päättäneet lähteä kotimaastaan usein vaaralliselle, ja ainakin ennalta tuntemattomalle pakomatalle. Se osoittaa uskallusta, toimijuutta ja luottoa omiin voimavaroihin. Kuitenkin riippumatta mistä päin maailmaa pakolaisnainen tulee, suuri osa on syystä tai toisesta jäänyt kotimaahan (Lilja 2019, 21.) Näitä voimavaroja jokaisella pakolaisasiakkaalla on, ja niitä tulisi hyödyntää sosiaalityössä. Välttämättä päätös lähteä ei ole ollut naisen itsensä, mutta vaikka nainen olisi painostettu lähtemään, vaatii matkasta selviämisen sitkeyttä, keinoja ja monien haasteiden ja vaaran paikkojen yli selviämistä. Näitä jo olemassa olevia voimavaroja tulee havainnoida ja vahvistaa asiakkaan kanssa työskentelyssä tukemalla asiakkaan omaa toimijuutta.

Asiakkaat kokevat yleensä sosiaalityöntekijän kanssa keskustelut hyvin merkittäviksi sosiaalisiksi kontakteiksi elämässään. Sosiaalityöntekijän vastuulla on varmistaa, että asiakas tietää voivansa puhua sosiaalityöntekijä luottamuksellisesti ja että työntekijää sitoo vaitiolovelvollisuus. Väkivallan kohteeksi joutuneet, ja vieraassa kulttuurissa olevat pakolaisnaiset tarvitsevat sekä tiedollista että henkistä tukea ja turvaa, jotta he uskaltavat käsitellä menneitä kokemuksiaan ja nykyisiä väkivallan pelosta aiheutua huoliaan ammattilaisen kanssa. Alitolppa-Niitamo

tuo Kun kulttuurit kohtaavat-teoksessa (1999, 76) esille, että seksuaalisella väkivallalla pyritään murtamaan uhrin identiteettiä ja sillä on vaikutusta asiakkaan kokemaan turvallisuuden ja luottamuksen tunteeseen suhteessa muihin ihmisiin. Jos pakolaisnainen on kokenut lähipiirinsä taholta kaltoinkohtelua, tai pakomatkan aikana auttajiksi esittäytyneet tahot ovat kohdelleet häntä seksuaalisesti väkivalloin, on oletettavaa, että luottamus myös suomalaisiin viranomaisiin on heikko.

Asiakkaat kokevat yleensä sosiaalityöntekijän kanssa keskustelut hyvin merkittäviksi sosiaalisiksi kontakteiksi elämässään. Sosiaalityöntekijän vastuulla on varmistaa, että asiakas tietää voivansa puhua sosiaalityöntekijä luottamuksellisesti ja että työntekijää sitoo vaitiolovelvollisuus. Väkivallan kohteeksi joutuneet, ja vieraassa kulttuurissa olevat pakolaisnaiset tarvitsevat sekä tiedollista että henkistä tukea ja turvaa, jotta he uskaltavat käsitellä menneitä kokemuksiin ja nykyisiä väkivallan pelosta aiheutua huoliaan ammattilaisen kanssa. Alitolppa-Niitamo tuo Kun kulttuurit kohtaavat-teoksessa (1999, 76) esille, että seksuaalisella väkivallalla pyritään murtamaan uhrin identiteettiä ja sillä on vaikutusta asiakkaan kokemaan turvallisuuden ja luottamuksen tunteeseen suhteessa muihin ihmisiin. Jos pakolaisnainen on kokenut lähipiirinsä taholta kaltoinkohtelua, tai pakomatkan aikana auttajiksi esittäytyneet tahot ovat kohdelleet häntä seksuaalisesti väkivalloin, on oletettavaa, että luottamus myös suomalaisiin viranomaisiin on heikko.

Grayn ja Elliottin (2001) ja Wardin, Bochnerin ja Furnhamin (2006) kirjallisuusarviot osoittavat, että kolmannen sektorin tarjoama tuki saattaa auttaa yksilöitä selviytymään stressistä akkulturaation aikana. Tulokset ovat kuitenkin epäjohdonmukaisia. Saksalaistutkimuksessa Prügel (1988) toteaa, että hyväntekeväisyysjärjestöt on valittava, henkilöstö koulutettava ja niiden toimintaa on valvottava huolellisesti väärin odotusten, negatiivisen käyttäytymisen kuten hyväksikäyttömahdollisuuksien tai asiakkaiden ylisuojelun välttämiseksi. Sosiaalityön näkökulmasta tällaisten toimijoiden voidaan ajatella olevan merkittäviä tukimahdollisuuksia asiakkaille. Toisaalta niistä tulee lisäkuormitusta sosiaalityölle, jos sosiaalityön nähdään olevan osavastuussa sen järjestämisen verkostotuen toiminnan laadusta ja luotettavuudesta. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet ovat haavoittuvassa asemassa myös väärinkäytösten, etenkin kun pakolaisilla ei välttämättä ole vielä vahvaa tietoa suomalaisista toimintakäytännöistä ja lainmukaisuudesta.

Popple (2015, 34–36) nostaa sosiaalityön mahdolliseksi tahoksi, joka rakentaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Tutkimuksessa korostetaan, että sosiaalityön arvokkuus voi tulla esille

siinä, että sosiaalityössä rakennetaan väyliä sosiaalityöntekijöiden ja esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden ja terveydenhuollon kesken. Näin toimija voivat yhdessä vastata laajalajaisen tuen tarpeeseen, jota seksuaalista väkivaltaa kokenut pakolainen tarvitsee. Toimivat yhteistyön muodot ehkäisevät asiakkaiden ongelmien, kuten yksinäisyyden, synnyttämiä lisäongelmia ja korostavat sosiaalityön tärkeitä arvoja, kuten ongelmien esiin nostamista, osallisuuden lisäämistä ja syrjäytymisen torjumista.

Alitolppa-Niitamo (1999, 97) sekä Bernades ym. (2011, 9–15) korostavat, että erityisesti muualta kuin länsimaista muuttaneen naisten koulutus on usein niin vähäinen, että työpaikan löytäminen voi olla haastavaa, vaikka asiakkailla olisikin siihen motivaatiota. Heikko kohdemaan kielitaito rajaa sopivien työpaikkojen löytymistä entisestään. Toisaalta taas on pitkälle koulutettuja naisia, myös länsimaiden ulkopuolelta tulevilla, joiden on vaikea suomalaisessa yhteiskunnassa sijoittua naisena ja ulkomaalaisena työmarkkinoilla. Sosiaalityöntekijän haasteeksi voidaan tulkita suomalaisessa yhteiskunnassa vallitsevan monimutkaisen tilanteen sanoittamista: toisaalta mahdollisuuksien tulisi olla samat sukupuolesta riippumatta, mutta käytännössä asiat eivät ole näin yksiselitteisinä. Sosiaalityöhön kuuluu kuitenkin vaikuttavan työn tekeminen, olemassa olevien rakenteiden kyseenalaistaminen rakenteita ja uusien toimintamallien kehittämisen edistäminen. Asiakkaiden tiedon lisäämisellä ja taitojen tukemisella sosiaalityöntekijät tekevät rakenteellista, vaikuttavaa sosiaalityötä.

Naisiasiakkaiden kohdalla haasteena saattavat olla myös lasten hoitoon liittyvät käytänteet, sillä pakolaisasiakkaiden ollessa turvapaikanhakijoina he eivät asuinpaikkakunnastaan riippuen välttämättä saa päivähoitopaikkaa. Vallitsevat sukupuolikäytänteet haastavat integraatiotuen hyödyntämisen, sillä pakolaisnaiset saattavat olla kotona ja puoliso käydä töissä tai kotoutumista tukevilla kursseilla ilman, että se mahdollisuus järjestetään kodin sisäisesti myös naispuoliselle vanhemmalle. Sosiaalityön rooliin voidaan tässä viitekehyksessä ajatella kohdennettavan herätellä keskustelua perheen sisäisistä vallanjakokäytänteistä. Ammattitaitoisen työntekijän tulee huomioida molempien osapuolten näkökulma ja tarjota tukea, jotta perheessä rakennettaisiin koherentteja arkikäytänteitä, jotka mahdollistaisivat molempien puolisojen hyvinvointia ja integraatiota vallitsevaan yhteiskuntaan. Mikäli sosiaalityöntekijä kuuntelee vain toista osapuolta, jää muutostyö perheen sisäisissä rakenteissa yleensä heikoksi. Lilja (2019, 66–67) nostaa esille lasten huoltajuuteen liittyvät seikat, jotka ovat naisille erittäin keskeisiä ja niiden huomioon ottaminen nostetaan sosiaalityössä tärkeäksi. Sosiaalityön tehtävänkuvaan

nähdään ohjaaminen oikeusavun piiriin liittyen lasten huolto- ja tapaamissopimuksiin. Käytännössä asiakkaat etenkin turvapaikanhakijoina eivät ole vahvassa asemassa lastenvalvojan tapaamisissa ja esimerkiksi oman kielisen tulkin saaminen tapaamiseen ei välttämättä toteudu.

Pakolaisten traumataustaan liittyvä perheväkivalta on niin haastava ilmiö, että yksin sosiaalityöntekijän tarjoama tuki ei ole riittävä, vaan tarvitaan vahvaa moniammatillista yhteistyötä. Dalgaardin ym. (2019,80–81) työryhmän suunnitteleman perheväkivallan puuttumisen mallin tiimiin kuuluu sosiaalityöntekijä, fysioterapeutti, psykologi ja lääkäri, jotka kaikki tekevät yhteistyötä perheen kanssa omasta näkökulmastaan. Moniammatillinen työryhmä synkronoi perheen tilannetta ja työskentelyään yhteen toimivan ja tasapainoisen tuen toteutumiseksi. Hoitosuunnitelma koostuu sekä perheen että yksittäisten perheenjäsenten tavoitteista. (Dalgaard ym. 2019, 80–81.) Dalgaardin ym. mallia käytetään sosiaalityön toimintamuotona mm. Tanskassa, mutta samaa soveltamista voidaan tehdä myös suomalaisessa sosiaalityössä. Mallin mukaan asiakkaat tarvitsevat apua ymmärtääkseen koko palveluverkostojärjestelmää ja yhteiskuntaa, johon he ovat saapuneet. Erityisesti turvapaikan hakemisvaiheessa pakolaiset eivät yleensä tiedosta, mitä kautta mikään tuki ja apua tulee, ja he tuntevat itsensä erittäin rajoitetuiksi. Sosiaalityöntekijä voi toimia ikään kuin yhteiskunnan tulkkina: auttaa vanhempia saamaan yleiskuva sosiaalisista ja taloudellisista vaihtoehtoista ja heiltä odotettavista velvoitteista. Sosiaalityöntekijä pyrkii voimaannuttamaan asiakkaita auttamalla heitä ymmärtämään järjestelmää ja tapoja, joilla he voivat lisätä omaa osallisuuttaan. Sosiaalityöntekijän terapeuttinen lähestymistapa on kuunnella perheiden tarina ja versio tapahtumista ei-tuomitsevasti ja kertoa, että heillä on mahdollisuus osallistua itse arjen käytänteiden kehittämiseen perheen hyvinvoinnin parantamiseksi. (Dalgaard ym. 2019, 82–83.)

Aineistossa on löydettävissä muitakin interventio-ohjelmia (ks.mm. Eriksson-Sjöo 2012; Woodward ym. 2016), joita voidaan hyödyntää myös sosiaalityön käytänteissä pakolaisnaisten ja perheiden auttamisessa. Yksi tällainen on Robertsonin ym. (2018) mukaan Healt Realization (HR) -interventio-ohjelma. Sitä käytetään edistämään yksilön sisäisiä ja ulkoisia coping -taitoja eli vahvistamaan omaa resilienssiä, selviytymistä haastavissa tilanteissa. Seksuaalista väkivaltaa kohdanneiden pakolaisnaisten kanssa resilienssin vahvistaminen on erittäin keskeistä. Mallia on tutkittu erityisesti somalitaustaisten pakolaisasiakkaiden tukemisessa. Sen mukaan HR:n osa-alueet eli mieli (*mind*), tietoisuus (*consciousness*) ja ajattelu (*thought*) on valjastettu tukemaan terveyttä, ajattelutapoja, mielialaa, tunteita, kontekstuaalista ymmärrystä ja viimeisenä

käytännön toimintaa. Myös yhteisöpohjaisuuden on todettu edesauttavan selviytymisstrategioiden kehittymistä ainakin somalipakolaisten keskuudessa. (Robertson ym. 2018.)

Aineiston perusteella seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisten hyvinvoinnin ja kokonaistilanteen näkökulmasta on tulkittavissa, että asiakkaiden kokemus omista vaikutusmahdollisuuksista ja sen myötä toimijuudesta on heikentynyt. Itsetunto, usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin sekä tiedon ja toiminnan välinen yhteys ovat heikkoja, ja siksi asiakkaat tuottavat niin vähän puhetta toiveistaan ja tarpeistaan suhteessa palveluihin ja toimintamahdollisuuksiin. Honnethin (1995) teoriaan suhteuttaen, asiakkaat eivät ehkä näe itseään tunnustetuksi suhteessa yhteiskunnan eri toimijoihin. Sosiaalityön tehtäväksi onkin hahmotettavissa asiakkaiden oman toimijuuden tukeminen käytettävissä olevien mahdollisuuksien suhteen, sekä kulttuuritietoisuuden lisääminen yhteiskunnassa toimimisen käytäntöihin. Asiakkaille on tärkeää esimerkiksi kertoa, että Suomessa naiset voivat opiskella ja työskennellä täysivaltaisesti. Kodin ulkopuolisen elämän rakentuminen on niin merkittävästi asiakkaiden hyvinvointia lisäävä tekijä, että siihen tulee kannustaa ja sen eteen työskennellä sosiaalityön osalta.

Ihmisillä on tarve kuulua johonkin, ja vertaisiin liittymisen prosessissa on kysymys kuulumisesta tai irtautumisesta siihen, mikä itseä ja toista yhdistää. Omia piirteitä verrataan muihin, etsitään sekä yhdistäviä että erottelevia tekijöitä. Piirteiden kautta ympäröivä vertaisyhteisö jäsentyy erilaisiksi alaryhmiksi. Keskeistä on ihmisten välinen luokittelu ja määrittely sen mukaan, ketkä koetaan kuuluviksi yhteisön sisälle ja ketkä jätetään sen ulkopuolelle. Osa hyväksytään jäseniksi eli osallisiksi ja muut määritellään ei-osallisiksi. (Korkiamäki 2014, 39). Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset voivat saada vertaisryhmien avulla vahvistettua omaa minuutta ja sen myötä tukea integraatioon uudessa yhteiskunnassa. Tietämättömyys uuden valtion kulttuurisista käytänteistä voi vaikeuttaa pakolaisen sopeutumista (Allinen-Calderon 2011, 56; Buchanan 2012, 538–539). Vertaisryhmissä mahdollistuu tiedon siirto toisilta samassa tilanteessa olevilta. Tämä, yhdessä sosiaalityöntekijän välittämän tiedon ja neuvonnan kanssa, tuo kokonaistavallista integraatiotukea pakolaisnaisille. Sosiaalityön positioon voidaan tulkita tuen saamisen mahdollistaminen, asiakkaille sopivien verkostotahojen löytäminen ja kannustaminen niiden piiriin käsi kädessä lainopillisen ja kulttuuritietoisen neuvonnan kanssa.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden asiakasnaisten kokemukset kulkevat kaikessa mukana, traumatisoituminen ikään kuin läpäisee kaiken muun asiakkaan elämässä. Sen näkökulmasta asiakkaat ovat uhreja, mutta voisiko heidät nähdä muustakin näkökulmasta? Kuten todettua, jo

pelkästään pakolaistermi viittaa toimijuuteen, ihmiseen, joka on lähtenyt kotimaastaan vaati-
valle pakomatulle ja tullut vieraaseen yhteiskuntaan. Pelkästään uhrinäkökulmasta katsottuna
asiakkaat tyypitetään liian yksipuoliseen muottiin. Pakolaiset ovat heterogeeninen joukko, ja
heillä on erilaisia yksilöllisiä ominaisuuksia. Sosiaalityön käytäntöjä seksuaalista väkivaltaa
kokeneiden pakolaisnaisten parissa ei voida rakentaa tietyn saman kaavan mukaiseksi toimin-
tamalliseksi, vaan työhön kuuluu kokonaistilanteen kartoittaminen ja tilannekohtaisesti raken-
nettu suunnitelmallisen työskentely. Kokonaistilanteeseen kuuluu huomioida asiakkaan koke-
mukset, olemassa olevat kyvyt ja resurssit, haasteet sekä tarpeet ja odotukset. Integraatio uu-
teen yhteiskuntaan voi rakentua vain niiden kautta.

Vaikka elämänhallinnan parantaminen on sosiaalityössä keskeinen lähtökohta, ja sen edelly-
tyksenä on integraatituen antaminen, tämä myös tuottaa jakoa ”meihin”, joilla on oikeus odot-
taa elämänlaatua ja ”heihin”, joiden osana on harjoitella elämän hallitsemista ja todistella ky-
vykkyyttään suhteessa yhteiskunnassa täysivaltaiseen toimijuuteen. Sosiaalityön tavoitteena
on kaikesta huolimatta lisätä heikommassa asemassa olevien resursseja, jotta he saavuttaisivat
samat tavoitteet ja voisivat näin parantaa omaa yhteiskunnallista asemaansa (Juhila 2006, 52.)
Kuten Honnethin (1995) teoriassa todetaan, myös Juhila (2006, 49–83) nostaa esille, että täy-
sivaltaisen kansalaisuuden mittarina on pidetty oman elämänsä hallintaa. Osa yhteisöllisyyden
muodoista luo edellytyksiä täysivaltaiseen kansalaisuuteen ja tuottaa itseohjautua yksilöitä.
Tällaisen keskustelun vastapuolena on, että se pitää sisällään ajatuksen ”kunnon kansalaisten”
rinnalla elää ”epäkelpoja” kansalaisia, joita täytyy luokitella ja aktivoida ulkoapäin osallistu-
maan johonkin, johon varsinaiset yhteiskunnan jäsenet ikään kuin automaattisesti liittyvät.
Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat kokeneet huonommuutta, alistamista ja
heille on väkivallan teon kautta haluttu osoittaa *kelvottomuus suhteessa toisiin, vahvempiin
kansalaisiin*. Sosiaalityössä heitä tuettaessa osallistavaan toimintaan vaikkakin vertaissuh-
teidensa keskuuteen, tulee olla myös herkkyyttä tunnistaa asiakkaan kokemuksellisuus pako-
tetusta toisten määräysvallan alla olemisesta. Sosiaalityössä tulisi löytää keinot tukea seksuaa-
lista väkivaltaa kokeneiden asiakkaiden kokemusta omasta toimijuudestaan ja vahvistaa oma-
ehtoisuutta suhteessa integraatioon ja kodin ulkopuolisiin aktiviteetteihin.

Koska seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisten psykososiaalinen todellisuus on moni-
mutkainen, edellyttää kuntoutuminen monialaista tukea ja hoitomuotoja. Tiettyjen, kliinisestä
työstä kehitettyjen interventiomallien soveltaminen voi sosiaalityöntekijän mielestä olla haas-

tavaa ja liittää ne kuuluviksi vain terveydenhuollon alueelle. Kuitenkin myös sosiaalityön käytännöissä ne voidaan nähdä tukena esimerkiksi erittäin traumatisoituneen asiakkaan kanssa työskentelyssä. Keskeistä on, että sosiaalityöntekijä kartoittaa asiakkaan kokonaistilanteen, tekee suunnitelmallista työtä ja moniammatillista yhteistyötä turvatakseen asiakkaalle heidän tarvitseman arjen ja hyvinvoinnin raamit.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tein integroivan kirjallisuuskatsauksen seksuaalista väkivaltaa kokeneista pakolaisnaisista käytävään tieteelliseen keskusteluun ja löysin neljä keskeistä sosiaalityölle hahmottuvaa teemaa pakolaisnaisten kanssa tehtävän työn lähtökohdiksi. Teemat selkiytyivät verrattain helposti materiaalia moneen kertaan läpi käydessäni ja merkitykseni keskeisiä keskusteluteemoja. Jossain määrin teemat sekoittuivat keskenään, toisesta teemasta ei voinut puhua ottamatta kantaa toisen teeman alla oleviin tekijöihin. Arvioin tämän kuitenkin lopulta vaan syventävän teemoja ja nostavan näkyväksi tutkittavien erittäin haastavan aseman ja toisaalta sen mitä itsekin tutkimusta aloittaessa pohdin: näin moninaisen ja sensitiivisen aiheen tutkiminen on herkkyyttä vaativaa eikä tiukkarajaisia aitoja ole ehkä edes tarpeenmukaista asettaa. Pohdin teemojen sisällä rajanvedollista haastetta erityisesti suhteessa terveydenhuoltoon. Toisaalta se oli myös yksi tarkoitus tutkimusta aloittaessani. Mietin kuitenkin, voinko nostaa sosiaalityön työkaluiksi alun perin terveydenhuollon käyttöön tarkoitettuja metodeja. Päätin lähteä tutkimaan niitä avoimin mielin ja hakemaan tieteellisistä artikkeleista löytyviä mahdollisuuksia siinä mielessä, että sosiaalityön asiantuntijuuteen kuuluu kyetä arvioimaan hyödyllisyys oman asiakastyön näkökulmasta. Suhteutin diskursseja Axel Honnethin tunnustusteoriaan (1995), jonka määrittävänä näkökulmana on jokaisen ihmisen tarve tulla tunnustetuksi suhteessa muihin ihmisiin ja tunnustetuksi yhteiskunnan täysivaltaisena jäsenenä. Käytin teoriaa pohjana sosiaalityössä tehtävässä työssä erityisen haavoittuvassa asemassa olevien kokonaisvaltaisessa tukemisessa.

Yhdeksi teemaksi hahmottui seksuaalista väkivaltaa kokeneiden naisasiakkaiden tunnistaminen kaikkien pakolaisasiakkaiden joukosta. Tunnistamiseen sitoutui vahvasti häpeän diskurssi. Jotta vahvaa ja kohdennettua sosiaalityön tukea voidaan antaa, täytyy erityisen haavoittuvassa asemassa seksuaalisen kaltoinkohtelun vuoksi olevat asiakkaat löytää, ja ottaa kokemukset puheeksi. Sosiaalityön roolin merkitys korostuu asiakkaiden tunnistamisessa jo siksi, että sosiaalityöntekijät ovat yleensä ensimmäisiä ammattilaisia, joiden kanssa kohdevaltioön saapuvat pakolaiset ovat tekemisissä. Usein sosiaalityöntekijä on myös jatkossa ensimmäiset pakolaisuuden vuodet tukena joko vastaanottokeskuksessa tai kunnan sosiaalityössä, mikäli asiakas saa oleskeluvan nopeasti. Vakauttavan ja jatkotuen mahdollisimman tehokkaan hyödyn kannalta on keskeistä, että asiakkaat pääsevät mahdollisimman nopeasti oikeanlaisen tuen piiriin.

Aineiston mukaan asiakkaat kokivat puhumisen hyvin ahdistavana (mm. Bögner ym. 2007; Kaneoka ym. 2019) sen vuoksi, että se nosti koetut muistot ja kokemukset uudestaan aktiivisesti mieleen ja ikään kuin todensi koetut väkivaltaisuudet. Tästä näkökulmasta katsottaessa puheeksi ottamisessa on keskeistä kohdata ja tukea asiakasta, kun nostetaan esille ja tuodaan näkyväksi sellaista, mitä asiakas ei välttämättä itse olisi halukas tai kykenevä käsittelemään. Kaikkinensa sosiaalityölle hahmottuu asemaksi sensitiivinen työote, jonka taustalla tulee olla vahva tiedollinen ja taidollinen osaaminen. Näkökulmassa nousee esille erityisesti asiakkaiden psyykkisten oireiden ilmenemismuotojen ja sosiaalityön välinen suhde. Sosiaalityö on pitkälti asiakkaiden käytännön asioiden parissa toimivaa tukea ja ohjausta. Aineistossa on laaja kuvaus traumatisoituneisuuden vaikutuksista asiakkaiden psyykkiseen hyvinvointiin. Kaikki ne vaikuttavat heidän kykyynsä arjessa selviämiseen. Tämän vuoksi sosiaalityössä tulee havainnoida ja tukea asiakkaita erilaisin käytännön toimin ja työkalujen kanssa, jotta esimerkiksi muistihäiriöiden tai vahvojen pelkotilojen kanssa elävä pärjäisi arjessa ja kykenisi hyötymään sosiaalityöntekijän tapaamisista. Sosiaalityöntekijä voisi asiakkaan kanssa yhdessä miettiä asiakkaalle parhaiten toimivia työkaluja sekä sosiaalityön tapaamisissa, että asiakkaan arjen toiminnoissa huomioiden asiakkaiden psyykkisen kuormittuneisuuden, häpeän ja pelon kokemukset sekä alentuneen itsemyyötätunnon. Käytännön työkaluina aineistossa oli nostettavissa tukeminen sosiaalisissa suhteissa (mm. Hogan, Linden & Najarian 2002) ja erilaisten tukitoimien, kuten turvakodin järjestäminen, mikäli asiakas kokee uhkaa nykyarjessaan (Ewalds ym. 2019, 9).

Traumatisoitumisen näkökulmasta sosiaalityölle näyttäytyy tarve ymmärtää traumatisoitumisen syyt ja vaikutukset, sekä tukea traumatisoituminen huomioon ottaen asiakkaan omaa toimijuutta traumatisoituneisuudesta huolimatta. Sosiaalityölle asemoituu ajantasaisen tuen tarjoaminen, asiakkaan maadoittaminen tähän hetkeen konkreettisia keinoja käyttämällä asiakastapaamisissa sekä jatkohoidon järjestäminen sidosryhmäverkostoja hyödyntäen. Sosiaalityöntekijän ei tarvitse eikä kuulu olla terveydenhuollon ammattilainen, mutta terveydenhuollon puolella on käytettävissä työmetodeja, joita myös sosiaalityössä voi ottaa tueksi traumatisoituneiden asiakkaiden kanssa työskenneltäessä. Terveydenhuollollinen osaaminen tulkitaan sosiaalityölle siinä mielessä tarpeenmukaiseksi, että ymmärretään traumatisoitumisen dynamiikkaa esimerkiksi siitä näkökulmasta, että sosiaalityön tapaamisissa tietyt tekijät saattavat laukaista menneisyyden muistot ja johtaa asiakkaan jopa psykoottiseen tilaan. Keskeistä on traumatisoituneisuuden vaikutukset sosiaalityöhön sidoksissa oleviin tekijöihin kuten arjen, taloudellisten tekijöiden ja sosiaalisten suhteiden hallintaan.

Honnethin tunnustusteorian (1995) mukaan ihmisen perusolemukseen kuuluu kokea itsensä tarpeelliseksi yhteiskunnallisen tuottavuuden kannalta ja kun tähän ei ole mahdollisuutta, ihmisen itsetunto heikkenee. Pakolaisuuteen ja seksuaaliseen väkivaltaan liittyvä vahva alistaminen ja autonomian tunteen puuttuminen ovat vahva kokemuksellisuus pakolaisnaisen elämässä, ja sosiaalityössä tulisi tiedostaa ja työskennellä asiakkaan kanssa näiden suhteen. Diskurssin mukaan keskeistä on tulkita asiakkaan omaa kokemuksellisuutta, millaiset tekijät asiakkaan elämässä heikentävät hänen tilannettaan ja millaisia tarpeita hänellä on. Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden omaa integriteettiä on loukattu niin vakavalla tavalla, että heidän voi olla vaikea tunnistaa tarpeitaan ja toiveitaan.

Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat marginaalinen, mutta myös heterogeeninen, ryhmä. Sosiaalityössä tulisi ymmärtää yksilölliset erot sekä haasteiden että mahdollisuuksien näkökulmasta. Asiakkaat tulevat ympäri maailman keskenään erilaisista kulttuureista ja uskonnoista, he eroavat toisistaan myös perhe-, koulutus- ja ammattitaustojensa suhteen. Toiset ovat kokeneet seksuaalista väkivaltaa koko ikänsä esimerkiksi ympärileikkauksen ja pakotetun avioliiton kautta, toiset pakomatallaan kohdevaltion. Sosiaalityössä tulisi luoda yksilöllinen asiakassuunnitelma huomioiden asiakkaiden yksilölliset lähtökohdat ja tehdä suunnitelmallista työtä jokaisen asiakkaan tukemiseksi näistä lähtökohdista. Näkökulmassa rakentuu sosiaalityössä ymmärrettävä asiakkaiden kokonaistilanteen huomioiminen ja toimijuuden tukeminen. Seksuaalista väkivaltaa kokeneet pakolaisnaiset ovat väkivallan uhreja, mutta se ei määritä heitä kokonaan. Sosiaalityössä tulisi tukea asiakkaita niitä voimavaroja käyttäen, joihin perustuu myös asiakkaiden kyky lähteä haastavalle pakomatalle hakemaan turvallisempaa tulevaisuutta. Keskeistä on myös lisätä niitä tekijöitä, joissa asiakas tarvitsee tukea. Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten oikeuksista, suomalaisesta lainsäädännöstä ja järjestelmästä kertominen sekä olemassa olevien verkostojen vahvistaminen ovat tarpeen lähes kaikkien asiakkaiden keskuudessa. Jokaisella on myös yksilölliset haasteet ja resurssit, joita tulee kartoittaa. Osa tarvitsee vahvempaa tukea liittyen esimerkiksi pakkoavioliitosta ja hallitsevan puolison vaikutusvallasta ulos pääsyyn, toiset tarvitsevat enemmän tukea osallistuakseen vertaistukea tarjoavaan kolmannen sektorin toimintaan ja opiskeluihin. Tiedollinen lisääminen tukee asiakkaiden omien kykyjen valjastamista käyttöön, kun pakolaisnaiset tulevat tietoisiksi oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan, jotka voivat erota suuresti kotimaan käytännöistä.

Olen tarkastellut pro gradu -tutkielmassani seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kanssa tehtävää sosiaalityötä. Olen etsinyt vastauksia kysymyksiin, millä tavalla tieteellisissä

julkaisuissa sosiaalityön rooli asemoidaan tähän erityisen haavoittuvassa asemassa olevien asiakkaiden kanssa tehtävään työkenttään. Sosiaalisen tuen ja ymmärryksen tarve on selkeästi ilmaistu useissa tutkimuksissa, mutta niiden esiintyvyys on kuitenkin pientä. Onkin tarpeen kehittää paitsi turvapaikanhakijoiden kohtaamista myös tutkia toimivimpia kohtaamisen muotoja ja sosiaalityön positiota kyseisissä kohtaamisissa ja tuessa. Sosiaalityössä tulee kiinnittää erityistä huomiota seksuaalista väkivaltaa kokeneiden turvapaikanhakijanaisten häpeän kokemuksiin sekä kasvattaa työntekijöiden asiantuntemusta ja herkkyyttä tunnistaa häpeän, seksuaalisten traumojen, tabujen, sukupuoliroolien ja hyväksikäytön aiheuttamia stressireaktioita ja akuuttia hätää sekä korostaa sosiaalityön asemaa ymmärtävän kohtaamisen muotona. Pakolaisnaisten parissa tehtävälle sosiaalityölle voitaisiin tulosten valossa asettaa seuraavanlaisia tavoitteita (Taulukko 3), joista muodostuu sosiaalityön kokonaishyvinvointia tukeva positio.

TAULUKKO 3. Sosiaalityön positio pakolaisnaisten kanssa tehtävässä työssä

SOSIAALITYÖN POSITIO	SOSIAALITYÖNTEKIJÄNTOIMINNAN OSA-ALUEET	TAVOITE
Tunnistaminen	<ul style="list-style-type: none"> • oma-aloitteisuus • aktiivinen havainnointi • oletukset 	<ul style="list-style-type: none"> • yksilöllinen asiakassuunnitelma • oikeanlaisen tuen kohdentaminen • luottamuksellinen keskusteluyhteys
Integraatiotuki: kokonaishyvinvoinnin edistäminen	<ul style="list-style-type: none"> • herkkyyys • tilannetaju • empatia • oikea-ajallisuus 	<ul style="list-style-type: none"> • häpeän kokemuksen käsittely • tarpeellisuuden kokemuksen syntyminen • resilienssi
Yhteisöllinen tuki: hyvien rakenteiden korostaminen ja kielteisten rikkominen	<ul style="list-style-type: none"> • uskomusten tunnistaminen • kulttuurinen herkkyyys • sukupuoliroolit • kolmas sektori • verkostot 	<ul style="list-style-type: none"> • kodin ulkopuolinen toiminta • vertaistuki • resilienssi

Aineistosta voidaan nostaa ehkä keskeisimmäksi teemaksi sosiaalityön positiolle tietynlainen kokonaisvaltaisen tuen ja arjen raamien luominen seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kanssa tehtävässä työssä. Se ei tarkoita, että sosiaalityössä tulisi voida vastata kaikkiin asiakkaiden tarpeisiin ja pystyä auttamaan erittäin haavoittuvassa asemassa olevia kaikin mahdollisin keinoin: sitä varten on moniammatillinen verkosto. Oleelliseksi sosiaalityölle voidaan kuitenkin tulkita aineiston perusteella asiakkaan kokonaistilanteen sanoittaminen, oikeiden tahojen piiriin ohjaaminen ja herkkyys asiakkaiden tarpeita kohtaan. Sosiaalityössä voidaan korottaa asiakkaan kokonaistilannetta ja suunnitelmallisesti ohjata eri tukipalveluiden piiriin. Ymmärtämällä asiakkaiden taustat niin pakolaisuuden kokemusten kuin seksuaalisen väkivallan kokemusten suhteen sosiaalityöntekijä voi jäsentää kokonaistilannetta, tavoitteena tukea asiakasta täysivaltaiseen toimijuuteen niin oikeuksien kuin kokemuksellisuudenkin osalta.

Sosiaalityön asemaan voidaan tulkita aineiston perusteella kuuluvaksi herkkyys tukea asiakkaita tilanteissaan kokonaisvaltaisesti niin, että heidän olisi mahdollista tavoittaa myös muut keskeiset verkostot ja yhteistyötahot *toiminnan suhteen turvallisesti ja vastuullisesti*. Kolmannen sektorin toimijat ovat sosiaalityössä etenkin turvapaikanhakijoiden keskuudessa tehtävässä työssä erittäin keskeisiä yhteistyötahoja, sillä turvapaikanhakijat eivät ole oikeutettuja kunnan tukeen. Pakolaisasiakkaat voivat saada heidän kauttaan suomen kielen opetusta, asiakirjojen täyttämiseen ohjeistavia työpajoja ja erilaisia keskusteluryhmiä. Koska sosiaalityössä pyritään tukemaan asiakkaiden oman toimijuuden vahvistumista, ovat tällaiset käytännöt hyvin merkittäviä. Tämän kaltaisesta merkityksestä ryhmään kuulumisella tukee Honnethin teoriaa. Ihmiselle on tärkeää tietty arjen säännöllisyys ja ennakoitavuus. Viikoittaiset tapaamiset muiden samanlaisia kokemuksia omaavien ja samanlaista elämäntilannetta jakavien kanssa luo tunnetta siitä, että asiakas kuuluu johonkin itseä isompaan liittymään, on merkityksellinen omana itsenään ja myös tulee tunnustetuksi vertaissuhteissaan.

Sosiaalityön yhdeksi tavoitteeksi voidaan tulkita integraatiotuki seksuaalista väkivaltaa kokeneille pakolaisnaisille yhteistyötahojen kanssa asiakkaiden oman elinympäristön haltuunoton ja siitä elinpiirin laajentamisen kautta. Liikkuminen eri verkostojen välillä edellyttää asiakkaita siirtymään paikasta toiseen, mikä lisää luottoa ympäristöön, tuo rohkeutta häpeän tunteen rinnalle ja tukee integraatiota. Popplen (2015, 34–36) teoksessa nostetaan sosiaalityö mahdolliseksi tahoksi, joka rakentaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä (2015, 34–36). Popple (2015, 34–36) korostaa, että sosiaalityön arvokkuus voi tulla esille siinä, että sosiaalityössä rakenne-

taan väyliä sosiaalityöntekijöiden ja esimerkiksi kolmannen sektorin toimijoiden ja terveydenhuollon kesken. Näin toimija voivat yhdessä vastata laaja-alaisen tuen tarpeeseen, jota seksuaalista väkivaltaa kokenut pakolainen tarvitsee. Toimivat yhteistyön muodot ehkäisevät asiakkaiden ongelmien, kuten yksinäisyyden, synnyttämiä lisäongelmia ja korostavat sosiaalityön tärkeitä arvoja: ongelmien esiin nostamista, osallisuuden lisäämistä ja syrjäytymisen torjumista.

Sosiaalityöntekijän tehtävään voidaan tulkita tärkeys tukea pakolaisnaisten arkea rakentamalla asiakasnaisten kanssa kodin ulkopuolista toimintaa. Sosiaalityöntekijä voi tukea asiakkaita suomen kielen kursseille ja muiden integroitumista tukevien ja asiakkaan tilanteelle soveltuvien koulutusten pariin, kannustamalla osallistumaan yhteisöllisiin vertaisryhmiin sekä luomalla edellytyksiä työssä käynnille. Olen nostanut esille huomion, että pakolaisasiakkaat ja seksuaalista väkivaltaa kokeneet naiset tuntevat häpeää ja huonommuutta suhteessa yhteiskunnan parempiosaisiin. Sosiaalityön näkökulmasta onkin luoda asiakkaille mahdollisuus saada käsiteltyä tilannettaan sellaisten kanssa, jotka ymmärtävät paitsi tämän hetkisen elämän ahtauden, myös menneiden traumojen aiheuttaman painolastin. Vaikka sosiaalityöntekijä asiakkaita säännöllisesti, kuuntelee ja pyrkii tukemaan tiedollisin keinoin, hän toimii viranomaisasemassa etäisenä asiakkaan omasta vertaisryhmästä. Vertaisryhmissä pakolaisasiakkaat voivat jakaa kokemuksia heidän kanssaan yhteisiä merkityksiä jakavien ihmisten kanssa.

Laadukkaan ja asiakkaiden tarpeita vastaavan sekä sosiaalityön roolin selkiyttämisen vuoksi on tärkeää löytää vastauksia siihen, millaisia erityistarpeita asiakkailta on ja avata niiden taustoja. Sen selkiyttämisen myötä selkiytyy näkökulmat asiakkaiden erityistarpeisiin. On tärkeää löytää sekä sosiaalityön mahdollisuudet, että tehdä rajanvetoa, sillä sosiaalityölle asetetaan paljon odotuksia ulkoapäin. Laadukkaan työn vuoksi vastuun ja mahdollisuuksien rajat tulee kuitenkin olla määriteltyjä. Verkostotyö tukee asiantuntijuutta ja sosiaalityössä mahdollistaa asiakkaille laaja-alaisen tuen varmistamisen.

Sosiaalityöntekijän tehtäväksi voidaan nähdä luottamuksellisen asiakassuhteen uudelleen rakentaminen ja luottamuksen lisääminen vallitsevaa yhteiskuntaa ja siinä toimivia tahoja kohtaan. Tässä ei kuitenkaan tule sokaistua vallitsevan kulttuurin suhteen, seksuaalista väkivaltaa kohdanneet pakolaiset ovat haavoittuvassa asemassa myös uudessa yhteiskunnassa. Seksuaalisen väkivallan kokemus altistaa ihmistä uusille kaltoinkohtelun kokemuksille. Esimerkiksi turvapaikanhakijat saattavat päätyä hyväksikäytetyiksi majoittajien taholta, koska he eivät kykene suojaamaan itseään yhtä vahvasti kuten seksuaalisesti eheämmän menneisyyden omaavat.

(Lay ym. 2009, 728–292; Lilja 2019, 76–77.) Sosiaalityön rooliin liitetäänkin mahdollisimman realistinen tiedon välittäminen, tuen antaminen ja oikeuksista kertominen.

Olen etsinyt vastauksia asiakasryhmän erityispiirteisiin, joiden huomioon ottamisen kautta sosiaalityön asema korostuu. Olen hakenut rajoituksia sosiaalityön hahmottomalle asemalle. Aihe on erittäin ajankohtainen, sillä pakolaisten määrä on vuoden 2015 jälkeen lisääntynyt Suomessa runsaasti ja ympäri Suomen on perustettu koko ajan lisää vastaanottokeskuksia. Maahanmuuttoviraston mukaan vuonna 2020 on aikuisten vastaanottokeskustyksiköitä 32, niissä yhteensä noin 6650 asiakasta ja alaisten vastaanottokeskustyksiköitä seitsemän ja asiakkaita niissä noin 130. Myönteisen oleskeluluvan saaneita asiakkaita siirtyy kuntiin ympäri Suomen kotouttavan sosiaalityön asiakkaiksi, ja osa kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneista jää Suomeen paperittomiksi eli maahan ilman virallista oleskelulupaa. (Maahanmuuttovirasto 2020c.) Kunnilla on velvollisuus järjestää paperittomille välttämättömät terveys- ja sosiaalipalvelut. Heitä arvioidaan poliisin mukaan Suomessa olevan tällä hetkellä noin 3500. (Pakolaisneuvonta 2020.) Näihin kaikkiin asiakasryhmiin kuuluu seksuaalista väkivaltaa kotimaassaan, pakomatalla tai Suomessa kokeneita naisia, joilla on traumatisoivien kokemusten ja haavoittuvan aseman vuoksi paljon tarvetta sosiaalityön tuelle. Sosiaalityön tehtävänä on myös lisätä vaikuttavuutta yhteiskunnallisessa keskustelussa. Erityisen haavoittuvassa asemassa olevan asiakasryhmän tarpeiden esille nostaminen mahdollistaa heidän tuekseen suunnattavan työn kehittämistä ja heidän asemansa parantamista yhteiskunnassa.

Maahanmuuttopoliittisessa ohjelmassa määritellään suuntaviivat pakolaisten kotouttamiseen liittyviin toimiin, ja kunnissa sosiaalityöllä merkittävä vastuu käytännön kotouttamistyössä. Tehokas integroituminen eli kotoutumisen yhteiskuntaan ja työelämään pääsy määrittävät maahanmuuttopolitiikkaa. Integraatioprosessi on yleensä pitkä ja edellyttää tasavertaisia osallistumismahdollisuuksia. (Allinen-Calderon 2011, 89.) Sosiaalityön tehtäväksi seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten tukeminen osallisuuteen ja täysivaltaiseen toimijuuteen yhteiskunnassa voidaan tulkita aineiston perusteella yhdistää tiedollisten valmiuksien lisäämistä sekä käytännön arjen räätälöimistä asiakkaiden tueksi. Allinen-Calderon (2011, 89) nostaa esille *taloudelliset, sivistykselliset ja sosiaaliset olosuhteet*, joissa sosiaalityön merkitys voidaan nähdä keskeiseksi. Aseman ja tasa-arvon vahvistaminen erittäin haavoittuvassa asemassa olevan asiakasryhmän suhteen vaatii moniammatillista yhteistyötä. Vaatimus vain sosiaalityön

roolille olisi liian kova, mutta perusteet maahanmuuttajanaisiin kohdistusvan väkivallan ehkäisylle on lainsäädännöllisissä perusteissa ja se tukee sosiaalityötä myös suhteessa muihin toimijoihin.

8 LOPUKSI

Globalisaation vaikutukset näkyvät Suomessa jo pienemmistä kunnista suurimpiin kaupunkeihin ja ulkomaalaistaustaisen väestön myötä kulttuurinen moninaisuus korostuu. Muutoksen ja kehityksen tarve erilaisissa palvelurakenteissa ja erityisesti erilaisuutta kohtaavien työntekijöiden ammatillisessa osaamisessa on merkittävää. (Allinen-Calderon 2011, 2.) Erityisen haavoittuvassa asemassa olevien kanssa tehtävässä työssä erilaisten kokemusmaailmojen ulottuvuudet tulevat näkyviksi ja sensitiivisyys työ- ja kohtaamiskäytänteissä erityisen suuren huomion alle. Allinen-Calderon ym. korostavat (2011, 2), että palvelujärjestelmässä tarvitaan ymmärrystä ja valmiuksia erilaisten ongelmien tunnistamiseen ja kykyä käsitellä niistä kumpuavia tarpeita kulttuurisensitiivisellä tavalla. Emansipaation dilemma on työssä ja asiakkaiden kokemuksena väistämätön: kotimaan arvot ja perinteet ovat osa identiteettiä ja perheiden sekä yhteisöjen odotukset yhä vahvasti mielessä. Uudessa kohdevaltiossa on uudet odotukset ja oikeudet, jotka ovat aiemmin opituissa käytänteissä olleet naisten ulottumattomissa (Lilja 2019, 68).

Kohdennetusti seksuaalista väkivaltaa kokeneista pakolaisnaisista määrällistä tilastotietoa ei ole, sillä seksuaaliseen kaltoinkohteluun liittyvät kokemukset nousevat yleensä vasta pikkuhiljaa esille eikä koetut väkivaltakokemukset näyttäyty heti pakolaisten saapuessa kohdemaahan. Oleellista on huomioida asiakkaan tausta ja sekä kotimaassa että pakomatalla koettujen väkivaltakokemusten ajallinen läheisyys, asema pakolaisena vasta saapuneena vieraaseen kulttuurinen sekä seksuaalisesta väkivallasta ja sukupuolesta johtuva erityinen haavoittuvuus. Asiakasryhmä on samaan aikaan herkkä, monikerroksinen ja hyvin marginaalinen Siinä yhdistyy useampi yhteiskunnallisessa keskustelussa oleva tekijä: pakolaisuus, naissukupuoli ja seksuaalinen väkivalta. Heidän integroitumistaan yhteiskuntaan tulee tukea, jotta se tapahtuu turvallisesti ja tuettuna. Sosiaalisen integraation vuoksi ensimmäiset viisi vuotta ovat merkittäviä pakolaisnaisen elämässä uudessa kulttuurissa. Yhteiskunnallisesti tarkasteltuna ensimmäisten vuosien onnistunut integraatituki vaikuttaa myöhempään toimijuuteen kunnissa ja on tärkeää sosiaalistumisprosessin kannalta. Kohderyhmän saama vastaanotto ja tuki nostavat näkyväksi yhteiskunnassamme vallitsevan suhtautumisen haavoittuvimmassa asemassa oleviin.

Lay ja Papadopoulos (2009) nostavat esille, että seksuaalisesta kaltoin kohdelluksi joutumisen myöntäminen, myös ammattiavun hakeminen on todennäköisempää niiden pakolaisten kes-

kuudessa, jotka ovat jo pakomatkalta olleet tietoisia matkalla aiheutuvista vaaroista joutua seksuaalisen väkivallan kohteeksi. Yhteiskunnallisesti katsoen pitäisi kiinnittää huomiota ja valjastaa resursseja ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin rakentamalla turvallisempia ympäristöjä pakolaisille ja ihanteellista olisi sukupuolien mukaan jaetut majoitustilat sekä seurannan ja valvonnan lisääminen. Pakolaisilla tulisi olla paremmat mahdollisuudet kehittää luotettavia suhteita sekä muihin pakolaisten, että kohtaamiensa auttavien tahojen kanssa. Myös pakolaisnaisen emotionaalisiin tarpeisiin tulisi kiinnittää huomiota: heillä tulisi olla mahdollisuudet kehittää kielitaitoa tai saada kattavat tulkkauspalvelu sekä varhaista sosiaalijärjestelmää, kulttuuria ja seksuaalista kaltoinkohtelua koskevaa tietoa. Tämän lisäksi tarvitaan ammatillisen tietoisuuden ja pätevyyden parantamista muista kulttuureista tulevien alaikäisten kanssa työskenteleville.

Pakolaisnaiset tarvitsevat perustietoa seksuaalisuuttaan ja itsemääräämisoikeuttaan kohtaan sekä mahdollisuuden keskustella objektiivisesti ammattilaisen kanssa. Sosiaalityöntekijän on tärkeää osoittaa herkkyyttä suhteessa asiakkaan tarpeisiin ja kulttuuristen tapoihin, mutta merkittävän tärkeää on myös tuoda tietoa vallitsevan yhteiskunnan käytänteistä ja ihmisoikeuksista. Sosiaalityöntekijän tulee omata riittävä tietotaito sekä hyvät kommunikaatio- ja kuuntelutaidot. (Kontula & Lottes 2000, 328.) Monikulturalismin kritisointi liittyy yleensä siihen, että sen nähdään antavan kulttuurisille yhteisöille oikeuden rikkoa ihmisoikeuksia ja rajoittaa yksilön vapautta kulttuurisiin lähtökohtiin tukeutuen. Seksuaalista väkivaltaa ei voi Suomessa oikeuttaa kulttuurisilla tekijöillä. Pakolaisten kanssa työskennellessä täytyy korostaa yksilön arvon loukkaamattomuutta ja sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Saukkonen 2013, 218.)

Sosiaalityöntekijän tulisi tunnistaa asiakkaan haavoittuvuus. Seksuaalista väkivaltaa kokeneiden asiakasnaisten kohdalla oikeanlainen kohtaaminen ja ajantasainen, vahva tuki ovat merkittäviä voinnin tukemisen ja tulevaisuuden rakentumisen kannalta. Asiakkaan erityisen haavoittuva asema on toisinaan vaikeasti tunnistettavissa siksi, että asiakkaat tulevat tapaamaan sosiaalityöntekijään usein yksittäisten tarpeiden, kuten oikeudellisen neuvonnan, vuoksi. Tarvitaan herkkyyttä ja tarkkanäköisyyttä, jotta sosiaalityöntekijä havaitsee asiakkaan laajemman avun tarpeen ja löytää riittävät sosiaalityön keinot asiakkaan tueksi. Jokaisella yhteiskunnassa tulisi olla samanlaiset oikeudet taloudelliseen, sosiaaliseen ja poliittiseen osallisuuteen. Yhteiskuntaan integroituminen tapahtuu omien oikeuksien ja tiedon lisäämisen kautta ja ohjaamalla kohti

ympäröivää yhteiskuntaa. Luottamuksellinen suhde sosiaalityöntekijän kanssa tukee tukea asiakkaita liikkumaan lähiympäristössä, tutustumaan verkostoihin ja laajentamaan asemaansa osallisuuden kautta vallitsevassa yhteiskunnassa.

Jatkotutkimuksena olisi tarpeenmukaista tarkastella häpeää pakolaiskontekstissa sekä koetun seksuaalisen väkivallan johdosta. Häpeästä tässä kontekstissa on löydettävissä melko vähän tutkimustietoa, vaikka se liitetään vahvasti seksuaalista väkivaltaa kokeneiden pakolaisnaisten kokemusmaailmaan ja sen vaikutukset ovat laajat. Häpeä estää puhumasta, ja sen vuoksi ammattilaisten on haastavaa tunnistaa eniten tukea eniten tarvitsevat asiakkaat. Häpeä estää hakemasta tukea ja ottamasta apua vastaan. Voimakasta häpeän tunnetta kokeva jättäytyy herkemmin kodin seinien sisäpuolelle, ja yhteiskuntaan integroituminen heikkenee. Häpeän metodiikkaa selvittämällä ja tunnistamisen keinoja lisäämällä voitaisiin löytää toimivia keinoja asiakkaille jaettavan tiedon ja oikeuksien lisäämiseksi.

Lähteet

*= tutkielman aineistossa mukana oleva artikkeli

Alasuutari, Pertti (2012) *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.

*Alhassan, Yussif Nagumse & Barrett, Hazel & Brown, Katherine & Kwah, Kayleigh (2016) Belief systems enforcing female genital mutilation in Europe. *International Journal of Human Rights in Healthcare* 9(1), 29–40.

Alitolppa-Niitamo, Anne (1993) *Kun kulttuurit kohtaavat*. Suomen mielenterveysseura. Keuruu: Otava.

Alkula, Tapani & Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka (1999) *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. Juva: WSOY.

Allinen-Calderon, Nnenna & Kanervo, Marianna & Nurmi, Reet (toim.) (2017) *Tunnista ja turvaa - Käsikirja väkivallan uhrin auttamistyöhön vastaanottokeskuksissa*. Helsinki: Monika Naiset Liitto.

*Banga, Baljit & Gill, Aisha (2008) Supporting survivors and securing access to housing for black minority ethnic and refugee women experiencing domestic violence in the UK. *Housing, care and support* 11(3), 13–24.

*Bernardes, Dora & Wright, John & Edwards, Celia & Tomkins, Helen & Difoza, Darias (2011) Asylum Seekers' Perspectives on their Mental Health and Views on Health and Social Services. Contributions for Service Provision Using a Mixed-Methods Approach. *International Journal of Migration, Health, and Social Care* 6(4), 3–19.

Bretherton, Inge (1992) The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Development Psychology* 28(5), 759–775.

Buchanan, M. J. (2012) Refugees. Teoksessa C. Figley (toim.) *Encyclopedia of Trauma: An Interdisciplinary Guide*. Thousand Oaks, California: Sage Publications, 537–540.

Budd, John M. & Raber, Douglas (1996) Discourse analysis: Method and application in the study of information. *Information Processing & Management* 32(2), 217–226.

*Burnett, A. & Peel, M. (2001) Health needs of asylum seekers and refugees. *BMJ* 322(7285), 544–547.

*Bögner, Diana & Herlihy, Jane & Brewin, Chris (2007) Impact of sexual violence on disclosure during Home Office interviews. *The British Journal of Psychiatry* 191, 75–81.

Canaday, Margot (2003) Promising Alliances: The Critical Feminist Theory of Nancy Fraser and Seyla Benhabib. *Feminist Review* 74(1), 50–69.

Castaneda, Anu & Kuusio, Hannamaria (2019) Sosiaalinen hyvinvointi, kotoutuminen ja terveys sekä näiden väliset yhteydet Suomen ulkomailla syntyneessä väestössä. Kotoutumisen kokonaiskatsaus 2019. Teoksessa Kazi, Villiina & Alitolppa-Niitamo, Anne & Kaihovaara, Antti (toim.) TEM Oppaat ja muut julkaisut 2019:10. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Tutkimusartikkeleita kotoutumisesta, 121–131.

Cooper, Harris (1998) *Synthesizing Research: a Guide for Literature Reviews*. Thousand Oaks: Sage Publications.

Crabtree, Benjamin & Miller, William (toim.) (1992) *Research methods for primary care 3. Doing qualitative research*. London: Sage Publications.

Dalgaard, Nina Thorup, Thøgersen, Marie Høgh & Montgomery, Edith (2019) Interdisciplinary treatment of family violence in traumatized refugee families. *International Journal of Migration, Health, and Social Care* 16(1), 77–92.

Davidson, J. R., Payne, V. M., Connor, K. M., Foa, E. B., Rothbaum, B. O., Hertzberg, M. A., Weisler, R. H. (2005) Trauma, resilience, and saliostasis: Effects of treatment in posttraumatic stress disorder. *International Clinical Psychopharmacology* 20, 43–48.

Declaration on the Elimination of Violence against Women (1993) United Nations human rights Viitattu 27.10.2020. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/violenceagainstwomen.aspx>

*Dransfield, Robert & Clark, Liz (2018) Supporting asylum-seekers. *Community Practitioner* 91(1), 44–46.

*Eriksson-Sjöo, Tina & Cederberg, Margareta & Östman, Margareta & Ekblad, Solvig (2012) Quality of life and health promotion intervention - a follow up study among newly-arrived Arabic-speaking refugees in Malmo, Sweden. *International Journal of Migration, Health, and Social Care* 8(3), 112–126.

Ewalds, Helena & Karjalainen, Riina & Peltonen, Joonas (2019) Turvakotipalvelujen kansalliset laatusuosituksset. THL 5/2019. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 3.11.2020. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138009/URN_ISBN_978-952-343-335-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Fink, Arlene (2005) *Conducting Research Literature Reviews: From the Internet to the Paper*. Thousand Oaks: Sage Publications, Inc.

FRA (2014) European Union Agency For Fundamental Rights. EU:n laajuinen tutkimus naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Viitattu 12.2.2021. <https://fra.europa.eu/fi/publication/2020/eun-laajuinen-tutkimus-naisiin-kohdistuvasta-vakivallasta-tutkimustulokset-lyhyesti>

Garland, Eric & Thyer, Bruce (2013) Cognitive-Behavioural approach Teoksessa Mel Gray & Stephen A. Webb (toim.) Social Work Theories and Methods. 2. Edition. Los Angeles: Sage, 159–172.

Garrett, Paul M. (2010) Recognizing the Limitations of the Political Theory of Recognition: Axel Honneth, Nancy Fraser and Social Work. The British Journal of Social Work 40(5), 1517–1533.

*Gordon, Daryl (2011) Trauma and Second Language Learning among Laotian Refugees. Journal of Southeast Asian American Education and Advancement 6(13), 1–17.

Haatanen, Kalle (2020) Tunnustuksen politiikka. Miten kulttuurisotia, radikaalia identiteetti-politiikkaa ja äärirelativistia vastustetaan? Teoksessa Tommi, Hoikkala & J.P. Roos. 2000-luvun elämä. Sosiologia teorioita vuosituhaten vaihteesta, 153–172.

Halonen, Tarja (2009) Presidentti Halonen luokittelisi raiskauksen sota-aseeksi. Yle. Kotimaan uutiset 7.3.2009. Viitattu 25.2.2020. <https://yle.fi/uutiset/3-5730644>

Havu, Sauli (2019) Soitellen sosialismiin? Axel Honnethin sosialismikäsitteen kriittistä tarkastelua. Niin&Näin 2, 83–91.

Heinonen, Jari (2015) Uuden hyvinvointivaltiomallin rakentaminen: Marxin näkökulmaa tarvitaan. Teoksessa Yrjö Hakanen (toim.) Marxin pääoman ajankohtaisuus. Vaasa: TA-Tieto, 142–153.

HEL (2020) Maahanmuuttajien tuet ja palvelut. Helsingin kaupunki. Helsinki: Maahanmuuttoyksikkö. Viitattu 11.1.2021. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/maahanmuuttajat/maahanmuuttoyksikko/>

*Hernandez-Plaza, Sonia, Alonso-Morillejo, Enrique & Pozo-Munoz, Carmen (2006) Social Support Interventions in Migrant Populations. The British Journal of Social Work 36(7), 1151–1169.

HEUNI (2018) Yhdistyneiden kansakuntien yhteydessä toimiva Euroopan kriminaalipolitiikan instituutti. Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä. Viitattu 11.1.2021. https://www.ihmiskauppa.fi/ihmiskauppa/ihmiskaupan_vastainen_tyo_suomessa/heuni

*Hocking, Debbie (2018) Tho' Much is Taken, Much Abides: Asylum Seekers' Subjective Wellbeing. Journal of Immigrant and Minority Health 20(5), 1158–1165.

Hogan, B. E., Linden, W. & Najarian, B. (2002) Social support interventions: Do they work? Clinical Psychology Review 22(3), 381–440.

Hong, Tuuli (2019) *Kunniaan liittyvän väkivallan uhrin oikeudellinen asema*. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turku: Turun yliopisto.

Honneth, Axel (1995) *The struggle for recognition. The moral grammar of social conflicts*. Cambridge: Polity.

Honneth, Axel & Nancy, Fraser (2003) *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. London: Verso.

Honneth, Axel (2004) *Recognition and Justice: Outline of a Plural Theory of Justice*. *Acta sociologica* 47(4), 351–364.

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus (1948) Yhdistyneet kansakunnat (YK) Viitattu 27.10.2020. https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf.

Ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmä (2018) *Ihmiskauppa.fi*. Viitattu 9.12.2020. https://www.ihmiskauppa.fi/tietoa_auttajille/ihmiskaupan_uhrien_auttamisjarjestelma.

Ikäheimo, Heikki (2003) *Tunnustus, subjektiviteetti ja inhimillinen elämänmuoto*. Tutkimuksia Hegelistä ja persoonien välisistä tunnustussuhteista. *Jyväskylän studies in education, psychology and social reasearch* 220. Jyväskylä: Filosofian laitos.

Istanbulin sopimus (53/2015) Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta. *Finlex*. Viitattu 9.12.2020. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2015/20150053>

Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela & Vesala, Tiina (2002) *Rasismi ja syrjintä Suomessa*. Maahanmuuttajien kokemuksia. Helsinki: Gaudeamus.

Johansson, Kirsi (2007) *Systemaattinen kirjallisuuskatsaus ja sen tekeminen*. Turku: Turun yliopisto.

Jolkkonen, Jari (2007) *Systemaattinen analyysi tutkimusmetodina*. *Metodiopas*. Teologinen tiedekunta. Joensuu: Joensuun yliopistopaino.

Juhila, Kirsi (2006) *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina*. *Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Tampere: Vastapaino.

*Kaneoka, Mari & Spence, William (2019) *The cultural context of sexual and reproductive health support: an exploration of sexual and reproductive health literacy among female Asylum Seekers and Refugees in Glasgow*. *International Journal of Migration, Health, and Social Care* 15(1), 46–64.

Kangasniemi, Mari & Utriainen, Kati & Ahonen Sanna-Mari & Pietilä, Anna-Maija & Jääskeläinen, Petri & Liikanen, Eeva (2013) *Kuvaileva kirjallisuuskatsaus: eteneminen tutkimuskysymyksestä jäsenettyyn tietoon*. *Hoitotiede* 2013 25(4), 291–301.

Kallinen, Kati & Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna (2018) Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet. Jyväskylä: University Press.

Kallio, Tomi (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. Hallinnon tutkimus 2, 18–28.

*Keyes, Emily (2000) Mental health status in refugees: an integrative review of current research. *Issues in Mental Health Nursing* 21(4), 397–410.

*Kizilhan, Jan Ilhan & Steger, Florian & Noll-Hussong, Michael (2020) Shame, dissociative seizures and their correlation among traumatised female Yazidi with experience of sexual violence *The British Journal of Psychiatry* 216(3), 138–143.

Kontula, Osmo & Lottes, Iisa (toim.) (2000) Seksuaaliterveys Suomessa. Helsinki: Tammi.

Korkiamäki, Riikka & Nylund Marianne & Raitakari Suvi & Roivainen Irene (2008) Yhteisöt ja sosiaalityö. Sosiaalityö kansalaisyhteiskunnan ja asiakastyön rajapinnassa. Jyväskylä: PS-kustannus.

Korkiamäki, Riikka & Wiro, Vilma (2017) Maahanmuuttajatyön kansalliset velvoitteet, paikalliset toimijat ja turvapaikanhakijoiden kokemukset: sosiaalisen tuen näkökulma. Teoksessa Pauliina Tuomi (toim.) *Tiede Areena* 2017. Pori: Tampereen teknillinen yliopisto, Julkaisu 20, 25–26.

Kuosma, Tapio (2006) Turvapaikka ja pakolaisasema. Kemi: Nordbooks.

*Kuttikat, Miriam & Vaillancourt, Anita & Massey, Michael (2018) Battered but bold: Sri Lankan Tamil refugee war experiences, camp challenges and resilience. *International Journal of Migration, Health, and Social Care* 14(3), 245–259.

Kyllönen-Saarnio, Eija & Nurmi, Reet (2005) Maahanmuuttajanaiset ja väkivalta. Opas sosiaali- ja terveysalan auttamistyöhön. Helsinki: sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Monika-Naiset liitto.

*Laireiter, A. R. (2011) Theoretical concepts of social support. In W. Renner (Ed.) *Sponsorships for refugees and asylum seekers. A research report on social support as a moderator of acculturative stress: Theoretical assumptions, results, and recommendations* 40(1), 32–55.

Laitinen, Arto (2012) Social bases of self-esteem: Rawls, Honneth and beyond. Conference paper 7(2). Viitattu 8.11.2020. <https://skemman.is/bitstream/1946/14431/1/social.pdf>

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010) Finlex. Viitattu 30.20.2010. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386/>

*Lay, Margaret & Papadopoulos, Irena (2009) Sexual maltreatment of unaccompanied asylum-seeking minors from the Horn of Africa. A mixed method study focusing on vulnerability and prevention. *Child Abuse & Neglect* 33(10), 728–738.

*Liebling, Helen & Burke, Shani & Goodman, Simon & Zasada, Daniel (2014) Understanding the experiences of asylum seekers. *International Journal of Migration, Health, and Social Care* 10(4), 207–219.

Lilja, Inka (toim.) (2019) Käsikirja sukupuolittunutta väkivaltaa kokeneiden pakolais- ja turvapaikanhakijanaisten ohjaukseen. Näin tuet väkivallan uhria puhumaan kokemuksistaan. Helsinki: HEUNI.

*Lever, Hazel & Ottenheimer, Daborah & Teysir, Jimmitti & Singer, Elizabeth & Atkinson, Holly (2019) Depression, Anxiety, Post-traumatic Stress Disorder and a History of Pervasive Gender-Based Violence Among Women Asylum Seekers Who Have Undergone Female Genital Mutilation/Cutting: A Retrospective Case Review. *Journal of Immigrant and Minority Health* 21(3), 483–489.

*Livholts, Mona & Bryant, Lia (2017) *Social Work in a Globalised World*. Routledge. Mutilation/Cutting: A Retrospective Case Review. *Journal of Immigrant and Minority Health* 21(8), 483–489.

Maahanmuuttovirasto (2019) Kiintiöpakolaistilastot. Viitattu 8.12.2020. <https://migri.fi/kiintiopakolaistilastot>

Maahanmuuttovirasto (2020a) Maahanmuuttoasioiden vastuunjako. Viitattu 26.10.2020. <https://migri.fi/maahanmuuttoasioiden-vastuunjako>

Maahanmuuttovirasto (2020b) Turvapaikka Suomesta. Helsinki: Maahanmuuttovirasto. Viitattu 26.11.2020. <https://migri.fi/kuntaan-muuttaminen>

Maahanmuuttovirasto (2020c) Vastaanottokeskukset Viitattu 5.10.2020. <https://migri.fi/vastaanottokeskukset>

Mubarak, Yusuf M. & Nilsson, Eva & Saxen, Niklas (2015) *Suomen somalit*. Riika: Into.

Mäkikalli, Aino & Steinby, Liisa (toim.) (2013) *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*. Helsinki: Tietolipas.

Malkki, Liisa (2011) *Kulttuuri, paikka ja muuttoliike*. Tampere: Vastapaino.

*Pavlish, Carol (2005) Action Responses of Congolese Refugee Women. *Journal of Nursing Scholarship* 37(1), 10–17.

Popple, Keith (2015) *Analysing Community Work. Theory and Practice*. Bekshire: Open University Press.

*Renner, Walter & Laireiter, Anton-Rupert & Maier, Marco J. (2012) Social support as a moderator of acculturative stress among refugees and asylum seekers. *Social Behavior and Personality* 40(1), 129–145.

*Robertson, Cheryl L. & Halcon, Linda & Hoffman, Sarah J. & Osman, Nidafa & Mohamed, Amin & Areba, Eunice & Savik, Kay & Mathiason, Michelle A. (2019) Health Realization Community Coping Intervention for Somali Refugee Women. *Journal of Immigrant and Minority Health* (21), 1077–1084.

Räty, Minttu (2002) *Maahanmuuttaja asiakkaana*. Helsinki: Tammi.

Salminen, Ari (2011) Mikä kirjallisuuskatsaus? Johdatus kirjallisuuskatsauksen tyyppeihin ja hallintotieteellisiin sovelluksiin. Vaasan yliopiston julkaisuja. Opetusjulkaisuja 62. Julkisjohdaminen 4.

Saraneva, Kristina (2018) Pakolaisuus ja psyykkinen traumatisoituminen. Teoksessa Anna Zonzi & Nina Söderblom (toim.) *Pakolaisuus. Merkitykset ihmiselle ja yhteisölle*, 69–89.

Saukkonen, Pasi (2013) *Erlaisuuksien Suomi. Vähemmistö- ja kotouttamispolitiikan vaihtoehdot*. Helsinki: Gaudeamus.

*Satinsky, Emily & Fuhr, Daniela C. & Woodward, Aniek & Sondorp, Egbert & Roberts, Bayard (2016) Mental health care utilisation and access among refugees and asylum seekers in Europe: A systematic review. *Health Policy* 123(9), 851–863.

*Schwartz, Seth J. & Unger, Jennifer B. & Zamboanga, Byron L. & Szapocznik, José (2013) Rethinking the Concept of Acculturation. Implications for Theory and Research. *Am Psychol* 65(4), 237–251.

Schweitzer, R., Melville, F., Steel, Z., & Lacharez, P. (2006) Trauma, post-migration living difficulties, and social support as predictors of psychological adjustment in resettled Sudanese refugees. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 40, 179–188.

*Shannon, Patricia J. & Wieling, Elizabeth & McCleary Simmelink, Jennifer & Becher, Emily (2014) Exploring the Mental Health Effects of Political Trauma With Newly Arrived Refugees. *Qualitative Health Research* 25(4), 443–457.

Silove, Derrick (1999) The psychosocial effects of torture, mass human rights violations and refugee trauma – toward an integrated conceptual framework. *Journal of Nervous and Mental Disease* 187 (4), 200–207.

*Shedlin, Michele & Decena, Carlos & Noboa, Hugo & Betancourt, Óscar (2014) Sending-Country Violence and Receiving-Country Discrimination: Effects on the Health of Colombian Refugees in Ecuador. *Journal of Immigrant and Minority Health* 16(1), 119–126.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) Finlex. Viitattu 24.4.2021.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301#L3P15>

STM (2019) Naisiin kohdistuva väkivalta on vakava ihmisoikeusrikos – Suomi tehostaa toimia uhrien auttamiseksi. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 1.11.2020. <https://stm.fi/-/naisiin-kohdistuva-vakivalta-on-vakava-ihmisoikeusrikos-suomi-tehostaa-toimia-uhrien-auttamiseksi>

TENK (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje. Helsinki.

THL (2020) Kotoutuminen ja osallisuus. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 25.10.2020. <https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/kotoutuminen>

THL (2021) Kotoutuminen. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus. Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 26.4.2021. https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/kotoutuminen-ja-osallisuus/kotoutuminen#Turvapaikanhakijoiden_kotoutumisprosessi

Torraco, Richard (2005) Writing integrative literature reviews: Guidelines and examples. Human Resource Development Review 4(3), 356–367.

Tozija, Fimka & Memeti, Shaban (2007) Migrant outbreak- a public health treat that needs immediate response and shared responsibility. International Journal of Health Sciences and Research 5(9), 512–520.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Turtiainen, Kati (2014) Kunnioittamisesta sosiaalihuollossa esimerkkinä pakolaisten kanssa tehtävä työ. Teoksessa Riitta Haverinen & Marjo Kuronen & Tarja Pösö (toim.) Sosiaalihuollon tila ja tulevaisuus. Vantaa: Vastapaino, 62–79.

Ulkomaalaislaki (2004/301) Finlex. Viitattu 28.10.2020. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301>

Vastaanottolaki (2011/746) Finlex. Viitattu 30.9.2020. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110746>

Vilkkä, Hanna (2011) Seksuaalinen häirintä. Juva: PS-kustannus.

Wells, Lana & Hurlock, Debb & Marichu Antonio & Lantion, Vic & Abboud, Rida (2013) A Context of domestic violence: Learning for prevention from the Calgary Filipino community. International Journal of Child, Youth & Family Studies 4(1), 147–165.

*Williams, Meagan E. & Thompson S. C. (2011) The use of community-based interventions in reducing morbidity from the psychological impact of conflict-related trauma among refugee populations: A systematic review of the literature. Journal of Immigrant and Minority Health 13(4), 780–794.

*Woodward, Jenny & White, Judy & Kinsella, Karina & Robinson, Mark (2016) The mental health support experiences of black women, born outside of the UK, in Leeds. Project Report: Touchstone Support. Leeds: Beckett University.